

OIKEUSPOLIITTISEN TUTKIMUSLAITOKSEN JULKAISUJA
233

Aarne Kinnunen

KRIMINAALIPOLITIIKAN PARADOKSI
Tutkimuksia huumausainerikollisuudesta
ja sen kontrollista Suomessa

ENGLISH SUMMARY

THE PARADOX OF CRIMINAL POLICY
Studies of Drug Crime and its Control in Finland

Helsinki 2008

Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen suostumuksella
esitetään julkisesti tarkastettavaksi
valtiotieteen maisteri **Aarne Kinnusen**
yliopistollinen väitöskirja

KRIMINAALIPOLITIIKAN PARADOKSI
Tutkimuksia huumausainerikollisuudesta
ja sen kontrollista Suomessa

11. tammikuuta 2008 klo 12.00
yliopiston päärakennuksen luentosalissa 5

* * * *

Kustoksena professori Anssi Peräkylä
Vastaväittäjänä dosentti Klaus Mäkelä

ESIPUHE

Kiinnostukseni huumeongelman yhteiskunnallisesta erittelemiseen sai alkunsa vaihto-oppilasvuoteni aikoina Detroitissa 1970–80-lukujen vaihteessa. Nuoret miehet De La Salle Collegiate High School:issa olivat jakautuneet kahteen ryhmään. Nämä olivat ”burn outs” ja ”jogs”. Burn outs:it eivät salanneet huumeiden käyttöönsä, jogs:it tekivät niin ja olivat innostuneita osallistumaan koulun tarjoamiin moninaisiin urheilumahdollisuuksiin. Merkillisen ryhmäjaosta teki sen deterministisyys. Kerran saadusta burn outin leimasta oli vaikea päästä eroon ja molempien ryhmien nuoret viettivät aikaansa lähinnä vain omiin viiteryhmiinsä kuuluvien kanssa. Määrittelyprosessit jakoivat nämä nuoret kasteihin, eikä epäselväksi jäänyt kumpi ryhmä saattoi tuntea ylemmyyttä suhteessa toiseen. Kyse oli epävirallisen sosiaalisen kontrollin synnyttämästä ulossulkevasta prosessista, jonka keskiössä olivat marihuana, meskaliini ja muut huumeet. Huumeongelmaa kärjisti keskiluokkaisen asuinalueen kurjistumisprosessi.

Opiskeluaikoinani tein pro-gradu -työn helsinkiläisistä pilvenpolttajista ja heidän keinoistaan hallita huumeiden käyttöä. Myöhemmin työelämässä minulle tarjoutui kiinnostavia mahdollisuuksia perehtyä huumausainerikollisuuteen ja sen kontrolliin sekä tutkimusprojektien myötä että hallinnollisissa tehtävissä. Olen saanut ainutlaatuisen mahdollisuuden seurata poliisin huumeiden vastaista työtä muun muassa osallistumalla kotietsintöihin ja katupartiointiin. Olen myös saanut tutustua huumeiden käyttäjien ja kauppiaiden kokemuksiin ja ajatusmaailmaan. Jossain vaiheessa tätä polveilevaa tutkimus- ja työuraa syntyi ajatus koota tutkimukset väitöskirjaksi.

Väitöskirjatutkimukseni on ollut pitkä prosessi. Työ koostuu erillisistä tutkimusartikkeleista, joita olen valmistellut eri aikoina ja useissa työyhteisöissä. Tutkimusprojekteihin on liittynyt niin paljon henkilöitä eri tavoin, että kaikkien kiittäminen nimeltä mainiten ei tässä yhteydessä ole mahdollista. Teen sen tässä ja nyt kaikille yhteisesti: KIITOS!

Eräitä prosessin kannalta aivan keskeisiä ihmisiä haluan kuitenkin kiittää erityisesti. Kiitän kaikkia, joita olen vaivannut haastatteluilla tai muun tutkimusmateriaalin keräämisellä. Kauko Aromaata haluan kiittää tutkijanuran aloittamisesta. Hän mahdollisti työskentelyn Oikeuspoliittisella tutkimuslaitoksella ja ensimmäisen huumausainerikollisuutta käsittelevän tutkimusprojektini käynnistämisen. Kauko on ohjannut ja kommentoinut useita väitöskirjaan liittämiäni tutkimusartikkeleita, ja häneltä olen oppinut suhtautumaan tutkimusprosesseihin avoimen uteliaasti ja tietynlaisella tyy-

neydellä. Se, mikä aluksi näyttää käsittämättömältä kaaokselta, selkiytyy kyllä aikanaan.

Tuomo Niskasta Tilastokeskuksesta haluan kiittää uusintarikollisuustietokannan käyttömahdollisuudesta ja tilastoajojen tekemisestä sen jälkeen, kun työsuhteeni Tilastokeskukseen päättyi. Ilman Tuomon avustusta yksi tärkeä tutkimus olisi jäänyt loppuun saattamatta. Kullervo Rinne Helsingin poliisin huumerekisteristä saa lämpimät kiitokseni vuosia kestäneestä yhteistyöstä tutkimusmateriaalin hankkimiseksi ja Hannu Kiehälä mahdollisuudesta työskennellä Poliisiammattikorkeakoulussa.

Kiitän väitöskirjani ohjaajia Ilkka Armista ja erityisesti Pekka Hakkarista. Pekka vetää Stakesin huumetutkimusseminaaria yhdessä Toffy Tigerstedtin kanssa. ”Seula” on ollut ylittämätön keskustelufoorumi ja omien ajatusten testausasema. Esitarkastajat Olavi Kaukonen ja Tapio Lappi-Seppälä saavat kiitokset yhteenvetoartikkelista antamastaan rakentavasta palautteesta.

Haluan kiittää Hannu Takalaa ja Jukka-Pekka Takalaa useiden tekstieni kommentoinnista ja inspiroivista keskusteluista vuosien ja työpaikkojen vaihtuessa. Heini Kainulaisen kanssa olemme kirjoittaneet yhdessä ja erikseen ja kannustaneet toisiamme terävämpään ja rohkeampaan argumentointiin. Markku Soikkeliä haluan kiittää inspiroivasta yhteistyöstä Huumausainepoliittisen toimikunnan sihteerinä. Yhteinen tehtävä avasi kokonaan uuden näkökulman huumepoliittiseen todellisuuteen Suomessa. Saija Järviselle kiitos tuesta ja avusta tutkimus- ja työurani eri vaiheissa. Tämän ja usean muunkin julkaisuni painokelpoiseksi saattamisesta kiitokset Eira Mykkäselle.

Lapsilleni Imrelle, Mártonille, Annalle ja Eerolle kiitokset, että olette olemassa.

Helsingissä, 9. päivänä joulukuuta 2007

Aarne Kinnunen

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	HUUMAUSAINERIKOLLISUUDEN JA HUUMEKONTROLLIN TUTKIMUSPERINNE	5
3	VÄITÖSKIRJAAN LIITETYT TUTKIMUKSET	9
	3.1 Tutkimusten kysymyksenasettelut	10
	3.2 Kvantitatiiviset tutkimusaineistot ja -menetelmät	12
	3.3 Kvalitatiiviset tutkimusaineistot ja -menetelmät	15
	3.4 Tutkijan rooli etnografisessa poliisitutkimuksessa	17
	3.5 Tutkimustulokset	21
4	HUUMEET YKSILÖLLISINÄ JA YHTEISKUNNALLISINA RISKEINÄ	25
	4.1 Huumeet terveysriskinä	25
	4.2 Huumeet sosiaalisena ongelmana	28
	4.3 Huumeiden yhteys rikollisuuteen	31
	4.4 Huumeet ja väkivalta	35
	4.5 Huumemarkkinat ja huumeet osana organisoitunutta rikollisuutta	37
5	HUUMEONGELMAN YHTEISKUNNALLINEN SÄÄNTELY	41
	5.1 Yksilö jälkiteollisessa yhteiskunnassa	41
	5.2 Inklusiivinen ja eksklusiivinen kontrolli	45
	5.3 Huumeongelman sääntelyn ääripäät – huumesodasta kuluttajansuojaan	50
6	RIKOSOIKEUDELLISEN KONTROLLIN ASEMA SUOMALAISESSA HUUMEPOLITIIKASSA	59
	6.1 Hyvinvointivalttiolliset ja kontrollipoliittiset ratkaisut	59
	6.2 Kontrollipoliitiikan kehitys viime vuosikymmeninä	68
	6.3 Huumausaineiden käytön rangaistavuus	73
	6.4 Poliisin rooli huumeiden vastaisessa työssä	79
	6.5 Rangaistuskäytäntö huumausainerikoksissa	82
	6.6 Rikosoikeudellisen kontrollin kohdentuminen	86
	6.7 Rikosoikeusjärjestelmän hyödyntäminen hoito- ja tukitoimien piiriin ohjaamisessa	92
	6.8 Hallinnollisten sääntelykeinojen mahdollisuudet huumekontrollissa	97
	6.9 Suomalaisen huumeongelman konstruointi	101
7	KESKUSTELUA	107
	KIRJALLISUUS	115
	SUMMARY	131

ALKUPERÄISET ARTIKKELIT

I. Aarne Kinnunen: *Isännät, rengit ja pokat. Huumemarkkinat ja oheisrikollisuus Helsingissä*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 133. Helsinki 1996.

II. Aarne Kinnunen: *Finland: Regulating Drug Trafficking, Nuisance and Use*. Teoksessa Nicholas Dorn (toim.): *Regulating European Drug Problems. Administrative Measures and Civil Law in the Control of Drug Trafficking, Nuisance and Use*. Kluwer Law International 1999.

III. Aarne Kinnunen: *Huumausainerikoksiin syyllistyneiden rikosura ja sosio-ekonominen asema*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 182. Helsinki 2001.

IV. Aarne Kinnunen: *Poliisin tehostettu huumevalvonta*. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Gaudeamus. Helsinki 2002.

1 JOHDANTO

Huumeisiin on suhtauduttu eri tavoin eri kulttuureissa ja eri aikoina ja ongelman sääntelytavat ovat vaihdelleet. Kaikkeen päihteiden käyttöön liittyy eri yhteiskunnissa erilaista kontrollia. Perinteisin kontrollin muoto on ollut käyttötilanteisiin kohdistuva epävirallinen sosiaalinen kontrolli. Valtiolisiakin kontrollin muotoja tunnetaan hyvin varhaisilta ajoilta.

Nykymuotoisen huumausainekontrollin voidaan arvioida käynnistyneen kansainvälisen sopimusjärjestelmän laatimisen myötä noin 40 vuotta sitten. Yhdistyneiden Kansakuntien Single Convention on Narcotic Drugs vuodelta 1961 ja sen lisäpöytäkirjat rajoittavat huumausaineiden valmistuksen ja kaupan ainoastaan lääkkeellisiin ja tieteellisiin tarkoituksiin. Huumausainekauppaa pyritään ehkäisemään kansainvälisen yhteistyön avulla. Sopimukseen on liittynyt 178 maata.

Euroopassa huumeekysymyksessä voidaan arvioida viimeisen kymmenen vuoden kuluessa tapahtuneen kolme merkittävää kehityssuuntaa. Ensinnäkin huumeongelma on jossain määrin *normalisoitunut ja arkipäiväistynyt*, ainakin verrattuna vielä 1980-luvun tilanteeseen. Euroopassa ja muissa länsimaissa huumeiden käyttö on useimmille nuorille jollain tavalla tuttua. Huumeiden normalisoitumiseen liittyy käsitys huumeiden käytön *yksityisestä* luonteesta. Huumeiden käyttö nähdään yhä yleisemmin henkilökohtaisena valintana, ja se muuttuu sosiaalisesti ongelmaksi vasta silloin, kun aiheutetaan häiriötä julkiselle rauhalle. Toinen merkittävä kehityssuunta on huumeongelman *kytkeytyminen rikollisuuteen ja ihmisten turvattomuuden tunteisiin* (public nuisance). Monessa Euroopan maassa huumeongelma määritellään yhä tiiviimmin osaksi kansalaisten turvattomuusongelmia ja tämä myös ohjaa ongelmien ratkaisupyrkimyksiä. Erityisesti huumeakaupasta aiheutuvat häiriöt, huumeiden hankintaan liittyvä rikollisuus, prostituutio, ja pelko tartuntatautien leviämisestä koetaan uhaksi yhteiskunnalle. Kolmas tärkeä seikka on *kansainvälisen huumerikollisuuden laajentuminen ja vakavoituminen ja huumerikollisuuden kytkeytyminen organisoituun rikollisuuteen ja terrorismiin*.

Huumeekysymys on siten luonteeltaan moniulotteinen ja tämä heijastuu ongelman sääntelypyrkimyksiin maailmanlaajuisesti. Huumeiden käyttöä pyritään kontrolloimaan eri menetelmillä kuin suurten aine-erien maahan tuontia ja kauppaa. Huumausainepolitiikka on muodostunut osaltaan järjestäytyneen rikollisuuden vastaiseksi taisteluksi, osaltaan huumeista käyt jälleen aiheutuneiden haittojen minimoimiseksi ja osaltaan huumeiden käytöstä paikallisyhteisölle aiheutuneiden häiriötekijöiden poistamiseksi (Frankfurt Resolution 1990; Korf 1994; Drugs Policy...1995, 22–23).

Suomessa valtion ja kuntien intressinä on estää huumausaineiden kauppa ja leviäminen väestön keskuudessa. Intressinä on myös minimoida huumeiden käytöstä koituvat yhteiskunnalliset ja yksilölliset haitat. Huumausaineet eroavat muista päihteistä niiden laittomuuden vuoksi. Huumeiden käyttöä ja kauppaa pyritään kontrolloimaan poliisivoimien ja oikeuslaitoksen avulla. Suomessa huumeiden käyttö on lainsäädännöllä sanktioitu ja siten selvästi normeista poikkeavaa käyttäytymistä.

Suomessa huumeongelma asettuu monen yhteiskuntasektorin toimintakenttään. Eri intressitahot ovat olleet kiinnostuneita tarttumaan huume-kysymykseen ja ottamaan sen osaksi toimintapiiriänsä ja professionaalisuut-taan. Hoidon ja rikosoikeudellisten kontrollitoimien lisäksi asetetaan toiveita ja annetaan runsaasti resursseja kasvatukselle ja informaation jakamiselle. Väestön on katsottu olevan oikeutettu tietämään huumeiden käytön vaaroista ja kielteisten asenteiden ylläpitämisen on oletettu ehkäisevän huumeiden käytön yleistymistä. (Huumausainestrategia 1997.) Viime vuosina huume-työtä tekevien viranomaisten ja vapaaehtoistyöntekijöiden toimintaympä-ristöt ovat muuttuneet. Työ on entistä vaativampaa ja viranomaiset ovat hakeneet yhteistyökumppaneita toimintansa tehostamiseksi.

Väitöskirjatutkimukseni *Kriminaalipolitiikan paradoksi – Tutkimuksia huumausainerikollisuudesta ja sen kontrollista Suomessa* käsittelee huumausainemarkkinoiden ja -rikollisuuden kehitystä 1990-luvun puolivälin jälkeen, huumausainerikoksiin syyllistyneiden rikosuraa ja sosioekonomista asemaa sekä huumausainerikosongelman ratkaisupyrkimyksiä viranomaiskontrollin keinoin. Aikaa 1990-luvun puolivälin jälkeen on leimannut toisaalta huumeiden käytön yleistyminen ja huumeongelmien vakavoitu-minen – on puhuttu ”toisesta huumeaallostasta” – ja toisaalta huumekontrollin tiivistyminen (Hakkarainen & Tigerstedt 2002; Tammi 2002; Salasuo 2004). Myös huumeisiin liittyvä rikollisuus on lisääntynyt ja vakavoitunut. Tänä aikana huumeongelmien ehkäisy nousi viranomaistoiminnan keskiöön ja resursseja huumeiden vastaiseen toimintaan lisättiin.

Väitöskirjani keskeinen kysymyksenasettelu fokusoituu siihen, miten huumausaineongelman yhteiskunnallinen käsittely poikkeaa muiden ongelmien ratkaisupyrkimyksistä. Miksi huumeongelman käsittelyssä käytetään rikosoikeudellisia keinoja herkästi ja miksi poliisin pakkokeinojen ja hallinnollisten sanktioiden käyttöala on laajentunut? Millä tavoin huumekontrollin ekspansio on vaikuttanut yleiseen kriminaalipoliittiseen ajatte-luun? Ulkomaisessa tutkimuskirjallisuudessa on esitetty, että viime vuosina kriminaalipolitiikka olisi muuttunut entistä ankarammaksi ja konservatiivi-
semmaksi ja että rationaalinen ja humaani lähestymistapa olisi aikansa elä-
nyt (ks. esim. Garland 2001). Kotimaisessa kirjallisuudessa on esitetty, että

myös Suomessa olisi – tosin vuosien viiveellä ulkomaisesta kehityksestä – käymässä näin (ks. esim. Lappi-Seppälä 2006).

Tässä yhtyeenvetoartikkelissa pyrin lähestymään tätä *kriminaalipolitiikan paradoksia* teoreettisesti tutkimuskirjallisuuteen ja hallinnollisiin dokumentteihin perustuen sekä empiirisesti väitöskirjaan liitettyjen artikkeleiden kautta.

Väitöskirjani tarkastelukulma tutkimusaiheeseen on kriminologinen ja kriminaalipoliittinen. Väitöskirjaan liitetyt empiiriset tutkimusartikkelit tukeutuvat kriminologiseen tutkimusotteeseen. Tutkimusaiheen kytkeytymistä yhteiskunnalliseen kehitykseen taas tarkastelen kriminaalipolitiikan näkökulmasta. *Kriminaalipolitiikalla* tarkoitan sitä yhteiskunnan toiminnan aluetta, jolla pyritään vaikuttamaan rikollisuuteen ja sen kontrolliin sekä näiden tuottamiin haittoihin. Kriminaalipolitiikkaa on siten muun muassa lakien säätäminen ja lakien soveltamista koskeva päätöksenteko. (Anttila & Törnudd 1983, 22.) Tässä esityksessä kriminaalipolitiikkaa ei kuitenkaan ole ymmärretty ainoastaan rikosoikeuspolitiikaksi, vaan kriminaalipolitiikan katsotaan sisältävän laajasti kaikenlaisen yhteiskunnallisen päätöksenteon, jolla on rikollisuutta vähentävää vaikutusta (Jareborg 1996). (Ks. tarkemmin jakso 6.1.) Kriminaalipolitiikan *tavoitteena* on rikosten ehkäiseminen, luotettavan seuraamusjärjestelmän toiminnan varmistaminen sekä rikosvahinkojen ja rikollisuuskontrollin aiheuttamien kustannusten minimoiminen.

Kontrollin ja kontrollipolitiikan käsitteitä käytetään tässä esityksessä etupäässä synonyymina rikosoikeudelliselle kontrollille sekä poliisin ja tullin viranomaiskontrollille. Kontrollin käsitteeseen huumeekysymyksessä liittyy myös keskeisesti huumausainelainsäädännön ja kansainvälisten sopimusten kiellot ja määritelmät. Myös sosiaali- ja terveyssektoreiden toiminta päihdehuollossa voidaan nähdä kontrollina, vaikka pääsääntönä onkin asiakkaiden juridisessa mielessä vapaaehtoinen hakeutuminen palveluihin. Hyvinvointivaltiossa useat yhteiskunnalliset instituutiot pyrkivät sääntelemään väestön käyttäytymistä. Olavi Kaukosen (2000, 131) näemyksen mukaan hoitosuhteissa tapahtuva sosiaalinen valta ei ole vähentynyt yhteiskunnan kehittyessä ja järjestelmän laajetessa, vaan tilalle ovat astuneet ”produktiivisemmat teknologiat”. Tässä esityksessä kontrollin käsitettä on kuitenkin käytetty rajatun keskittyen rikosoikeudelliseen ja valvontaviranomaisten harjoittamaan kontrolliin.

Väitöskirja koostuu seuraavista artikkeleista julkaisujärjestyksessä:

Artikkeli 1. Aarne Kinnunen: *Isännät, rengit ja pokat. Huumemarkkinat ja oheisrikollisuus Helsingissä*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu no. 133. Helsinki 1996.

Artikkeli 2. Aarne Kinnunen: *Finland: Regulating Drug Trafficking , Nuisance and Use*. Teoksessa Nicholas Dorn (toim.): *Regulating European Drug Problems. Administrative Measures and Civil Law in the Control of Drug Trafficking , Nuisance and Use*. Kluwer Law International 1999.

Artikkeli 3. Aarne Kinnunen: *Huumausainerikoksiin syyllistyneiden rikosura ja sosioekonominen asema*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 182. Helsinki 2001.

Artikkeli 4. Aarne Kinnunen: *Poliisin tehostettu huumekontrolli*. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Gaudeamus. Helsinki 2002.

Tutkimukset ovat kukin erillisiä hankkeita. Ne ovat toisistaan riippumattomia ja tehty erilaisella rahoitus pohjalla ja erilaisia tarkoituksia varten. Toisistaan poikkeavista lähtökohdista huolimatta tutkimuksilla on yhdistäviä tekijöitä. Ne kaikki kertovat huumausainerikollisuudesta, huumausainemarkkinoista sekä huumeiden käyttäjien, kauppiaiden ja markkinoiden viranomaiskontrollista. Kyse on yhteiskunnan erään kiinnostavan osaluheen sosiologisesta tarkastelemisesta. Artikkeleiden aineistoina on käytetty tilastollisia tutkimusaineistoja, laadullisia haastattelu- ja havainnointiaineistoja sekä aihepiirin aikalaiskeskustelua, hallinnollisia dokumentteja ja tutkimuskirjallisuutta.

Tässä yhteenvetoartikkelissa pyrin sijoittamaan tutkimukseni suomalaisen huumausainerikollisuutta ja huumekontrollia sekä kriminaalipolitiikkaa käsittelevään tutkimuskenttään sekä arvioimaan omaa tutkijapositioniani huumekontrollin tutkijana (luku 2). Luvussa kolme esittelen väitöskirjan neljän artikkelin kysymyksenasettelut, aineistot ja tärkeimmät tulokset sekä keskustelen tutkimusten metodologiasta. Luvussa neljä käsittelen riskikäsittelyn avulla niitä uhkia, mitä huumeet yhteiskunnassa aiheuttavat. Luvussa viisi esittelen teoreettisia näkökulmia siihen, miten huumeongelmia yhteiskunnassamme säännellään. Tämän jälkeen pyrin koti- ja ulkomaiseen tutkimuskirjallisuuteen ja hallinnollisiin dokumentteihin perustuen keskustelemaan huumekontrollin kehittymiseen liittyvistä tekijöistä ja arvioimaan suomalaisessa kontrollipolitiikassa tapahtuneita muutoksia 1990-luvun puolivälin jälkeen (luku 6). Lukuun seitsemän olen koonnut yhteen väitöskirjani keskeisimmät asiat sekä pohdin kriminaalipolitiikan sekä huumeongelman ja sen sääntelyn tulevaa kehitystä.

Olen yhteenvetoartikkelissa hyödyntänyt väitöskirjan artikkeleiden tietosisältöä ja soveltuvissa kohdin viitannut niihin. Suorasanaisen artikkelien referoinnin sijasta olen pyrkinyt luomaan yhteisen kysymyksenasettelun ja yhteiskunnallisen viitekehyksen varhaisemmille tutkimuksilleni.

2 HUUMAUSAINERIKOLLISUUDEN JA HUUMEKONTROLLIN TUTKIMUSPERINNE

Huumeiden käytön yleisyyttä, ongelmakäytön laajuutta ja huumeista aiheutuneita haittoja seurataan sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Vaikka suomalaisen huumetutkimuksen perinteet ovat lyhyet esimerkiksi alkoholitutkimukseen verrattuna, on huumeongelmankin tietovaranto maassamme kasvanut. Huumetilannetta ja huumeista aiheutuneita ongelmia kuvataan muun muassa hyödyntämällä kyselytutkimuksia, sosiaali- ja terveystietojen toimintatilastoja ja rikosoikeusjärjestelmän tietoja (ks. tarkemmin Virtanen 2005). Tärkeitä huumeongelman indikaattoreita ovat myös huumekuolemat (Vuori 2004) sekä HIV ja hepatiittitartuntojen määrä (Tartuntataudit Suomessa 1995–2004). Näiden avulla pyritään arvioimaan huumausainetilannetta ja palvelujärjestelmän toimivuutta sekä perustelemaan huumausainepoliittisia valintoja globaalilla, eurooppalaisella, kansallisella tai paikallisella tasolla. (Kinnunen 1995.)

Huumetutkimus lisääntyi Suomessa vasta 1990-luvun puolivälin jälkeen. Tätä ennen tutkimus oli katkelmallista ja satunnaista, lähinnä huumeekysymyksen saaman julkisen mielenkiinnon ohjaamaa (Hakkarainen 1992). Osittain tutkimuksen yleistymiseen 1990-luvulla oli syynä huumeongelman vakavoitumisen myötä syntynyt kiinnostus aihealueeseen. Osittain kyse oli rakenteellisista tekijöistä. Alkon rahoittaman alkoholitutkimuksen lakkauttaminen ja tutkimuksen siirtäminen Stakesiin merkitsi huumetutkimuksen aseman vahvistumista. Stakesin kiinnostus huumetutkimukseen ja tutkimuksen aiempaa runsaampi resursointi viritti tutkimusta myös yliopistoissa ja muissa oppilaitoksissa.

1990-luvun puolivälin jälkeen yleistynyt huumetutkimus jatkoi etupäässä huumeiden käytön yleisyyden ja muotojen tutkimista kyselytutkimusten avulla (ks. tarkemmin Salasuo 2004, 19)¹. Kyselytutkimuksia on kohdistettu myös erityisryhmiin, kuten varusmiehiin² ja koululaisiin (Ahlström ym. 1996; Ahlström ym. 1999; Luopa ym. 2000). Kyselytutkimusten avulla on arvioitu myös väestön suhtautumista huumeisiin ja mielipiteissä tapahtuneita muutoksia (Hakkarainen ym. 1996; Jallinoja ym. 2003; Hakkarainen & Metso 2004; Piispa ym. 2005).

¹ Valtakunnallisten kyselytutkimusten tuloksia ovat julkaisseet muun muassa Kontula & Koskela 1992; Partanen 1994; Hakkarainen ym. 1996; Kontula 1997a; Partanen & Metso 1997; Partanen & Metso 1999; Hakkarainen & Metso 2001; Hakkarainen & Metso 2003; Hakkarainen & Metso 2005.

² Ensimmäinen varusmiehille suunnattu kyselytutkimus tehtiin jo 1960-luvulla (Jaakkola 1965).

Melko vähän on kuitenkin tutkittu sitä, miten ja minkälaisissa konteksteissa erilaisia huumeita käytetään. Kulttuurisen huumeitutkimuksen tarve on ollut ilmeinen (Hoikkala & Hakkarainen 2000) ja viime vuosina tätä tarvetta on pyritty myös täyttämään. Esimerkiksi Pauliina Seppälä (2001) ja Mikko Salasuo (2004) ovat tarkastelleet 1990-luvun huume kuvioiden luonnetta kulttuurisesta näkökulmasta³. Elina Virokannas (2004) on tutkinut huumehoidossa olevien nuorten näkemyksiä huumeongelmasta osana heidän elämäänsä. Myös huumehoitojärjestelmän kehittyminen on saanut osakseen kasvavaa huomioita (Ks. esim. Kinnunen & Lehto 1998; Hakkarainen ym. 2000; Kaukonen 2000; Kuussaari 2006; Tammi 2007; Knuuti 2007).

Suomalainen huumeitutkimus ei kuitenkaan ole ulottunut kovin syvälle huumemarkkinoiden tai huumekontrollin tutkimiseen, vaikka näitä aiheita onkin useissa tutkimuksissa sivuttu viimeisten vuosikymmenten aikana. Eräänä syynä tähän on ollut se, että huumemarkkinoiden ja huumerikollisuuden luonnetta kuvaavaa tutkimusmateriaalia ei ole ollut helposti tutkijoiden saatavilla. Huumausainekontrolli on leimallisesti poliisin tehtäväkenttää eikä sisäasiainministeriön poliisiosasto ole vuosien saatossa ollut kovin avoin tutkimusmahdollisuuksien avaamiselle ulkopuolisille tutkijoille.

Ensimmäinen merkittävä huumausainerikoksia ja niiden kontrollia käsittelevä tutkimus oli Osmo Kontulan vuonna 1986 Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen sarjassa julkaisema tutkimus ”Huumausainerikokset ja niiden kontrolli: Tilanne Suomessa 1960-luvulta 1980-luvulle”. Tutkimus perustui poliisin, syyttäjien ja tuomioistuimien tietoon tulleisiin huumausainerikoksiin. Lisäksi tutkimuksessa hyödynnettiin tapausaineistoja Helsingin raastuvanoikeudesta. Kontulan tutkimuksessa kritisoitiin muun muassa pitkiä pidätysaikoja ja rangaistusten ankaruutta huumausainerikoksissa. Toinen merkittävä huumekontrollia käsittelevä tutkimus oli Markku Heinosen ”Käyttäjät kohtaa kontrollin. Hoito ja kontrolli huumenuorten kokemina”. Tutkimus julkaistiin vuonna 1989. Heinosen tutkimus perustui haastattelu- ja havainnointiaineistoihin. Myös Heinosen tutkimuksessa kritisoitiin kärkevästi poliisiviranomaisten toimintatapoja huumenuorten käsittelyssä ja rikosoikeusjärjestelmän käyttäjiä marginalisoivaa vaikutusta.

Pekka Hakkarainen (1987) eritteli lisensointitutkimuksessaan erilaisia huumeiden käyttäjäryhmiä ja käyttökulttuureita sosiologisesta näkökulmasta. Samalla hän kuvaili rikollisten alakulttuurien kytkeytymistä eri käyttäjäryhmiin. Vuonna 1992 julkaistussa väitöskirjassaan Hakkarainen käsittelee

³ Muita suomalaisia etnografisia huumeekulttuureja käsitteleviä tutkimuksia ks. muun muassa Rosenqvist 1970; Määttä 1976; Hakkarainen 1987; Kinnunen 1990; Perälä 2002.

monipuolisesti huumausaineiden yhteiskunnallista paikkaa Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Hakkarainen arvioi, että suomalainen huumausainekysymys määriteltiin uudelleen 1970 ja -80-luvuilla. Vuoden 1972 huumausainelain laaja-alaiset kriminalisoinnit mahdollistivat rikosoikeudelliselle kontrollille mittavat toimivaltuudet (mt. 152). 1980-luvulla aktiivisina ongelmanmäärittelijöinä esiintyivät erityisesti poliisi ja muut kontrolliviranomaiset ja tästä johtuen huumeongelman yhteydet rikollisuuteen saivat entistä suuremman painoarvon. Tätä ennen huumeongelma oli mielletty lähinnä nuoriso-ongelmaksi.

Heini Kainulainen (1999; 2006) on tarkastellut suomalaisen oikeusjärjestelmän toimivuutta huumeekysymyksessä tutkimuksissaan toimenpiteistä luopumisesta ja käyttäjiin kohdistuvista rikosoikeudellisista toimista. Jussi Perälä (2002) on tarkastellut sosiologian pro gradu -työssään heroinin ja amfetamiinien käyttäjien elämäntapoja ja rikollisuutta Helsingissä.

Ulkomaisessa tutkimuskirjallisuudessa on kiinnitetty melko runsaasti huomioita huumausainerikollisuuden ja sen kontrollin tutkimiseen. Ilmiöitä on analysoitu etnografisesti, laadullisin menetelmin sekä tilastollisesti. Alan klassikkona lienee syytä mainita Edward Preblen ja John Casey Jr:n artikkeli ”Taking care of business – the heroin user’s life on the street” vuodelta 1969, jossa kuvataan niitä keinoja, joiden avulla heroinistit rahoittavat käyttöönsä. Myös Michael Agar (1973) on kuvannut heroinistien elämää ja rahanhankintakeinoja. Bruce D. Johnson ym. (1990) ovat ansiokkaasti kuvanneet suurkaupungin huumekauppaan kytkeytyneiden erilaisia rooleja. Nicholas Dorn ym. (1992) ovat kirjassaan ”Traffickers” analysoineet englantilaisen huumekaupan erilaisia ilmentymiä. Philippe Bourgois (1995) on mielenkiintoisella tavalla tutkinut Itä-Harlemin crack-kauppaa ja siihen kytkeytyviä muun muassa etnisyyteen liittyviä kysymyksiä. Frank van Gemert & Hans Verbraeck ovat kuvanneet Amsterdamin huumekauppaa.

Pohjoismaisesta tutkimuksesta on syytä mainita Kåre Bødal (1982) tutkimus norjalaisista huumekauppiaista, Jacob Winsløwin (1984) tutkimus tanskalaisista huumeiden käyttäjistä yhteiskunnan periferiassa, Bengt Svenssonin tutkimukset narkomaanien katuelämästä (1996) ja heroinin käyttäjistä Ruotsissa (2005) sekä Philip Lalanderin (2001) tutkimus heroinin käyttäjien elämästä Ruotsissa. Ruotsin Bråttförebyggande rådet on julkaissut raportit huumausainerikollisuuden organisointitavoista (Narkotikabrottslighetens... 2005) ja huumausaineiden tukkukauppiaista (Narkotikadistributörer... 2007).

Huumekontrollia ja erityisesti poliisin toimintaa huumevalvonnan toteuttajana (law enforcement) on tutkittu runsaasti erityisesti Yhdysvalloissa ja Englannissa. Poliisin suorittamia huumevalvonnan ”tehoiskuja” (drug sweeps, police crackdowns, high-profile police operations) on toteutettu

useissa maissa, ja osaan näistä on kytketty evaluaatiotutkimusta⁴. Pohjoismaissa Anders Kassman (1998) on tutkinut Ruotsin huume poliisiin strategioita ja työskentelytapoja huume kysymyksessä viime vuosikymmenten aikana. (Ks. tarkemmin *artikkeli 4*).

Seuraavassa luvussa esittelen väitöskirjaan liittämieni artikkeleiden tutkimuskysymyksiä, aineistoja, metodeja ja tuloksia.

⁴ Ulkomaisesta ”drugs law enforcement” tutkimuksesta ks. esimerkiksi Sherman 1990; Hser ym. 1994; Uchida & Forst 1994; Worden ym. 1994.; Sviridof & Hillsman 1994; Green 1996; Hough 1996; Hough & Edmunds 1999; Best ym. 2001.

3 VÄITÖSKIRJAAN LIITETYT TUTKIMUKSET

Väitöskirjaan liittämäni tutkimukset käsittelevät huumausainerikollisuutta ja huumemarkkinoita sekä niiden kontrollia 1990-luvun loppupuolella ja 2000-luvun alussa Suomessa. Jokainen raporteista käsittelee aihepiiriä eri näkökulmasta ja ne on tuotettu toisistaan poikkeavin tutkimusmetodein. Olen tiivistänyt taulukkoon 1 tutkimusten tärkeimmät kysymyksenasettelut, tutkimuksissa käytetyt tutkimusmenetelmät, tutkimusmateriaalit ja käytetyn analyysimetodin.

Taulukko 1 Artikkeleiden tutkimuskysymykset, menetelmät, aineistot ja menetelmät

Keskeinen tutkimuskysymys	Tutkimusmenetelmä	Aineisto (N)	Analyysimenetelmä
A1: Huumemarkkinoiden toiminta ja huumerikollisuuden organisointineisuus; epäiltyjen muu rikollisuus ja rikoshistoriat; poliisin toiminta huumerikosten paljastamisessa ja tutkimuksessa; epäilyihin kohdistetut kontrollitoimet	Havainnointi	Työskentely Helsingin poliisin huumetoimistossa n. 1 vuosi	Etnografinen
	Tilastollinen analyysi	RIKI-aineisto (N=125) Tuntomerkkirekisteri Tekotaparekisteri Epäiltyjen rekisteri	Kvantitatiivinen
	Sisällön analyysi	Rikostapausten esitutkinta- ja oikeudenkäyntimateriaali (N=3)	Kvalitatiivinen
	Viranomaishaastattelut	Poliisiviranomaisia (N=22) Tullin viranomaisia (N=1) Lääkäri (N=1) Sosiaalityöntekijä (N=1)	Kvalitatiivinen
	Huumemarkkinoihin osallist. haastattelut	Huumeiden maahantuojia, myyjiä, käyttäjiä (N=16)	Kvalitatiivinen
A2: Hallinnolliset sääntelymekanismit huumekeyksymyksessä	Kirjallisen materiaalin analyysi	Lainsäädäntö, hallinnolliset dokumentit, tutkimus- ja muu kirjallisuus	Kvalitatiivinen
A3: Huumausainerikoksesta tuomittujen rikosura ja sosioekonominen asema	Tilastollinen analyysi	Tuomioistuinlauselmat (N=16 952)	Kvantitatiivinen
A4: Huumevalvontaiskujen lähtökohdat ja periaatteet; huumevalvontaiskujen ja poliisikontrollin toteuttaminen käytännössä; huumerikosten tutkinta; epäiltyjen kokemukset huumevalvontasta; asukkaiden kokemukset huumeongelmista, huumevalvontaprojektin määrällisiä tuloksia	Viranomaishaastattelut	Poliisimiehiä (N=20) Sosiaalityöntekijöitä (N=3)	Kvalitatiivinen
	Poliisitoiminnan havainnointi	Osallistuva havainnointi tehoiskujen toteutuksessa viidellä paikkakunnalla	Etnografinen
	Kuulustelujen seuraminen	Huumerikoksesta epäiltyjen kuulusteluja (N=20)	Kvalitatiivinen
	Huumemarkkinoihin osallist. haastattelut	Tehoiskuissa kiinniotettuja (N=15)	Kvalitatiivinen
	Asukkaiden haastattelut	Asukkaita (N=27) Isännöitsijöitä (N=5)	Kvalitatiivinen
	Tilastollinen analyysi	Huumevalvontaiskujen seurantalomakkeita (N=22)	Kvantitatiivinen
	Tilastollinen analyysi	Otos rikosilmoituksista (N=138)	Kvantitatiivinen
	Tilastollinen analyysi	Tilastot poliisille ilmoitetun rikollisuuden määrästä kohdealueilla	Kvantitatiivinen

3.1 Tutkimusten kysymyksenasettelut

Tutkimuksen ”Isännät, rengit ja pokat – Huumemarkkinat ja oheisrikollisuus Helsingissä” (*artikkeli 1*) varsinaisena tehtävänä oli kartoittaa ja kuvata huumemarkkinoita ja huumeisiin liittyvää oheisrikollisuutta Helsingissä. Kuvauksen tekivät tarpeelliseksi useat aihepiiriin liittyvät kysymyksenasettelut, joista ei juuri ollut tietoa saatavilla. Mitkä ovat huumeiden käyttöön ja huumerikollisuuteen liittyvät riskiryhmät? Miten huumausaineet leviävät käyttäjälle? Levitetäänkö kovia ja mietoja huumeita samoja reittejä pitkin vai onko eri huumeilla eriytyneet markkinansa? Minkälaisia eri ihmisryhmiä on joutunut huumekontrollin kohteeksi? Miten huumausainerikokset ja muu rikollisuus ovat kytkeytyneet toisiinsa? Edelleen tutkimuksen kohteena oli huumemarkkinoiden ja huumekontrollin vuorovaikutus. Miten huumekontrollia pyritään kiertämään ja miten kontrolliviranomaiset keräävät tietoa huumemarkkinoiden toiminnasta?

Artikkelissa ”Finland: Regulating Drug Trafficking, Nuisance and Use” (*artikkeli 2*) pohdin siviilioikeudellisten ja hallinnollisten kontrollimekanismien toimivuutta huumeongelmien sääntelyssä. Sääntelymekanismien rakentumista tarkastellaan niin huumausaineiden salakuljetuksen ja tukku-kaupan kuin huumeiden aiheuttamien julkisten häiriöiden ja käyttäjään kohdistuvan kontrollinkin näkökulmista. Kysymyksenasettelu lähtee havainnosta, että suomalainen huumausainekontrolli perustuu voimakkaasti rikosoikeudellisten keinojen käyttöön ja että hallinnolliset sääntelykeinot on paljolti sivuutettu. Tässä suhteessa huumekontrolli poikkeaa esimerkiksi alkoholiongelmien sääntelystä. Alkoholiongelmien sääntelyssä siirtymä kohti hyvinvointivaltiollisten keinojen käyttöä tapahtui jo 1960-luvulla (Mäkelä & Säilä 1987).

Tutkimuksessa ”Huumausainerikoksiin syyllistyneiden rikosura ja sosioekonominen asema” (*artikkeli 3*) olen tarkastellut huumausainerikoksesta tuomittujen rikosuran kehittymistä ja heidän sosioekonomista asemaa. Keskeisenä tarkastelukohteena oli huumausainerikosten ja muitten rikosten suhtautuminen ajallisesti ja määrällisesti toisiinsa. Miten rikosura oli alkanut, kuinka kauan se kesti ja miten yleistä rikollisuus on eri ikäkausina? Tarkastelin tutkimuksessa rikollisuuden eri muotoja, eli mihin erityyppisiin rikoksiin huumerikoksesta tuomitut olivat syyllistyneet. Tutkimuksen toisena keskeisenä kysymyksenä oli, minkälaisiin väestöryhmiin suomalainen huumausainekontrolli voimakkaimmin kohdistuu. Mikä on esimerkiksi huumausainerikostuomion saaneiden koulutus, ammatti, toiminta työelämässä ja tulotaso?

Artikkelissa ”Poliisin tehostettu huumausainekontrolli” (*artikkeli 4*) olen tarkastellut poliisin huumeiden käyttäjiin ja kauppiaisiin kohdistamaa

valvontaa pääkaupunkiseudulla 2000-luvun alussa. Poliisi on 1990-luvun lopulta lähtien pyrkinyt huolehtimaan katutason valvonnan kattavasta ja tehokkaasta järjestämisestä huumausaineiden kaupan, käytön ja huume-kulttuurin leviämisen ehkäisemiseksi ja uusien käyttäjien rekrytoimisen ehkäisemiseksi. Artikkelissa olen tarkastellut muun muassa miten poliisi-kontrollia käytännössä toteutetaan ja minkälaisia eettisiä ulottuvuuksia siihen liittyy.

Olen väitöskirjaan liitetyissä artikkeleissa tarkastellut huumausaineri-kollisuuden ja -kontrollin rakentumista Suomessa 1990-luvun puolivälistä 2000-luvun alkupuolelle saakka. Erilaiset kysymyksenasettelut ja tutki-musaineistot muodostavat ikään kuin kehikon, joissa on erilaisia ja eri kulmista aukeavia ikkunoita tarkasteltaviin kysymyksiin (ks. myös Salasuo 2004, 25–26).

Edellä selostettu melko monitahoinen kysymyksenasettelu eri artikke-leissa voidaan tiivistää merkittävään paradoksiin suomalaisessa ja poh-joismaisessa kriminaali- ja rikosoikeuspolitiikassa. Suomalaisen kriminaa-lipolitiikan keskeisiä paradigmoja ovat humanisuus ja rationaalisuus. Toimenpiteitä valikoitaessa korostuvat toimien kustannustehokkuus ja vai-kuttavuus, jotka tulisivat myös olla todennettavissa. Rikosoikeudelliset keinot ovat ultima ratio – niiden käyttö tulisi rajoittaa vain sellaisiin tilan-teisiin, joissa muitten sääntelykeinojen käyttö ei enää ole mahdollista. (Törnudd 1993; Lappi-Seppälä 1998). Huumeekysymyksessä nämä keskei-set arvot ja periaatteet on kuitenkin sivuutettu ja huumeiden vastaista tais-telua on käyty miltei ”hinnalla millä hyvänsä”. Huumeongelma näyttääkin poikkeavan muiden yhteiskunnallisten ongelmien – kuten alkoholin, sek-suaalisen käyttäytymisen ja uhkapelien – käsittelystä. Huumeiden vastai-nessa työssä – näin voidaan argumentoida – tarkoitus pyhittää keinot ja rangaistukset ja niiden pelote muodostavat keskeisen työkalun toimenpide-valikoimassa. Rikosoikeudellisten keinojen käyttö on kohdistunut sup-peaan ryhmään ja edistänyt käyttäjien leimautumista ja marginalisoitumis-ta. Lisäksi huumeongelman käsittelyn rikosoikeudellisessa kontekstissa voidaan arvioida edistäneen kriminaalipoliittisen ilmapiirin kiristymistä vuosituhannen vaihteen molemmin puolin. Tässä yhteenvetoartikkelissa pyrin lähestymään tätä *kriminaalipolitiikan paradoksia* ja sen muutoksia teoreettisesti tutkimuskirjallisuuteen ja hallinnollisiin dokumentteihin pe-rustuen sekä empiirisesti väitöskirjaan liitettyjen artikkeleiden kautta.

3.2 Kvantitatiiviset tutkimusaineistot ja -metodit

Tutkimukseni perustuvat sekä *kvantitatiivisiin* että *kvalitatiivisiin* aineistoihin ja tutkimusmetodeihin. Tutkimuksissa ”Isännät, rengit ja pokat. Huu-memarkkinat ja oheisrikollisuus Helsingissä” (*artikkeli 1*), ”Huumausaine-rikoksiin syyllistyneiden rikosura ja sosioekonominen asema” (*artikkeli 3*) sekä ”Poliisin tehostettu huumevalvonta” (*artikkeli 4*) on käytetty poliisin ja tuomioistuinten keräämiä ja tilastoimia rikostapauksia ja niiden yhteydessä koottuja tietoja *kvantitatiivisen* tutkimuksen aineistoina.

Artikkelissa 1 käytin Helsingin, Espoon ja Vantaan rikosilmoitusrekistereitä (RIKI) sekä keskusrikospoliisin ylläpitämiä tuntomerkkirekisteriä, tekotaparekisteriä ja epäiltyjen rekisteriä. Tutkimuksen eräänä tavoitteena oli poliisin tietolähteiden entistä syvempi hyödyntäminen ja systematisoiminen tutkimustarkoituksessa. Poliisirekistereitä ei aiemmin juuri ollut käytetty tutkimustarkoituksiin ja aggregaattitason analyysiin. Tutkimuksen määrällisenä perusaineistona oli vuoden 1994 aikana Helsingissä tehty huumerikokset ja niihin syylliseksi epäillyt henkilöt. Kyseisen vuoden aikana Helsingissä kirjattiin 999 sellaista rikosilmoitusta, jossa rikoksesta epäilty oli vuoden 1995 aikana selvillä. Kaikkiaan rikoksesta epäiltyjä oli 1 106, joista eri henkilöitä oli 806. Poimin tutkimusaineistosta tasaväliotannalla 125 henkilön kokoisen otoksen, jonka rikoshistoriaa ja heihin kohdistettuja kontrollitoimia selvitin tarkemmin. Otos poimittiin tutkimustaloudellisesta syystä. Eri rekistereiden käsittely vaati runsaasti manuaalista työtä, mihin ei kokonaisaineiston puitteissa olisi ollut mahdollisuuksia. Tutkimusluvut rekistereihin sain Uudenmaan lääninhallitukselta ja sisäasiainministeriön poliisiosastolta.

Poliisin huumevalvontaprojektia analysoineessa *artikkelissa 4* hyödynnettiin poliisin itsensä keräämiä ”seurantalomakkeita” (N=22) sekä poliisin rikosilmoitusjärjestelmän (RIKI) tietoja sekä analysoitiin Helsingin huumerikosityksikössä laadittuja esitutkintapöytäkirjoja. Esitutkintapöytäkirjoista kerättiin kaikkiaan 138 kappaleen otos. Rikosilmoitusaineistoa hyödynnettiin sen tarkastelemiseksi, oliko poliisin tietoon tullessa rikollisuudessa tapahtunut muutoksia huumevalvontaprojektin kuluessa ja sen jälkeen.

Kvantitatiivisten aineistojen analyysissä on käytetty suoraviivaisia ristiintaulukointi- ja korrelaatiomenetelmiä. *Artikkeleissa 1 ja 4* poliisin RIKI-aineistoja on hyödynnetty retrospektiivisesti tarkasteluhetkestä taaksepäin, niin pitkälle kuin rikosilmoitusaineistoa on tallennettu datamuodossa, eli vuoteen 1992 saakka.

Artikkeli 3 perustuu vuosien 1977–96 tuomioistuintilastoihin. Perusaineistona käytin alioikeuksien päätösilmoituksia, joista oli henkilötunnuksen avulla muodostettu *uusintarikollisuusrekisteri*. Tutkimuksen kohteena

oli kaikki näinä vuosina alioikeuksissa varsinaisessa oikeudenkäynnissä huumausainerikoksesta tuomion saaneet henkilöt (N=16 952). Erityistar-kastelun kohteeksi oli rajattu vuonna 1962 syntyneet (N=631), koska tälle joukolle annetuista rikostuomioista aineisto soi käyttöni kaikkein pisim-män yhtenäisen aikasarjan rikosuraa tarkasteltaessa. Vuonna 1962 synty-neet tulivat vuonna 1977 rikosoikeudellisen vastuun eli 15 vuoden ikään.

Useissa tarkasteluissa käytin vertailuryhmänä niitä vuosina 1977–96 ri-kostuomion saaneita, joilla ei ole yhtään huumausainerikostuomiota (N=601 744; vuonna 1962 syntyneiden N=16 320). Aineisto ei sisältänyt rikesakkoja eikä rangaistusmääräyksiä. Tutkimuksessa hyödynnettiin myös väestölaskentojen pitkittäistiedostoja. Käytettävissä olleet väestölaskenta-tiedot oli kerätty vuosina 1970, 1975, 1980, 1985 ja 1995.

Tutkimusaineisto on kriminologisessa tutkimuksessa ainutlaatuinen. Kyse on kokonaisaineistosta, *kaikista* vuosina 1977–96 huumausainerikos-tuomion saaneista henkilöistä. Työskentelin tutkimuksen tekemisen ajan Tilastokeskuksessa erikoistutkijana. Säännökset tilastoinnista ja tie-tosuojusta estävät yksilötason tietoja sisältävien tutkimusaineistojen luovut-tamisen Tilastokeskuksen ulkopuolelle, joten työpaikka Tilastokeskuksessa tarjosi mahdollisuuden aineistojen valmisteluun ja käsittelyyn. Ennen tut-kimuksen loppuunsaattamista siirryin muihin tehtäviin eikä tutkimusaineis-toa voinut tietosuojan turvaamisen vuoksi siirtää pois Tilastokeskuksesta. Tämän jälkeen yliaktuaari Tuomo Niskanen teki tarvittavia tilastoajoja, jotka hän ystävällisesti toimitti käyttöni Excel-taulukkoina. Menettely hidasti huomattavasti tutkimustyötä ja rajasi merkittävästi mahdollisuuksia moniin kiinnostaviin kysymystenasetteluihin. Lisäksi muuttujien välinen vertailtavuus olisi parantunut erityyppisten vakiointien avulla. Tutkimus-ajankohtana (1995) esimerkiksi työttömyysaste oli laman jälkimainingeissa kokonaisuutena hyvin korkea, ja se vaihteli erittäin paljon alueellisesti. Lisäksi rikosuran kehitystä päästiin nyt tarkastelemaan vain aggregaatti-tason analyysein. Yksilötason tarkastelut olisivat monipuolistaneet ja sy-ventäneet kuvaa huumausainerikostuomion saaneiden rikosurasta ja ran-gaistuksista. Erittäin kiinnostava ja tärkeä tutkimusaineisto on joka tapauk-sessa edelleen käytettävissä ja seuraavien tutkijoiden hyödynnettävissä.

Artikkeleissa 1, 3 ja 4 käyttämäni rekisteriaineistot eivät ole ongelmatoimia kvantitatiivisen yhteiskuntatutkimuksen materiaalina. Poliisin ri-kosilmoitusaineistot ja muut rekisterit sekä tuomioistuinrekisterit pystyvät kuvaamaan tarkasteltavaa ilmiötä – tässä tapauksessa huumausainerikosten määrää ja luonnetta, huumausainerikollisuuden kytkeytymistä muuhun ri-kollisuuteen sekä rikosuraa – vain osittain. Rikostilastojen ilmeinen puute on, että niiden avulla voidaan tutkia vain niitä tekoja, jotka ovat tulleet poliisin tietoon (RIKI-aineistot ja muut rekisterit) tai jotka on saatu selvitettyä

ja tutkittua (tuomioistuinaineistot). On selvää, että suuri osa huume- ja muusta rikollisuudesta jää piiloon. Lisäksi tuomioistuinrekistereistä jää kokonaan pois alle 15-vuotiaina tehdyt teot.

Rekisterit tuovat esiin vain viranomaisten tietoon tulleen osan siitä käyttäytymisestä, jota pyritään kuvaamaan. Näkökulma on väistämättä kapea. Rekistereistä on luettavissa enemmän järjestelmän ja instituutioiden toimintaa kuin niihin päätyneiden ihmisten ominaisuuksia tai erityispiirteitä. Emme esimerkiksi huumerikoksia tehneiden rikosuraa tarkasteltaessa tiedä juuri mitään rikoksesta epäiltyjen omasta suhteesta huumausaineisiin: ovatko he itse käyttäjiä ja addiktoituneita aineisiin vai pelkästään kauppiaita. Siten rikosrekisteriaineistojen validiteettia rikosuran kuvaajana ei voida pitää erityisen hyvänä. Juha Kääriäinen (1998) onkin käyttänyt käsitettä *rangaistusura* käsitteen *rikosura* sijaan kuvatessaan tuomioistuinrekistereiden antamaa tarkastelupintaa rikollisuusilmiöihin.

Poliisin rikosilmoitusaineiston ja tuomioistuintilastojen ongelma on myös niiden valikoituvuus. Viranomaisten tietoon tulleen rikollisuuden määrä ja muoto on suuresti riippuvainen kontrolliviranomaisten aktiivisuudesta. On ilmeistä, että rikollisuuskontrolli kiinnittää huomionsa tiettyihin tekoihin ja tekijäryhmiin enemmän kuin toisiin. Kontrollin suuntautuminen vaihtelee ajassa ja paikassa riippuen kontrolliviranomaisten valitsemista strategisista painotuksista ja käytettävissä olevista resursseista. Rikollisuuskontrollilla on taipumus kohdentua tiettyihin väestönsosiin. Rikolliseksi ja huumeiden käyttäjiksi leimautuneet ovat muita helpommin rikollisuuskontrollin tunnistettavissa ja tavoitettavissa. Siten kontrollitoimet kasautuvat suhteellisen pienen ryhmän osalle. Kontrollin kasautuminen tuli selvästi esiin *artikkelissa 3* pyrkiessäni tuomioistuinrekistereiden avulla kuvaamaan huumerikostuomion saaneiden rikosuraa.

Metodologisista vajavaisuuksistaan huolimatta poliisi- ja tuomioistuinaineistoja voidaan käyttää melko hyvin rikosuran ja rikollisuuden piirteiden kuvaamiseen (ks. Farrington 1992; Svensson 2002). Poliisin rikosilmoitusaineistot antavat lisäksi käyttökelpoisen kvalitatiivisen ulottuvuuden kvantitatiiviseen tutkimukseen. Rikosilmoitusten ilmoitusosaan on lyhytsanaisesti (yleensä noin ½ liuskaa) hahmotettu ilmoitetun rikoksen tapahtumakuvaus. Näistä kuvauksista saa melko nopeasti käsityksen tarkasteltavasta ilmiöstä, esimerkiksi tietyn tyyppisestä rikollisuudesta. Olen *artikkelissa 1* hyödyntänyt näitä ilmoitusosien kuvauksia muiden aineistojen ohella muodostaessani kuvausta huumemarkkinoilla eri rooleissa toimivista ihmisistä. Lisäksi analysoin sisällöllisesti kolmen laajan rikostapausten esitutkinta- ja oikeudenkäyntimateriaalin. Esitutkinta- ja oikeudenkäyntimateriaali antaa rikosilmoitusta syvemmän kuvan tutkittavasta ilmiöstä, mutta tämäkin materiaali on painottunut viranomaisnäkökulmaan. Esitutkinnassa poliisi pyr-

kii löytämään todistusvoimaa langettavalle tuomioille ja keskittyy tutkimuksissaan ja raportoinnissaan tätä tarkoitusta tukeviin seikkoihin, ei kuvaamaan rikoksesta epäillyn suhdetta rikosmaailmaan yleisemmin.

3.3 Kvalitatiiviset tutkimusaineistot ja -menetelmät

Kvalitatiivisia tutkimusaineistoja ja -menetelmiä olen käyttänyt *artikkeleissa 1, 2 ja 4*. Helsingin huumausainemarkkinoita ja huumausainerikollisuutta (*artikkeli 1*) käsittelevän tutkimuksen aineistoa keräsin 1990-luvun puolivälissä. Kaikkiaan noin vuoden kestäneen aineiston keruuvaiheen aikana työskentelin Helsingin poliisilaitoksen huumerikostoimistossa. Olin Helsingin huumerikosityksikön ystävällisellä myötävaikutuksella saanut työnurkkauksen käyttööni ”kirjastotilasta” yksikön päällikön ylikomisario Torsti Koskisen työhuoneen vierestä. Keskeinen sijainti toimiston arkkitehtuurissa antoi mahdollisuuden havainnoida huumerikostutkinnan rutiineja ja tilaisuuden lukemattomiin epävirallisiin juttutuokioihin. Osallistuin mahdollisuuksien mukaan huumerikostoimiston aamupalavereihin, koulutukseen seurasin oikeudenkäyntejä ja kävin keskusteluita huumerikostutkintaa tekevien poliisimiesten kanssa. Lisäksi seurasin järjestyspoliisin partioiden työskentelyä kentällä. Etnografiset havaintoni kirjoitin tutkimuspäiväkirjaan (n. 50 s.).

Edellä kuvatun havainnointityöskentelyn lisäksi tein strukturoituja teemahaastatteluita poliisiorganisaatiossa eri tasoilla työskenteleville poliisimiehille. Haastateltavina oli 16 huumerikostutkijaa (joista 2 naista), 2 järjestyspoliisia, 4 keskusrikospoliisin tutkintatoimiston rikostutkijaa ja 1 tullilaitoksen virkamies. Lisäksi haastattelin huumehoitoon erikoistuneen hoitolaitoksen lääkäriä ja huumenuorten parissa työskentelevää sosiaalityöntekijää. Kolmea tapausta lukuun ottamatta nauhoitin nämä viranomaishaastattelut.

Tutkimuksen kenttätöön ajan seurasin kolmen Helsingin huumeepoliisin tutkijan suuren huumeiden maahantuonti- ja levitysrikosvyyhdin esitutkintaa ja oikeuskäsittelyä. Näitä tapausesimerkkejä käytin hyväkseni usean rikostutkijan haastatteluissa puheen konkretisoimiseksi.

Nicholas Dorn ja Nigel South (1990, 176) ovat vastaavassa Englannissa tehdyssä tutkimuksessa todenneet, että eri asemista huumemarkkinoita tarkkailevat henkilöt antavat toisistaan poikkeavan tulkinnan markkinoiden muotoutumisesta ja toiminnasta. Siksi valikoin haastateltavia viranomaisorganisaation eri tasoilta. Pyrin tutkimusprojektissa kykyjeni mukaan talentamaan ja analysoimaan poliisihenkilöstön henkilökohtaisiin työkokemuksiin perustuvaa taitotietoa. Pitkään alalla työskentelevät poliisit tunte-

vat syvällisesti huumemarkkinoiden lainalaisuudet ja hierarkiat. Kyseessä oli eräänlainen pilottihanke, jossa arvioitiin, miten viranomaisen hallussa olevaa taitotietoa pystyttäisiin käyttämään tutkimuksellisesti hyväksi.

Verifioin ja laajensin viranomaistaholta saamaani kuvaa huumemarkkinoista ja -kontrollista haastatteleamalla vankiloista ja hoitolaitoksista tavoitettuja huumeiden käyttäjiä, kauppiaita ja maahantuojia. Ilman huumekontrollin kohteeksi joutuneiden näkemyksiä huumemaailmasta piirtynyt kuva olisi jäänyt yksipuoliseksi. Kaikki markkinoilla eri asemissa toimivat pyrkivät kehystämään tapahtumia omasta näkökulmastaan (Goffman 1974). Tavoitin kaikkiaan 16 haastateltavaa. Näistä haastatteluista 9 tein vankiloissa (kaikki miehiä) ja 6 hoitolaitoksissa (joista 2 naista). Yhden haastateltavista (mies) tavoitin sosiaalityöntekijän avustuksella ja häntä haastatelin kahdesti. Haastatteluista 3 oli osallistunut suurien aine-erien maahantuontiin ja jälleenmyyntiin, 5 oli harrastanut mittavaa huumeiden levitystä ja 7 oli osallistunut markkinoihin katutason myyjän ja käyttäjän roolissa. Yksi haastatteluista ei ollut itse osallistunut huumemarkkinoihin, mutta oli elämäntilanteessaan muuten sellaisessa asemassa, että sai paljon tietoa markkinoiden toiminnasta. Suurin osa haastatteluista oli 30 ikävuoden molemmin puolin: nuorin 22, vanhin päälle 40 vuotta. Kahta vankilassa tehtyä haastattelua lukuun ottamatta nauhoitin haastattelut.

Poliisitoiminnan havainnointi oli keskeinen tutkimusmenetelmä myös tehostettua poliisikontrollia käsittelevässä *artikkelissa 4* (ks. myös Kinnunen ym. 2005). Yhdessä kollegojeni kanssa seurasimme poliisin suorittamia tehostettuja valvontaiskuja viidellä eri paikkakunnalla pääkaupunkiseudulla. Toteutimme havainnointia vuoden 2000 alkukevään ja loppusyksyn välisenä aikana osallistumalla poliisien kentällä suorittamaan huumevalvontaan. Havainnoinnin yhteydessä kävimme projektiin osallistuneiden poliisimiesten kanssa runsaasti vapaamuotoisia keskusteluja. Tutkijat kirjoittivat havaintojensa pohjalta yksityiskohtaiset kenttäpäiväkirjat, joita käytettiin haastatteluaineiston analyysin tukena ja hyödynnettiin tutkimusraporttia kirjoitettaessa.

Poliisitoiminnan havainnoinnin lisäksi haastattelimme asukkaita (27 kpl) ja isännöitsijöitä (N=5) niistä taloyhtiöistä, joihin poliisitoimia kohdistettiin. Viranomaisista haastattelimme poliiseja (N=20) ja sosiaalityöntekijöitä (N=3). Lisäksi seurasimme huumerikoksesta epäiltyjen kuulusteluja (N=20) sekä teimme kiinniotetuille haastatteluja (N=15). Tutkimusmateriaalin keräämiseen osallistuivat itseni lisäksi Riikka Perälä, Tarja Tuttavainen-Levanoja, Ari-Pekka Koponen, Elina Castrén ja Saija Järvinen. Perälä ja Tuttavainen-Levanoja osallistuivat lisäksi tutkimusaineiston analyysiin ja tutkimusraportin (Kinnunen ym. 2005) kirjoittamiseen.

Kvantitatiivisten rikosilmoitusaineistojen yksittäisiä rikostapauksia tarkasteltaessa on syytä perehtyä myös varsinaiseen esitutkimusmateriaaliin ja oikeudenkäyntiaineistoihin. *Artikkelissa 1* hyödynsin kolmen laajan huumausainerikostapauksen esitutkiminta- ja oikeuskäsittelyä. Perehdyin esitutkiminta- tuomioistuinmateriaaleihin ja seurasin tapausten oikeudenkäyntejä. Useimmat rikostutkijoille tekemistäni haastatteluista sivusivat näitä tapauksia siten, että haastattelujen kuluessa näitä tapauksia käytettiin esimerkkeinä puhetta konkretisoitaessa. Myös *artikkelissa 4* hyödynnettiin rikostapausten esitutkimintapöytäkirjoja rikosilmoitusten ilmoitusosien lisäksi ja tarkastettiin rikoksesta epäiltyjen rikoshistoria rikosilmoitusrekisteristä.

Huumausaineongelman hallinnollisia ja siviilioikeudellisia sääntelymahdollisuuksia käsittelevä *artikkeli 2* perustuu lainsäädäntökatsaukseen, varhaisempaan tutkimuskirjallisuuteen ja hallinnollisiin dokumentteihin. Artikkelin on tuottanut kansainvälisen tutkimusprojektin *Regulating European Drug Problems: Administrative Measures and Civil Law in the Control of Drug Trafficking, Nuisance and Use* (Dorn 1999) yhteydessä, mikä mahdollisti vertailun muihin maihin.

3.4 Tutkijan rooli etnografisessa poliisitutkimuksessa

Etnografista poliisitutkimusta ei Suomessa tai muissa Pohjoismaissa ole juurikaan harjoitettu, vaikka monissa länsimaissa sillä on jo muutaman kymmenen vuoden traditio⁵. Muun muassa Martti Grönfors (1982) on arvioinut, että poliisia on organisaationa vaikea tutkia, koska se ei mielellään avaudu ulkopuoliselle tarkastelulle eikä ota tutkijoita mukaan toimintaansa. Suomessa Timo Korander (2004) on kerännyt laajan laadullisen tutkimusaineiston poliisikulttuurista pääkaupunkiseudulla. Lisäksi poliisikulttuuria on tutkinut muun muassa Anne Alvesalo (2003) talousrikollisuuteen liittyen. Poliisia on tutkittu lisäksi muun muassa psykologisen työelämän tutkimuksen näkökulmista, sosiaalistumisen ja kouluttautumisen näkökulmista ja hallintotieteen näkökulmista (ks. tarkemmin Korander 2004, 7). Pohjoismaalaisittain merkittäviä poliisikulttuuria käsitteleviä etnografisia tutkimuksia ovat olleet Liv Finstadin (2000) tutkimukset Norjassa ja Lars Holmbergin (1999) tutkimukset Tanskassa.

Helsingin huumausainemarkkinoita käsittelevä tutkimus (*artikkeli 1*) oli ensimmäisiä poliisiorganisaatiota ja sen toimintatapoja käsitteleviä tutkimuksia Suomessa. Poliisin toimintaa huumekontrollin toteuttajana käsitte-

⁵ Yhdysvalloissa poliisitutkimus yleistyi 1960-luvulla ja Iso-Britanniassa hieman myöhemmin lähinnä rodullisiin yhteenottoihin ja rasistiseen väkivaltaan liittyen. Tällöin paljastui muun muassa laajoja poliisikorruptiotapauksia. (Korander 2004, 5–6.)

levä tutkimus noudatti etnografisia tutkimusperinteitä. Koin tutkijapositioni tällöin melko vaikeaksi. Työskentelin tuohon aikaan tutkijana Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa, mitä ei poliisiyhteisössä tuolloin pidetty erityisenä meriittinä. Hieman kärjistäen poliisikunnassa vallalla olleen näkemyksen mukaan tutkimuslaitos oli leimaantunut liberaalin 60-lukulaisen kriminaalipolitiikan pesäkkeeksi, jossa pyrittiin lähinnä vähättelemään rikkollisuutta ja rajoittamaan poliisin toimintamahdollisuuksia. Edellä mainitut Kontulan (1986) ja Heinosen (1989) tutkimukset painoivat myös taustalla: molemmissa oli kritisoitu poliisin laajoja valtuuksia ja toimintatapoja huumerikollisuuden tutkimuksessa ja tutkimusten keskiöön oli nostettu kontrollihaitoista kärsivät käyttäjät. Paineet konformistiseen tutkimuksen raportointiin olivat ilmeiset. Toisaalta Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen työyhteisön tuki ja kokemus tämältyyppisistä ristiriitatilanteista auttoi etäisyyden säilyttämisessä tutkimuskohteeseen.

Artikkelin 1 aineistoa kerätessä huomioni kiinnittyi Helsingin huumeusainetoimiston eristyneisyyteen ja sisäänpäinlämpiävyyteen. Kenttätasolla poliisihenkilökunta ei ollut erityisen vastaanottavaista ulkopuolista tutkijaa kohtaan. Huumetoimiston henkilökunta oli kohteliasta, mutta ei kovin avointa, kun puhuttiin huumerikostutkinnasta ja käytännön poliisityöstä. Poliisihenkilökunnan keskuudessa oli jatkuvasti epätietoisuutta siitä, kuinka paljon tutkintataktisia asioita on soveliasta paljastaa ulkopuoliselle tutkijalle. Tästä syystä esimerkiksi kahvipöytäkeskusteluissa puhuttiin melko yleisluontoisista asioista. Kahdenkeskisissä haastatteluissa ja keskusteluissa päästiin sen sijaan pintaa syvemmälle.

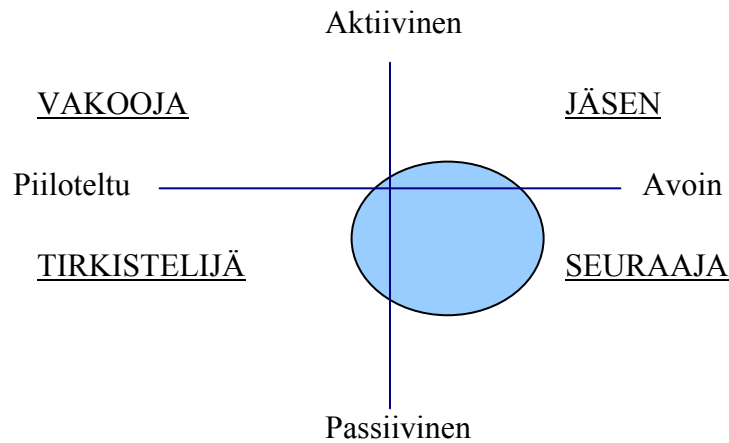
Koin ajoittain läsnäoloni ulkopuolisena tutkijana kiusalliseksi. Toisaalta poliisilaitoksella vietetty aika osoittautui tutkimuksen kannalta erittäin tärkeäksi. Vain sitkeästi poliisilaitoksella roikkumalla, kahvihuoneessa istumalla sekä uudelleen ja uudelleen puheenpartta virittämällä avautui mahdollisuuksia informatiivisiin keskusteluihin. Henkilökunnan totuttaminen siihen, ”ettei tuosta tutkijasta mihinkään pääse”, mahdollisti välittömän keskustelu- ja haastatteluilmapiirin luomisen. Näkemykseni mukaan kyse on hyvin yksilöllisestä työtavasta, jossa kukin samassa tilanteessa oleva kehittäisi omanlaisensa reitin kohti luottamuksellista ilmapiiriä. Tärkeintä kuitenkin on pyrkiä kuuntelemaan ja kunnioittamaan keskustelukumppaneita ihmisinä ja työntekijöinä.

Samankaltainen ”ulkopuolisen tutkijan jännite” oli tutkimuksessa pääkaupunkiseudulla toteutetusta huumevalvontaprojektista (*artikkeli 4*). Poliisin kohdennettua huumeusainevalvontaa käsittelevän tutkimuksen aineiston keräämisen ajan toimin tutkijana Poliisiammattikorkeakoulussa ja tutkimuksen aineiston keräämisen tueksi palkattiin avustavaa tutkimushenkilökuntaa huumevalvontaprojektin budjetista. Tässä mielessä poliisikunnas-

sa tehdyt ratkaisut olivat yllättävänkin avoimia ja tutkimusmyönteisiä. Poliisin valvontaprojektissa useita päiviä kestäneitä tehostettuja iskuja suoritettiin ongelmalliseksi katsottuihin pääkaupunkiseudun lähiöihin. Tärkeänä tutkimusmetodina oli valvontaiskujen seuraaminen poliisipartioiden mukana. Kentälle pääsyä helpotti se, että olin tutkimuksen aikana palkattuna Poliisiammattikorkeakouluun tutkijaksi, mikä lisäsi luotettavuutta poliisihenkilökunnan silmissä. Muut viisi tutkijaa olivat sosiologian, sosiaalipoliitiikan tai oikeustieteen opiskelijoita tai jatko-opiskelijoita tai työskentelivät muutoin huumeiden käyttöä ja rikollisuutta sivuavissa työtehtävissä poliisihallinnon ulkopuolella.

Poliisitoiminnan etnografinen tutkimus poikkeaa useiden muiden ihmisryhmien ja ammattialojen etnografisesta tutkimuksesta. Ehkä tärkein erottava seikka on poliisitoiminnan muodostamat lailliset viitekehykset. Poliisiorganisaation ulkopuolisilla tutkijoilla ei ole samoja oikeuksia voimakeinojen ja pakkokeinojen käyttöön kuin poliisimiehillä. Osallistuvaa havainnointia tekevän tutkijan on siten lainsäädännöllisestikin mahdotonta osallistua osana tutkimusta poliisityöhön sen täysivaltaisena jäsenenä.

John van Maanen (siteerattu Norris 1993) on erotellut poliisin etnografisessa tutkimuksessa erilaisia tutkijapositioita. Etnografisessa osallistuvassa havainnossa osallistumisen aste ja tapa voivat vaihdella. Tutkija voi ottaa osaa aktiivisesti poliisityöhön (luonnollisesti lainsäädännöllisten rajojen puitteissa) tai hän saattaa seurata passiivisesti sivusta poliisin toimintaa. Tutkijan toiminta voi myös olla joko piilotettua tai avointa. Kuviossa 1 on van Maanenin jäsenyykseen perustuen esitetty erilaisia tutkijaroolien ideaalityyppejä (Norris 1993, 127). Käytännössä tutkijan rooli vaihtelee tutkimusprosessin kuluessa ja eri tilanteissa. Harmaalla merkitty soikio kuvastaa karkeasti tyypillistä tutkijapositiota omissa tutkimushankkeissani (*artikkelit 1 ja 4*). Pääasiallisesti tutkijatoiminta oli avointa ja passiivista poliisitoiminnan *seuraamista*. Joskus ei kuitenkaan voinut välttyä esimerkiksi kuulemasta keskusteluja tai havainnoimasta tilanteita, joita ei ollut tarkoitettu tulevan tutkijan tietoon. Tällöin tutkijanpositio läheni *tirkistelijän* roolia. Poliisitoimintaan osallistuminen ja samalla vaivihkaa muistiinpanojen tekeminen toi välillä mieleen *vakoojan* roolin. Tällöin tutkija osallistuu poliisien kenttätööhön, mutta samalla hänellä on toinen ”agenda”: tutkimusaineiston kerääminen siten, ettei tutkimuksen kohde häiriinny tai ettei tilanteen asetelma muutu. Välillä tutkija saattoi tuntea olevansa poliisioperaatiota suorittavan ryhmän *jäsen* osallistuessaan esimerkiksi rikoksesta epäiltyjen asunto-osoitteiden etsintään tai kotietsintöihin. (Norris 1993, 126–127.)

Kuvio 1 Erilaisten etnografisen poliisitutkimuksen tutkijapositionien ideaalityypit (van Maanen, siteerattu Norris 1993, 127)

Artikkeleissa 1 ja 4 kuvattu poliisin etnografinen tutkimus ei olisi ollut mahdollista ilman poliisijohdon vankkaa tukea hankkeille. Poliisijohdossa vaikuttaa tällä hetkellä olevan kiinnostusta lähentyä tutkimusmaailmaa ja osoittaa, että poliisiorganisaatio on halukas ja kykenevä avautumaan yleisölle ja tarvittaessa muuttamaan toimintatapojaan. Sisäänpäinlämpiävää ja ulkopuoliselle tutkiskelulle kielteistä ilmapiiriä alettiin poliisijohdossa pitää 1990-luvun mittaan vanhanaikaisena. Suomen avautuminen ulkomaille, kansainvälistyminen, järjestäytyneen rikollisuuden muodostamat uudet uhat sekä koko suomalaisen hallintojärjestelmän uusiutuminen pakottivat poliisin analysoimaan uudella tavalla omaa toimintaansa ja opettelemaan omien työtapojensa kriittistäkin tarkastelua.

Oman lisänsä huumausaine- ja kontrollipolitiikan tutkimukseen on tuonut työskentelyni virkamiehenä eri tehtävissä valtionhallinnossa. Toimin Huumausainepoliittisen toimikunnan sihteerinä vuosina 1996–1997. Ylijohtaja K.J. Långin johtama toimikunta laati Suomen ensimmäisen huumausainestrategian (Huumausainestrategia 1997) sitten vuonna 1969 julkaistun huumausainekomitean mietinnön ja vuonna 1971 julkaistun huumaus- ja lääkeaineiden väärinkäyttäjien hoito-organisaatiota käsitelleen neuvottelukunnan mietinnön. Huumausainepoliittinen toimikunta loi perustan nykyaikaiselle eri hallinnonalojen yhteistyölle perustuvalla huume politiikalle, johon tukeutuvat vuosina 1999, 2000 ja 2004 hyväksytyt valtioneuvoston periaatepäätökset huumausainepolitiikan tehostamisesta. Tämän lisäksi osallistuin vuonna 2000 mietintönsä julkaisseen Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunnan työskentelyyn asiantuntijajäsenenä. Olen edelleen käsitellyt sekä kotimaisia että kansainvälisiä huumeasioita toimiessani

virkamiehenä oikeusministeriön kriminaalipoliittisessa osastossa vuodesta 2001 lähtien.

3.5 Tutkimustulokset

Tässä jaksossa esittelen väitöskirjaan liittämäni tutkimukset ja niiden keskeiset tulokset julkaisuajankohdan mukaisessa järjestyksessä. Tutkimuksessa ”Isännät, rengit ja pokat. Huumemarkkinat ja oheisrikollisuus Helsingissä” (*artikkeli 1*) arvioin, ettei Helsingin huumemarkkinoita voitu tutkimuksen tekoaikaan 1990-luvun puolivälissä ainakaan kokonaisuudessaan pitää järjestäytyneinä. Markkinat olivat sekavia ja jatkuvassa muutoksessa. Alueelle ei ollut muodostunut kiinteitä keskenään markkinaosuuksia jakavia organisaatioita. Huumekauppa oli vielä tuolloin tiukasti suomalaisissa käsissä. Vuosikymmen myöhemmin tilanne huumemarkkinoilla on selvästi muuttunut. Suomen vakava huumerikollisuus on kansainvälistynyt ja organisoitunut (Leskinen 2001). Tästä huolimatta huumeiden vähittäismyynti on edelleen melko organisoimatonta. Kyse on avoimista ja sääntelemättömistä markkinoista, joissa yhdellä ryhmittymällä on vaikea pitää monopoli-asemaa ja ohjailla tarjontaa ja hintoja.

Huumemarkkinoiden ja oheisrikollisuuden lisäksi käsittelin tutkimuksessa huumausainekontrollia. Arvioin huumausainerikostutkinnan ilmeisen korkealaatuiseksi Suomessa. Huumausainerikostutkinta vaikutti tosin 1990-luvun puolivälissä ”takapainotteiselta”: paljon voimavaroja uhrattiin kuulustelujen avulla aiempien tapahtumien selvittämiseen eikä kovin paljoa huomioita kiinnitetty tiedustelun avulla saavutettaviin suuriin takavarikkoihin ja verekseltään kiinniottamisiin. Vuonna 1995 voimaan tulleella pakkokeinolin muutoksella säädettiin edellytyksistä esitutkinnassa tapahtuvaan telekuunteluun, televalvontaan ja tekniseen tarkkailuun. Vuoden 1997 jälkeen telekuuntelua on käytetty menestyksellisesti huumausainerikostutkinnassa, mikä on todennäköisesti muuttanut rikostutkinnan luonnetta. Tämän jälkeen eduskunta on myöntänyt poliisille koko joukon uusia valtuuksia huumausainerikosten paljastamiseen ja selvittämiseen. Näitä käsitellään jaksossa 6.2.

Suomessa huumeekysymyksen käsittelyssä tukeudutaan usein melko yksipuolisesti rikosoikeudellisten keinojen käyttöön. Artikkelissa ”Finland: Regulating Drug Trafficking, Nuisance and Use” (*artikkeli 2*) käsittelen siviilioikeudellisten ja hallinnollisten sääntelykeinojen mahdollisuuksia rikosoikeudellisten keinojen rinnalla tai sijasta. Artikkelin perustuu lainsäädäntökatsaukseen, varhaisempaan tutkimuskirjallisuuteen ja hallinnollisiin

dokumentteihin. Artikkelit on tuotettu kansainvälisen tutkimusprojektin yhteydessä, mikä mahdollisti vertailun muihin maihin.

Totean artikkelissa, että Suomessa – kuten muissakin Pohjoismaissa – hallinnolliset käytännöt ovat pitkälle kehittyneet ja legalistinen oikeusperinne pyrkii voimakkaasti painottamaan yksilön oikeuksia julkista hallintoa vastaan samalla kun yksilön toiminta on tiukasti säänneltyä. Hallinnollisia sääntelykeinoja on käytetty runsaasti esimerkiksi alkoholipolitiikassamme. Esimerkkeinä mainittakoon verotuskäytäntö, anniskelupaikkojen lupamenettely ja alkoholin ostamiseen vaadittavat ikäraajat. Vaikka huumeongelman sääntely kuuluu ensisijaisesti sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalaan, ovat rikosoikeudelliset sääntelykeinot vallitsevia. Kansainvälinen vertailu osoitti, että muihin Euroopan maihin verrattuna hallinnollisten ja siviilioikeudellisten keinojen käyttö huumeekysymyksessä on Suomessa vähäistä ja että huumeongelman sääntely perustuu voimakkaammin rikosoikeudellisen kontrollin varaan kuin useimmissa muissa Euroopan maissa. Hallinnollisten sääntelykeinojen käyttö on tosin Suomessakin yleistynyt, kuten rahoituslaitosten valvonta rahanpesun ehkäisemiseksi, huumetestien käyttöönotto työelämässä, rikosrekisterimerkintöjen tarkistus tiettyjen työpaikkojen hakumenettelyssä sekä ajo-oikeuden menetysuhka tapauksissa, joissa lääkäri on todennut päihderiippuvuuden. (Ks. tarkemmin jakso 6.8.)

Tutkimuksessa ”Huumausainerikollisuus, rikosura ja sosioekonominen asema” (*artikkeli 3*) olen tarkastellut tilastollisesti huumausainerikoksista tuomittujen rikosuran kehittymistä ja heidän sosioekonomista asemaansa. Tilastotiedoista käy selvästi ilmi, että huumausainerikoksesta tuomitut ovat syyllistyneet varsin runsaasti muihin rikoksiin, erityisesti varkausrikoksiin, kätöntärikoksiin ja luvattomiin käyttöihin. Huumausainerikoksesta tuomittujen rikosura alkaa varsin nuorena. Valtaosa on saanut ensimmäisen rikostuomionsa jo 15–16-vuotiaana. Erityisesti varkausrikoksista saatujen tuomioiden määrä on suuri, mikä viittaa siihen, että varkausrikollisuus aloitetaan jo selvästi ennen kuin 15 vuoden rikosoikeudellisen vastuun ikäraja on saavutettu. Omaisuusrikollisuus jatkui myöhemmälle iälle niillä, jotka oli tuomittu huumausainerikoksesta kuin niillä, joilla oli muita rikostuomioita kuin huumerikoksesta annettuja.

Tutkimuksessa havaittiin, että 86 % vuonna 1962 syntyneistä huumerikoksista tuomituista sai vuosina 1977–1996 vain yhden tai korkeintaan kaksi tuomiota. Huumausainekontrolli saavuttaa siten runsaasti satunnaisia käyttäjiä. Tutkimuksessa esiintuodaan myös se yleinen rikoksen tekemisen keskittymistä koskeva havainto, jonka mukaan 1–2 % tekijöistä vastaa noin kolmanneksesta kaikista tietoon tulleista rikoksista. Kyse on sekä rikollisuuden keskittymisestä että kontrollin kohdentumisesta ennalta tunnettuihin huumeiden käyttäjiin ja rikosentekijöihin. Erityisesti nuorilla käyttäjil-

lä huumeiden ja rikollisuuden maailma kietoutuu kiehtovaksi kokonaisuudeksi, johon liittyminen on omiaan edistämään yhteiskunnasta marginalisoitumista ja kontrollitoimien kohteeksi joutumista.

Tutkimuksen pyrkimyksenä oli selvittää poikkileikkaustietona vuosina 1977–96 huumausainerikostuomion saaneiden henkilöiden elämäntilanne. Tutkimuskohteena olleen ihmisryhmän keski-ikä oli tällöin 30 vuotta. Miltei puolet vuosina 1977–96 huumausainerikostuomion saaneista oli työelämän ulkopuolella. Varsinaisesti työttömiksi ilmoittautuneita oli 11 % aineistosta, kun muita ammatissa toimimattomia oli 24 %. Yleisimmät ammatit huumausainetuomion saaneiden keskuudessa olivat erilaiset rakennustöihin ja sekatöihin liittyvät ammatit. Palveluammatit, kuten myyjän työt ja sosiaalialan työt olivat suhteellisen yleisiä. Huumausainerikoksiin syyllistyneet ovat matalasti koulutettuja ja matalammin koulutettuja kuin rikostuomion saaneet yleensä.

Artikkelissa ”Poliisin tehostettu huumausainekontrolli” (*artikkeli 4*) tarkastelimme poliisin huumausaineiden käyttäjiin ja vähittäiskauppiaisiin kohdistamaa kontrollia pääkaupunkiseudulla 2000-luvun alussa. Poliisin valvontaprojektin keskeinen tarkoitus oli huumeiden ostajien ja myyjien kohtaamisen vaikeuttaminen ja kiinnijäämisriskin lisääminen. Näiden onnistuneen toteuttamisen oletettiin vahvistavan rikosoikeusjärjestelmän pelotevaikutusta. Poliisin valvontaprojektin kohteena oli etupäässä useista elämänhallintaan liittyvistä ongelmista kärsiviä huono-osaisia käyttäjiä ja pikkumyyjiä. Sillä, että poliisi oli lisännyt huumevalvonnan tehoa, näytti olevan huumemarkkinoita hillitsevää vaikutusta. Tiivistyneen kontrollin vuoksi myyjät ja käyttäjät välttivät yhteydenottoja toisiinsa tai kontaktit hoidettiin jollain uudella tavalla. Ongelmalliseksi näytti muodostuvan se, että tehoiskut olivat usein liian massiivisia ja poliisitoimintaan sisältyi nöyryyttäviä käytäntöjä. Eräänä huumevalvontaprojektin tärkeänä pyrkimyksenä oli vahvistaa yhteistyötä kunnan sosiaali- ja terveystoimien kanssa. Havaintojemme mukaan projektin toteutuksessa hoitoon ohjaukseen kiinnitettiin kuitenkin varsin vähän huomiota. Huumevalvontaprojektiin osallistuneiden poliisimiesten näkemykset sosiaali- ja terveystoimien tuloksellisuudesta olivat negatiivisia.

Väitöskirjaan liittämistäni artikkeleista ensimmäinen on julkaistu vuonna 1996 ja viimeinen 2002. Tämä aikakausi on ollut varsin merkittävä sekä huumeongelman kehittymisen että huumausainerikollisuuden sääntelyn suhteen Suomessa. Huumeongelmat ovat vakavoituneet ja yhteiskunnalliset sääntelymekanismeja on kehitetty ja muotoiltu uudelleen. Samalla suomalainen huume politiikka on edelleen tasapainoillut terapeuttisten toimien ja kontrollitoimien välillä. Seuraavassa jaksossa tarkennan huumeongelman käsittelyä riskinäkökulman kautta. Käsittelen jaksossa niitä riskejä,

joita huumaussaineet yksilölle ja yhteiskunnalle muodostavat ja joiden minimoimiseksi yhteiskunta on kehittänyt erilaisia kontrolli- ja sääntelymekanismeja.

4 HUUMEET YKSILÖLLISINÄ JA YHTEISKUNNALLISINA RISKEINÄ

4.1 Huumeet terveysriskinä

Huumeista ja huumeongelmista on vaikea puhua yhtenä käsitteenä tai merkityskategoriana. Huumeina käytetään hyvin erityyppisiä aineita, käytön kulttuuriset kontekstit eroavat toisistaan ja eri aineista aiheutuvat ongelmat vaihtelevat (Zinberg 1984). Huumeiden käytön määritelmät ovat jatkuvan uudelleenarvioinnin kohteena. Muun muassa sellaiset käsitteet on syytä erottaa toisistaan kuin kokeilukäyttö, tavanomainen käyttö ja runsas tai haitallinen käyttö (ongelmakäyttö) sekä psykologinen ja fysiologinen riippuvuus. Huumeiden käyttöön liittyy myös sosiaalisen riippuvuuden käsite. Käyttäjät sitoutuu henkisesti siihen sosiaaliseen kontekstiin, missä huumeita käytetään.

Norman E. Zinberg (1984) on kiinnittänyt huomiota huumekokemusten moniulotteisuuteen ja todennut, että tarkastelussa on syytä ottaa huomioon kolme tekijää: aineen farmakologiset vaikutukset (drug), käyttäjän henkilökohtaiset ominaisuudet ja mielentila (set) sekä käyttöön liittyvä sosiaalinen ympäristö (setting). Aineen farmakologiset vaikutukset ovat siten ainoastaan yksi tekijä monimutkaisessa vyyhdessä. Mikko Salasuo ja Kati Rantala (2002, 42–48) ovat jakaneet huumeiden käytön käyttökulttuurien ja -tapojen perusteella kolmeen kategoriaan: kokeiluun, viihdekäyttöön⁶ ja ongelmakäyttöön.

Terveydenhuollon näkökulmasta huumeiden käyttöön liittyvät riskit ilmenevät tyypillisimmillään aineiden ongelmakäyttönä ja huumeriippuvuutena. Runsas ja pakonomainen huumeiden, alkoholin tai muiden päihteiden käyttö on aina terveystarve, joka näkyy fyysisenä ja psyykkisenä sairastavuutena. Päihdeongelmaisten tapaturma-alttius on korkea. Päihdeongelmaiset käyttävät runsaasti erityisesti psykiatrisen terveydenhuollon palveluja mutta myös perusterveydenhuollon palveluita ja päivystystä (Nuorvala ym. 2000). Päihdeongelmaisten varhainen kuntouttaminen onkin sekä eettisesti että taloudellisesti tärkeä kysymys.

Kannabis on yleisin Suomessa ja Euroopassa käytetty huume. Kannabiksen käytön terveyshaitoista on edelleen ristiriitaisia käsityksiä. Kannabiksen päihdevaikutukset vaihtelevat aineen voimakkuuden, ainemäärän, käyttötavan, käyttöympäristön ja käyttäjän ominaisuuksien mukaan. Kan-

⁶ ”Viihdekäytön” englanninkielistä vastinetta ”recreational drug use” käytetään vakiintuneesti kuvaamaan huumeiden käyttöä, joka on hallittua ja sillä on käyttäjälleen myönteisiä vaikutuksia. Tyypillisesti kyse on työssä käyvien tai opiskelevien nuorten juhlimiskäytöstä. (Ks. Salasuo & Rantala 2002, 45–48.)

nabiksen säännöllinen pitkäaikaiskäyttö saattaa aiheuttaa hengitysteiden ärsytystä, tulehduksia ja pahanlaatuisia muutoksia kuten keuhkosityöpää. Osalle pitkään vakinaisesti kannabista käyttävistä kehittyy riippuvuus. Pitkäaikaiskäyttöön liittyy myös huomiokyvyn ja muistin heikkenemistä. Tiedossa ei kuitenkaan ole yhtään tapausta, jossa pelkän kannabiksen käyttö olisi aiheuttanut myrkytyskuoleman. (Hall & Solowij 1998; Heinälä 1998; Ahtee 1998.) Kannabiksen säännöllisellä käytöllä on havaittu olevan yhteyttä mielenterveyshäiriöihin. Yhteyden kausaalisuudesta on ollut epävarmuutta, mutta tällä hetkellä kannabiksen käytön arvioidaan edistävän mielenterveysongelmia (Zammit ym. 2002). Kroonisen käytön on raportoitu aiheuttavan yksilöllisesti väsymystä, velttoutta, haluttomuutta, masentuneisuutta ja usein pelkotiloja, ahdistusta, paniikkikohtauksia tai sekavuutta (Fabritius & Salapuro 1998, 420).

Huumausaineriippuvaisilla tiedetään muutoinkin esiintyvän ei-huumausaineriippuvaisia enemmän mielenterveyden häiriöitä, joista tavallisimpia ovat mielialahäiriöt, ahdistuneisuushäiriöt, psykoottiset häiriöt, sekä persoonallisuushäiriöt (Huumausainetilanne 2003, 147). Asiaa voidaan tarkastella myös vastakkaisesta näkökulmasta toteamalla, että mielenterveyden häiriöistä kärsivillä esiintyy muita enemmän huumausaineiden ongelmakäyttöä ja huumausaineriippuvuutta. Tämän yhteisesiintymisen eli komorbiditeetin taustatekijöistä ja syistä ei toistaiseksi vallitse täyttä yksimielisyyttä, vaan näiden häiriöiden yhteyden ajatellaan selittyvän useiden osittain päällekkäisten mekanismien kautta. Keskeisimmät hypoteesit ovat kausaaliset hypoteesit (huumausaineriippuvuus johtaa muihin mielenterveyshäiriöihin tai toisin päin: muut mielenterveyden häiriöt johtavat itselääkinnän kautta huumausaineriippuvuuteen) sekä oletukset yhteisten – joko perinnöllisten (yhteisiä alttiusgeenejä) tai ympäristöön liittyvien – tausta- tai riskitekijöiden olemassaolosta. (Mt.) Sami Pirkolan ja Kristian Wahlbeckin (2004) mukaan huumeriippuvuudesta ja mielenterveyshäiriöistä samanaikaisesti kärsivien potilaiden sairaalahoidot ovat viisinkertaistuneet vuosina 1987–2002.

Suoneen ruiskutettavat ns. kovat huumeet ovat käyttäjälleen ilmeinen ja vakava terveysriski. Amfetamiini, kokaiini ja opiaatit aiheuttavat kuolemia. Tavallisimpia kuolemansyitä ovat myrkytykseen johtava yliannostus, epäpuhtauksien aiheuttamat yliherkkyysoireet, suonensisäisesti leviävät tarttuvat taudit, kuten hepatiitti ja immuunikato, sekä huumeiden käyttöön liittyvät henkirikokset, tapot, tapaturmat ja itsemurhat (Poikolainen 1998). Likaiset neulat ja saastunut huume voivat sisältää tarttuvia tauteja aiheuttavia viruksia tai bakteereja. Yleisimmät ruiskeiden välityksellä leviävät taudit ovat immuunikato (HIV/AIDS) ja virusperäiset maksatulehdukset (hepatiitit). Tartuntatautien yhteiskunnalle aiheuttamat kustannukset ovat

merkittäviä. On arvioitu, että jokainen uusi HIV-infektioon sairastuva aiheuttaa noin 150 000 euron kustannukset yhteiskunnalle (Eskola 2000).

Uhka tartuntatautien leviämisestä käyttäjien keskuudessa ja tätä laajemminkin väestönosissa on suhteellisen uusi ja merkittävä huumeongelmaan liitetty riski. Riski tartuntatautien leviämisestä on aiheuttanut sen, että huumeongelmaa on Suomessakin entistä voimakkaammin tarkasteltu pragmaattisesta näkökulmasta moraalisten painotusten sijasta. Haittojen vähentämiseen pyrkivät toimet – kuten korvaushoito- ja neulanvaihto-ohjelmat – tähtäävät erityisesti tartuntatautien leviämisen minimoimiseen. (Ks. Huumausainestrategia 1997; Tammi 2005; Salminen 2006.)

Huumeiden ongelmakäyttö on oireyhtymä, jonka tausta on nykytutkimuksen valossa monitekijäinen pitäen sisällään niin perinnöllisen alttiuden kuin elinympäristön altistavat ja suojaavat tekijät. Ongelmakäytöllä tarkoitetaan sellaista päihteiden käyttöä, johon liittyy todettavissa olevia psykologisia, sosiaalisia tai terveydellisiä haittoja. Riippuvuus ymmärretään päihteiden toistuvana, pakonomaisena ja kontrolloimattomana käyttönä sen aiheuttamista negatiivisista seurauksista huolimatta. Euroopan huumeiden ja niiden väärinkäytön seurantakeskus (EMCDDA) määrittelee huumeiden ongelmakäytön ”suonensisäiseksi, pitkäkestoiseksi tai säännölliseksi opiaattien, kokaiinin tai amfetamiinien käytöksi”. Määritelmä sisältää säännöllisen opiaatteja sisältävien lääkeaineiden (metadon, buprenorfiini) käytön, mutta ei niiden epäsäännöllistä käyttöä eikä ekstaasin eikä kannabiksen käyttöä. (Annual Report 2004.) Lopullista käsitystä huumeriippuvuuden kulusta ja ennusteesta ei ole, mutta esimerkiksi huumausaineiden ongelmakäyttäjien hoitoa kehittäneen työryhmän muistiossa (Huumausaineiden...2001) sitä pidetään ”pitkäaikaisena, käytännössä kroonisena sairautena”.

Poliisin kohdennettua huumevalvontaa analysoineessa tutkimushankkeessa (*artikkeli 4*; Kinnunen ym. 2005) havaittiin, että projektin kohteena oli etupäässä monenlaisista ongelmista kärsiviä huono-osaisia käyttäjiä ja pikkumyyjiä. Asunnoissa oleva tavaranpaljous ja epäjärjestys viittasi melkoiseen avuttomuuteen arkipäivän askareista selviämisessä. Monet käyttäjät näyttivät olevan terveydellisesti huonossa kunnossa. Useat projektin yhteydessä tavatut huumeiden käyttäjät ja kauppiaat olivatkin mitä ilmeisimmin terveydellisen ja sosiaalisen tuen tarpeessa. Keskustelut jatkotoimista sosiaali- ja terveysviranomaisien kanssa olisivat olleet välttämättömiä.

4.2 Huumeet sosiaalisena ongelmana

Huumeiden käyttötapoja, -ympäristöjä ja -kulttuureja on kovin monenlaisia (Zinberg 1984). Yksi tapa hahmottaa huumeiden käytön kulttuurisia muotoja on erottaa toisistaan huumeiden käytön *poikkeavuusmalli* ja *nuorisokulttuurinen malli* (Svensson ym. 1998). Poikkeavuusmallilla tarkoitetaan sitä, että huumeiden käyttö vahvistaa koulutuksen epäonnistumisesta ja rikollisuudesta alkanutta syrjäytymiskierrettä. Nuorisokulttuurisella mallilla taas tarkoitetaan sitä, että käyttö on harkittua ja hallittua – riskejä pyritään tietoisesti välttämään. Viime vuosina nuorisokulttuurisen mallin mukaiset huumeekokeilut ovat yleistyneet ns. tanssihuumeiden suosion myötä (Seppälä 1999; Seppälä & Salasuo 2001; Salasuo 2004).

Iso-Britanniassa tehtyjen tutkimusten mukaan puolet maan nuorista on kokeillut huumeita ja neljäsosa käyttää niitä säännöllisesti. Parker ym. (1998) katsovatkin oikeutetuksi puhua ”kemiallisesta sukupolvesta”. Myös Suomessa osalle nuorista kaupunkilaisista huumeet ovat tulleet yhdeksi tekijäksi monimuotoisessa elämässä⁷. Useat nuoret kohtaavat miedompia tai vahvempia huumeita ja joutuvat tekemään valinnan niiden kokeilemisestä.

Huumeiden mukanaan tuomat sosiaaliset ongelmat koskettavat käyttäjää, hänen läheisiään ja koko yhteisöä. Huumausaineiden käyttöön liittyvät ongelmat ilmenevät eriasteisena sosiaalisen toimintakyvyn menettämisenä. Kroonistuessaan huumeiden käyttö voi johtaa vaikeaan syrjäytymiskierteseen. Fyysisen riippuvuuden vakiintuessa saattaa käyttäjille tulla tarve aineen saatavuuden ylläpitoon kaikin mahdollisin keinoin (Holopainen 1998, 434–435). Tilannetta vaikeuttaa se, että huumeiden käyttö saattaa käyttäjän melko väistämättä yhteyteen rikollisten alakulttuurien kanssa. Konfliktit viranomaisten ja oikeuslaitoksen kanssa ovat arkitodellisuutta. (Mt.)

Huumemarkkinat ovat Suomessa piiloutuneet yksityisasuntoihin. Huumeiden kauppaaminen ventovieraille ei ole kovin yleistä. Yleensä huumeita myydään ainoastaan tutuille tai tuttujen suosittelemille henkilöille. (Ks. *artikkeli 1*). Suomessa ei ole edes suurissa kaupungeissa avoimia huumeiden käyttö- tai huumeiden takia syrjäytyneiden taskuja.

Yksityisasunnoissa tapahtuva huumeiden käyttö ja kauppa on kuitenkin lisääntyvässä määrin aiheuttanut ongelmia pääkaupunkiseudun asuintaloissa. Käyttäjien elämäntapaan ja kauppaan liittyvät runsaslukuiset vierailut

⁷ Vuonna 2004 suoritetussa väestökyselyssä miehistä 14 ja naisista 11 prosenttia ilmoitti käyttäneensä tai kokeilleensa joskus elämässään jotain huumausainetta. Nuorten aikuisten kohdalla luvut olivat korkeimmillaan. Kannabista ilmoitti käyttäneensä yli 20 %, amfetamiinia 6 %, ekstaasia 5 % ja heroinia tai muita opioideja reilu prosentti. (Hakkarainen & Metso 2005.)

asunnoissa saavat aikaan meteliä ja häiriötä. Joissakin taloyhtiöissä huume-luukun (huumeiden käyttö- ja myyntipaikkana käytetty asunto) läheisyys on tuottanut pyörävarkauksia, kellarimurtoja ja autoihin murtautumisia. (Ks. *artikkeli 4*; Kinnunen ym. 2005.)

Huumeiden käytön yleistymisen saattaa vaikuttaa merkittävästi koko yhteisön sosiaaliseen tasapainoon. Esimerkiksi Howard Parker ym. (1988) ovat vaikuttavasti kuvanneet, minkälaisia sosiaalisia ongelmia aiheutui keskikokoiselle Luoteis-Englannin kaupungille, kun tuhansista työväen-luokan nuorista tuli säännöllisiä heroinin käyttäjiä 1980-luvun alussa. Käytön yleistymisestä ja arkipäiväistymisestä huolimatta emme Suomessa ole kokeneet kuin yksittäisiä paikallisia huume-epidemioita (Hakkarainen 2002). Monessa muussa Euroopan maassa epidemiat ovat olleet vakavia ja niitä on raportoitu melko runsaastikin.

Useissa maissa eräänä kansallisen huume politiikan lähtökohtana on paikallisen turvallisuuden parantaminen. Esimerkiksi Englannin (*Tackling...1998*) ja Hollannin (*Drugs Policy...1995*) hallitusten huume poliittiset toimintaohjelmat on kirjoitettu huumeiden käytön aiheuttaman häiriön ja rikollisuuden torjunnan lähtökohdista käsin. Huumeiden aiheuttamat haitat omalla asuinalueella vaikuttavat voimakkaasti toivottuihin ratkaisukeinoihin. Euroopan 11 kaupungissa tehdyn tutkimuksen (Korf ym. 1998) mukaan tukevien ja auttavien keinojen merkitystä painotetaan sitä enemmän, mitä lähempänä huumeilmiötä ollaan. Naapurustossaan huumehaittoja kokeneet pitivät sosiaali- ja terveydenhuollon toimia merkittävämpinä kuin rikosoikeudellisten keinojen käyttöä. Samaan suuntaan vaikuttavat henkilökohtaiset huume kokeilut. Repressiivisiä keinovalikoimia taas korostivat ne vastaajat, joilla ei ollut omia käyttökokemuksia eikä muutenkaan kosketuksia huumeilmiöön.

Suomen huumeongelman vakavoitumisesta huolimatta valtaosa väestöstä joutuu harvoin henkilökohtaisesti kosketuksiin huumeaineiden kanssa (Hakkarainen & Metso 2001). *Artikkelissa 1* olen todennut, että huumemarkkinat ovat pääosin kätkeytyneet yksityisasuntoihin ja tiettyihin ravintoloihin eikä huumeiden käyttö ja kauppa ole yleensä ollut ulkopuolisille havaittavaa. *Artikkelissa 4* todetaan, että yleensä yleisön kosketus huumeisiin tapahtuu tiedotusvälineiden välityksellä ja mahdollisesti huumeaineisiin kytkeytyvän rikollisuuden uhreina. Viime vuosina kaupunkien huumeongelmat ovat ilmenneet sotkuisina rappukäytävinä ja auki murrettuina kellareina niissä taloissa, joissa on myyntiluukkuja. (Ks. myös Kinnunen ym. 2005.)

Merkittävä osa huumeisiin liittyvistä sosiaalisista ongelmista aiheutuu huumeiden laittomuudesta ja rikosoikeudellisista sääntelypyrkimyksistä. Huumeiden käyttäjien leimaaminen ja tästä aiheutuva marginalisoituminen

syventää ongelmakäyttäjien destruktiivista käyttäytymistä. Käyttäjiä epäillään sekä vaikeasti kemiallisesta aineesta riippuvaisiksi että rikollisiksi. Tämä ehkäisee yhteiskuntaan integroitumista. (Waal 2000.) Huumeiden ongelmakäyttäjät jäävät usein työmarkkinoiden ulkopuolelle riittämättömien sosiaalisten tukien varaan ja tämä saattaa osaltaan syventää rikosuraa. Richard Clowardin ja Lloyd Ohlinin (1960) termein voidaan puhua rajoitettujen mahdollisuuksien rikollisuutta ja päihteiden käyttöä tuottavasta vaikutuksesta. Huumausainerikostuomion saaneiden osalta tämä on nähtävissä erittäin selkeästi (*artikkeli 3*). Konventionaalaisesta yhteiskunnasta irrottautuminen merkitsee oman alakulttuurin merkityksen vahvistumista ja kiinteyden syventymistä. Huumeiden käyttäjät muodostavatkin erilaisia – usein toisistaan selvästi poikkeavia – alakulttuureja. Alakulttuurien muodostaminen on yleisinhimillinen keino sopeutua ympäröivään maailmaan ja sen tuomiin ongelmiin. Kontrollitoimien kohteeksi joutuneet eivät yleensä passiivisesti alistu kohtaloonsa, vaan yrittävät aktiivisesti sopeutua tilanteeseen. Ei vain huumeiden käyttäjät, mutta myös poliisit ja sosiaalityöntekijät muodostavat omia alakulttuureja (Young 1999, 90). Huumeongelman yhteiskunnallisesta sääntelyssä käytännön tasolla onkin usein kyse eri viranomaisten ja käyttäjien kulttuurisesta kohtaamisesta (Kinnunen ym. 2005).

Huumeisiin liittyvät sosiaaliset ongelmat ovat viime vuosina saaneet uusia muotoja. Asuinalueilla esiintyvillä ongelmilla on taipumus kasaantua. Kortteisen ja Vaattovaaran (1999) mukaan näyttää siltä, että pääkaupunkiseudun aiempi sosioekonominen tasapaino on 1990-luvulla horjunut ja että alueellisen kehityksen pääsuuntana on ollut syvenevä sosioekonominen eriytyminen. Alueellinen eriarvoisuus on aiemman tasoittumisen sijasta alkanut kasvaa.

Sosiaaliset erot pulpahtivat esille lamavuosien massatyöttömyyden aikana, joka oli pahimmillaan 1990-luvun puolivälissä. Työttömyyden seuraukset näkyvät joillakin alueilla kauemmin kuin toisilla. Tämän jälkeen kehitys on ollut suotuisaa. Työllisyys on parantunut ja väestön tulotaso on kasvanut. Varallisuus on kuitenkin jakautunut hyvin epätasaisesti. Hedelmät ovat pudonneet ennestään varakkaisiin kaupunginosiin ja lisänneet köyhien ja rikkaiden välistä kuilua. Pääkaupunkiseudulla voidaankin puhua erillisistä köyhyystaskuista (mt.).

Väestö- ja työpaikkarakenteen epätasainen kehitys yhdessä muuttoliikkeen kanssa tukee ja voimistaa kaupunkirakenteen eriytymistä. Etnisten vähemmistöjen keskittyminen tietyille asuinalueille vahvistaa suuntausta. Jos kehitys jatkuu voimakkaana, tulee pääkaupunkiseudun kehitys noudattamaan yleiseurooppalaista polarisaatiokaavaa. Tällöin huumeongelmat saattavat tulla kurjistuvissa kaupunginosissa entistä tuntuvimmiksi ja nä-

kyvimmiksi. Köyhyyden kasautuessa myös rikollisuus ja päihdeongelmat kasautuvat (Kinnunen ym. 2005).

Eräs suhteellisen tuore huumeiden käyttöön liittyvä ongelma on asunnottomuus. Erityisesti pääkaupunkiseudulla asunnottomien määrä on viime vuonna kasvanut. Helsingin kaupungin erityissosiaalitoimiston arvion mukaan kaupungissa on nelisenkymmentä pysyvästi ulkona asuvaa. Kun mukaan lasketaan kaikki ne, jotka asuvat rappukäytävissä, nousee luku yli kahden sadan. (HS 4.2.2001.) Vapautuvat vangit on yksi asunnottomien huono-osaisin ryhmä. Helsinkiin vapautuu vuosittain noin 400 vankia, jotka ovat vailla asuntoa. (Granfelt 2003.) Riitta Granfeltin (2003, 31) tutkimuksen mukaan huumetaustaisen vankilasta vapautuneen ihmisen mahdollisuudet asunnon saamiseen ilman näyttöä päihdeongelman hallinnasta ovat käytännössä olemattomat.

Poliisin roolia korostetaan usein turvattomuusongelmien ratkaisijana. Tähän liittyy puhe nollatoleranssista. Populaarin ”Broken Windows” -teorian mukaan pienet rikkeet ja ilkeävalta luovat turvattomuutta ja heikentävät asuinviihtyvyyttä. Turmeltunut ympäristö aiheuttaa lisää rikollisuutta ja synnyttää näin negatiivisen kehän (Wilson 1985; Kelling ja Coles 1997). Nollatoleranssi-ajatuksen mukaan puuttamalla pieniin rikkeisiin asuinalueilla voidaan vähentää vakaavaakin rikollisuutta. Teoriaa on sovellettu erityisesti New Yorkissa ja sitä on esitetty Suomeenkin hyvin soveltuvana strategiana katurauhan säilyttämiseksi. Korander (1999) on muistuttanut, että suomalainen yhteiskuntaelämä vastaa jo nykyisellään melko tarkasti New Yorkin nollatoleranssimallia. Suomessa tämä on ollut ja on normaalia yhteiskuntaelämää ja sen poliisitoimintaa eikä sitä ei ole kutsuttu nollatoleranssiksi. Kohdistettu repressiivinen poliisitoiminta aiheuttaa lähes poikkeuksetta myös tavoitteiden vastaisia tuloksia. Poliisitoimien kohteeksi joutunut saattaa uppoutua entistä tiiviimmin rikolliseen alakulttuuriin, jossa aineiden saanti on turvattu ja sosiaaliset suhteet mahdollistavat kontrollilta piiloutumisen. New Yorkin nollatoleranssimallia on kritisoitu erityisesti etnisten vähemmistöjen ja kodittomien aseman vaikeutumisen vuoksi (McArdle & Erzen 2001; ks. myös Korander 1998).

4.3 Huumeiden yhteys rikollisuuteen

Erityyppinen rikollisuus ja poikkeavuus esiintyvät varsin usein yhdessä. Tätä käsitystä tukee runsas kriminologinen tutkimuskirjallisuus. (Ks. esim. Gottfredson & Hirschi 1990.) Varkauksia tekevät koululaiset tupakoivat, käyttävät alkoholia ja ovat luvatta pois koulusta selvästi useammin kuin oppilaat, jotka eivät varasta. Rikoksia tekevät joutuvat helpommin itse ri-

koksen uhriksi ja erilaisiin onnettomuuksiin. Lisäksi heidän odotettu elinikänsä on keskimääräistä lyhyempi (mt.).

Huumausainerikollisuuden ja muun rikollisuuden välinen yhteys on ulkomaisessa tutkimuskirjallisuudessa todettu kerta kerran jälkeen (ks. esimerkiksi Kaplan 1995; Grapendaal ym. 1994; Tackling...1998). Huumeiden käytön ja rikollisuuden ajallisesta esiintymisestä rikosuralla on sen sijaan varsin monenlaisia ja keskenään ristiriitaisia tutkimustuloksia. Yleinen käsitys on, että etenkin kovien huumeiden käyttö johtaa rikolliseen käyttäytymiseen tai ainakin vahvistaa sitä. Huumeiden riippuvuutta aiheuttavat ominaisuudet ajaisivat käyttäjää hankkimaan rahaa huumeisiin vaikka rikollisuudella tai prostituutiolla, jos muuta tietä ei olisi tarjolla. Tutkimuskirjallisuus on osoittanut, ettei asia ole näin yksiulotteinen. (Wilson 1990.)

Esimerkiksi Jan M. Chaiken ja Marcia R. Chaiken (1990) ovat huumausaineiden käytön ja omaisuusrikollisuuden keskinäisestä yhteydestä tehdyssä kirjallisuuskatsauksessa todenneet, ettei tutkimuskirjallisuus ainkaan kovin selvästi tue hypoteesia, että huumeiden käyttö suoranaisesti johtaisi rikosaktiivisuuteen tai edes edeltäisi sitä. Michael R. Gottfredsonin ja Travis Hirschin (1990) mukaan kyse ei olekaan kausaalisuhteesta. Huumeiden käyttö ja rikollisuus korreloivat keskenään, koska molemmat ovat kytkeytyneet matalaan itsekontrolliin ja haluun lyhytnäköiseen nopeaan tarpeentyydytykseen. Whiten (1991) tutkimuskirjallisuuden meta-analyysissä on todettu useimpien tutkimusten osoittavan ystäväpiirin vaikutuksen olevan tärkein sekä huumeiden käyttöä että rikollisuutta selittävä tekijä.

Vuonna 1996 julkaistussa poliisin rikosilmoitusrekistereihin ja muihin rikostutkintaa edistäviin rekistereihin perustuvassa tutkimuksessa todettiin huumausainerikosten ja muitten rikosten välillä olevan varsin selvä keskinäinen kytkeä (*artikkeli 1*). Sama todettiin tuomioistuinaineistoihin perustuvassa tutkimuksessa (*artikkeli 3*). Huumausainerikostuomion saaneiden osuus suomalaisesta rikollisuudesta on kasvanut voimakkaasti miltei kaikissa rikoslajeissa 1970-luvulta lähtien. Joissain rikoslajeissa kasvu on ollut erityisen suurta. Esimerkiksi vuonna 1962 syntyneiden huumausainerikostuomion saaneiden henkilöiden tekemät ryöstörikokset vastasivat 30 prosentista kaikista 1977–96 selvitetystä ryöstöistä. Ensimmäisenä viisivuotiskautena huumerikoksista tuomittujen osuus oli 24 % kaikista rikoksiin syyllistyneistä. Vuosina 1987–91 huumausainerikostuomion saaneiden osuus oli jo 44 %. Vuonna 1962 syntyneiden ikäluokasta huumausainerikoksesta oli tuomittu 631 henkilöä, mikä vastaa 0,8 % osuutta samana vuonna Suomessa syntyneiden määrästä.

Ryöstöjen lisäksi etenkin luvattomat käytöt sekä varkaus- ja kätkemisrikollisuus ovat olleet suurelta osalta sellaisten henkilöiden tekemiä, jotka ovat saaneet huumausainerikostuomion. Nämä rikoslajit liittyvätkin päih-

teillä ja rikoksilla kyllästettyyn elämäntapaan, jota varhaisemmissa tutkimuksissa on kuvattu (Kääriäinen 1994; *artikkeli 1*).

Suunnitelmallisuutta ja jäntevää harkintaa edellyttävissä rikoksissa, kuten talousrikoksissa, petoksissa ja kavalluksissa, ei huumerikoksista epäiltyjen osuus ollut niin suuri kuin perinteisissä – ”toiminnallisissa” – omaisuusrikoksissa. Poikkeuksen tästä muodostavat asiakirjan väärentämiskokokset. Reseptin väärennystapauksissa tekijä saa huumausainerikostuomion lisäksi tuomion myös asiakirjan väärentämisestä. (*Artikkelit 1 ja 3.*)

Huumausainemarkkinoita ja oheisrikollisuutta käsittelevässä tutkimuksessani (*artikkeli 1*) kävi ilmi, että osalla huumausainerikoksista epäillyistä – erityisesti nuorilla miehillä – oli hyvin runsaasti varkausrikollisuutta taustallaan. Rikosten keskittyminen suppealle joukolle on havaittu monessa muussakin tutkimuksessa: pieni joukko ihmisistä vastaa suuresta osasta rikoksia (ks. esimerkiksi nuorisoriikollisuuden osalta Kivivuori 1999). Rikosfrekvenssi on selvästi vinoutunut. Kääriäisen (1998) tutkimuksen mukaan 0,5 prosentin suuruinen joukko vuoden 1962 ikäluokasta sai yli 44 % koko ikäluokkansa luvattomista käyttöönotoista annetuista rangaistuksista ja yli 40 % tavallisista varkauksista annetuista rangaistuksista. Tanskalaisen tutkimuksen mukaan (Kyvsgaard 1998, 87) kahden prosentin joukko kaikkein aktiivisimpia rikollisia vastaa kolmasosasta kaikista rikoksista.

Avoimia huumemarkkinoita ja niihin liittyvää rikollisuutta käsittelevissä tutkimuksissa on todettu, että huumealakuulttuuriin kuuluvilla on melko selvä työnjako. Tietyt henkilöt erikoistuvat tietyn tyyppiseen rikollisuuteen. Osa käyttäjistä on erikoistunut asuntomurtoihin, toiset murtautuvat mieluummin toimistoihin tai kauppoihin. Osa on taas kehittynyt taitaviksi myymälävarkauksissa. Osa taas hankkii rahaa maksukortteihin liittyvillä petoksilla. Karen Spannowin (1997) mukaan käyttäjien harrastama rikollisuus leimaa käyttäjän identiteettiä. Mielikuva huumeiden käyttäjistä rikollisina voi olla itseään toteuttava ennuste. Huumeiden käyttäjät näkevät itsensä valtakulttuuriin sopeutumattomina ja leimautuminen edistää tätä prosessia.

Artikkelissa 1 olen todennut, että huumeilla ja alkoholilla on merkittävä vaikutus rikoksen uhriksi joutumisen todennäköisyyteen. Huumealakuulttuurissa elävillä on merkittävästi suurempi riski joutua esimerkiksi varkauksen ja pahoinpitelyn kohteeksi kuin väestöllä keskimäärin. Käyttäjät voivat helposti joutua omaisuusrikosten uhriksi. Tiivis etenkin kovien huumeiden käyttö voi muuttaa ajatusmaailman itsekeskeiseksi eikä tällöin ystäviltäkään varastamista pidetä aivan vieraana ja vältettävänä toimintana. (*Artikkeli 1.*) Myös ulkomaisten tutkimusten mukaan rikoksia tekevät ja päihdeongelmaiset joutuvat muita useammin pahoinpitelyjen, asuntomurtojen ja ryöstöjen kohteeksi (Bottoms 2001; Sampson 2001).

Leimautumisteoreettisesta näkökulmasta huumeet ja niihin liittyvä rikollisuus hyväksytään vaiheittain osaksi omaa identiteettiä ja alakulttuuria, jossa toimitaan. Becker on klassisessa artikkelissaan *Outsiders* (1963) kuvannut yksilön identiteetin kehittymistä ”poikkeavalla uralla”. Beckerin mukaan poikkeava ura etenee sarjana valintoja, jotka perustuvat aina edellisiin valintoihin. Urakäsite (career) otettiin käyttöön jo Chicagon koulukunnan töissä 1930-luvulla. Olennaista tällöin oli havainto urakäsitteen subjektiivisesta ulottuvuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Leimautumisen prosessissa yksilöä kohdellaan ensijaisesti huumeiden käyttäjänä tai rikollisena, ikään kuin hänellä ei muita identiteettejä olisikaan (Ks. *artikkeli 3*; Perälä 2002).

Tutkiessaan suomalaisen lainrikkojan rikosuraa Kääriäinen (1994, 87–88) seuloi uran moraalisen sisällön perustekijäksi vihan, koston ja katkeavuuden sävyttämän arvomaailman, jossa korostuvat yhteiskuntavastaisuuden, henkilökohtaisen itsenäisyyden, riippumattomuuden, vapauden ja nopean menestymisen arvot. Arvomaailmaa värittää vielä tietoisuus yhteiskunnan ulkopuolisesta kulttuurisesta asemasta. Osa Helsingin huumemarkkinoita käsittelevässä tutkimuksessa haastatelluista huumerikollisista (*artikkeli 1*) ilmaisi samankaltaisia elämänasenteita. Osalla taas oli melko iloinen ja veijarimainen suhtautuminen huumerikollisuuteen ja -kontrolliin. Huumemarkkinoilla toimiminen katsottiin peliksi tai seikkailuksi saaduista vankeustuomioista huolimatta. Eräät taas ilmaisivat selvästi haluavansa jättää huumekuviot taakseen ja ryhtyä elämään valtaväestön arvojen mukaisesti.

Viime vuosina huumeiden ongelmakäyttäjien hoidolla on nähty olevan yhä merkittävämpi rooli huumeisiin liittyvän rikollisuuden vähentämisessä eri maissa. Osittain kyse on ollut kasvavasta tyytymättömyydestä rikosoikeudellisten keinojen riittämättömyyteen ongelmien ratkaisemisessa. (Lind ym. 2005.) Merkittävää on ollut myös se, että viime vuosina on julkaistu suuri määrä tutkimusta, joka osoittaa huumehoidon – erityisesti ylläpito- ja korvaushoidon – vaikuttavan rikollisuutta vähentävästi (Hall 1996).

4.4 Huumeet ja väkivalta

Päihteisiin liittyvä väkivalta on Suomessa edelleen erityisesti alkoholiin liittyvä ilmiö, mutta huumeiden osuus on vahvistumassa⁸. Paul J. Goldstein (1985) on kehittänyt käsitteellisen kolmijaon esittäen miten huumeet ja väkivalta voivat olla kausaalissa yhteydessä toisiinsa. Nämä ovat *psykofarmakologinen malli, taloudellis-pakonomainen malli ja systeeminen malli*:

- *Psykofarmakologisen mallin* mukaan väkivalta saa alkunsa tiettyjen aineiden nauttimisen seurauksena. Väkivalta johtuu aineen vaikutuksesta käyttäytymiseen, esimerkiksi sen kautta, että henkilön rationaalinen ajattelukyky heikentyy, hän joutuu kiihtyneeseen tilaan tai hänen kykynsä kontrolloida impulsseja heikkenee. Eri huumeet vaikuttavat inhimilliseen käyttäytymiseen eri tavoin. Selvimmät näytöt eri aineiden vaikutuksista aggressiiviseen käyttäytymiseen on alkoholilla, jonka arvioidaan heikentävän neurobiologisia rakenteita, jotka normaalioloissa hillitsevät aggressiivisuutta (Kiianmaa & Hyytiä 1998, 105). Myös kokaiinin, amfetamiinin, ketamiinin ja PCP:n vaikutus väkivaltaisuuteen on todettu (Korf 2004). Jeffrey Faganin (1990) meta-analyysin mukaan kannabis ja opiaatit hillitsevät vihamielisyyttä ja aggressiivisuutta. Hasiksen ja marijuan vaikutus on tutkimustiedon perusteella lähinnä rauhoittava. Opiaateilla on samantapainen vaikutus. Heroiinin käytön ei sinänsä ole todettu aiheuttavan väkivaltaisia purkauksia (Miczek ym. 1994, 393–394), mutta pitkäaikainen käyttö voinee häiritä kykyä tuntea empatiaa kanssaihmissä kohtaan ja siten mahdollistaa väkivallan käytön. Lisäksi opiaattien vieroitusoireisiin kuuluvat ärtyneisyys ja vihamieliset tuntemukset.
- *Taloudellis-pakonomaisen mallin* mukaan väkivaltaa esiintyy silloin, kun käyttäjä pyrkii hankkimaan rahoitusta käytölleen. Nämä tilanteet saattavat olla väkivaltaisia jo sinänsä (kuten ryöstöt) tai saattavat muuttua väkivaltaisiksi (esimerkiksi jos uhri vastustelee).
- *Systeemisen mallin* mukaan väkivaltaa saattaa esiintyä kaikilla laittomilla markkinoilla. Esimerkiksi huumemarkkinoilla väkivaltaa voi esiintyä erimielisyyksistä markkinaosuuksista, käyttäytymissäntöjen tai sopimusten rikkomisesta tai velkakaupasta.

⁸ Poliisin tilastojen mukaan lähes kolme neljästä selvitettyihin pahoinpitelyrikoksiin ja henkirikosten yrityksiin syyllisiksi epäillyistä on ollut alkoholihumalassa. Alkoholin käytön ja päihtymyksen merkitys väkivaltatilanteisiin joutumisessa ilmenee myös väestöhaastattelututkimuksissa. Niiden perusteella voidaan sanoa, että *ainakin kahdessa kolmesta* väkivaltatilanteesta joko tekijä, uhri tai molemmat olivat päihtyneitä. Alkoholiehtoiseen väkivaltaan on kiinnitetty huomioita muun muassa kansallisessa ohjelmassa väkivallan vähentämiseksi (2006).

Useimmissa huumeiden ja aggressiivisen käyttäytymisen välistä yhteyttä selvittäneissä tutkimuksissa on todettu huumeisiin liittyvän väkivallan kytkeytyvän lähinnä huumeiden välittämiseen ja kauppaan eikä niinkään aineiden neurobiologisiin vaikutuksiin. Suomalaisessa tuomioistuinaineistossa huumausainerikostuomion saaneiden tekemät pahoinpitelyrikokset vastasivat 11 % kaikista pahoinpitelyrikoksista. Osuus on pienempi kuin monessa muussa rikoslajissa. (*Artikkeli 3.*) Helsingin huumemarkkinoita käsittelevään tutkimukseen huumausainerikollisilta kerätyt haastattelutiedot (*artikkeli 1*) tukevat käsitystä, ettei huumekulttuuri ole ulkopuolisille kovin väkivaltaista, ja että yleistyneet väkivaltapaukukset liittyvät esimerkiksi velanperintään, ilmiantoihin tai muihin huumekauppaan liittyviin keskinäisiin epäselvyyksiin, jotka eivät yleensä tule viranomaisten tietoon. Haastatteluissa tuotiin usein esille, että etenkin huumemarkkinoihin oleellisesti liittyvä velkakauppa tuo uhkauksia ja väkivaltaa mukanaan. Hoitamattomat velat vaativat yleensä toimenpiteitä jo kasvojen säilyttämisenkin takia. Väkivalta liittyi etenkin amfetamiinin ja heroinin kauppaan. Hasiskauppaa käydään pienemmillä katteilla ja huumeen käyttöä pystytään hallitsemaan paremmin kuin kovien aineiden käyttöä.

Artikkelissa 1 todetun mukaisesti huumekaupan panosten kasvaessa epäluottamus toisia kohtaan lisääntyy ja ristiriitatilanteessa ollaan yhä valmiimpia turvautumaan väkivaltaan. Väkivallalta pyritään suojautumaan ja huumekaupan yläpäässä eri tehtävissä toimivat rengit saattavat toimia ”turvamiehinä”. Tämänkaltaiset suoraan huumekauppaan kytkeytyvät väkivaltaanteet saattavat toisaalta olla hyvinkin vakavia. Huumausainerikoksia tehneiden osuus henkirikoksia tehneiden joukossa onkin voimakkaasti kasvanut. Vuosina 1992–96 osuus oli jo neljännes (*artikkeli 3*). Julkisuudessakin on raportoitu näyttävästi huumekaupan epäselvyyksiin liittyneistä tapoista. Järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvät teot saavat yleensäkin paljon huomiota rikosuutisoinnissa poliisiin kohdistuvien sekä nuorten tai lasten tekemien henkirikosten ohella (Kivivuori ym. 2002, 37).

Suuri osa väkivaltaisesta käyttäytymisestä kytkeytyy siihen sosiaaliseen kontekstiin, missä huumeita käytetään (Fagan 1990). Motiivina saattavat olla vieroitusoireiden helpottaminen tai kamppailu huumekaupan markkinaosuuksista. Heroinin riippuvuutta aiheuttava elementti yhdistettynä aineen kalleuteen voi aiheuttaa aineen jatkuvan saannin turvaamiseen kytkeytyvää väkivaltaa. Rahan tarve saattaa ajaa heroinin väkivaltaisiin ryöstöihin. Ryöstöä on pidetty huumeista vaikeasti riippuvaiselle käyttäjälle nopeana ja tehokkaana rahanhankintakeinona. Ryöstösaaliin saa usein suoraan rahana. Esimerkiksi varkausrikoksissa täytyy nähdä vaivaa ja uhraa aikaa varastetun tavaran myymisessä. Kiinnijäämisen riski on sen sijaan ryöstöissä selvästi suurempi kuin varkausrikoksissa. Ryöstössä uhri on aina

länä ja paikalla on usein silminnäkijöitä. Esimerkiksi vuonna 1999 Suomessa poliisin tietoon tulleista varkauksista oli samana vuonna selvitetty 13 % kun ryöstöjen kohdalla selvitysprosentti oli 36. (Poliisin tulostietojärjestelmä.) Väkivaltaiset ryöstöt eivät kuitenkaan ole Euroopan maissa olleet yhtä yleisiä kuin Yhdysvalloissa (Reuter 2001).

Laittomista huumeista amfetamiinin käytöllä näyttäisi olevan vahvin kytkentä aggressiiviseen käyttäytymiseen, vaikkakin tutkimustulokset ovat eri suuntaisia. Erityisesti pitempiaikainen käyttö saattaa johtaa vainoharhaisuuteen (paranoidiin psykoosiin). Pitkäaikaisen suonensisäisen amfetamiinikäytön aiheuttama väsymys ja sekavuus voi aikaansaada vainoharhoja ja pelkotiloja, mitkä voivat johtaa täysin tarkoituksettomaltakin vaikuttavaan väkivaltaan. (Miczek ym. 1994, 399.)

4.5 Huumemarkkinat ja huumeet osana organisoitunutta rikollisuutta

Yhteiskunnan kannalta huumausainerikollisuus tuottaa kaikkein vakavimpia ongelmia sen järjestäytyneimmillä tasoilla. Laajamittainen huumeiden tuotanto, maahantuonti ja välitys tuottaa huomattavia voittoja harjoittajilleen, tekee mahdolliseksi korruptoida poliisia sekä muita viranomaisia ja poliitikkoja sekä saada ote maan talouselämästä. Erityisen haavoittuvia ovat taloudellisesti ja poliittisesti kehittymättömät yhteiskunnat.

On arvioitu, että huumausainerikollisuus on ollut nopeimmin kehittyviä rikollisuuden osa-alueita miltei koko maailmassa viimeisten 20 vuoden aikana. Eivät edes nopeasti yleistyneet talousrikokset ole pysyneet huumausainerikollisuuden kasvuvauhdissa. (Clutterbuck 1990; Dorn ym. 1992, ix.) Euroopan Unionin sisä- ja ulkorajojen valvonta ei ole ollut kovin tehokasta ja niin Suomessa kuin muuallakin huumausainerikollisuus on tarjonnut mahdollisuudet mittaviin rahallisiin voittoihin.

Suomalaisen huumausainerikollisuuden organisoitumisen astetta on vaikea arvioida. Neuvostoliiton romahduksen jälkeen 1990-luvun alkuvuosina nousi uhkakuvaksi, että Venäjältä ja Baltian maista tuleva ammattimainen, kovasta väkivallastaan kuuluisa itärikollisuus tekisi vastustamattoman maihinnousun maahamme. Ilmiö jäi kuitenkin odotettua vaatimatommaksi (Bäckman 2006). Vuonna 1996 julkaistun Helsingin huume-markkinoita käsittelevän tutkimuksen (*artikkeli 1*) mukaan huumausainerikollisuus ei tuolloin ollut erityisen organisoitunutta. Markkinat olivat sekavia ja jatkuvassa muutoksessa. Alueelle ei ollut muodostunut kiinteitä keskenään markkinaosuuksia jakavia organisaatioita. Organisaatiot hajosivat helposti ja muodostuivat uudelleen tarpeen mukaan. Huumemarkkinoille ei

ollut jatkuvasti pyrkimässä uusia yrittäjiä eikä markkinaosuuksista tarvinnut taistella. Haastateltujen mukaan aineiden maahantuonti ja ulkomailta hankkiminenkaan ei ole kovin vaikeaa, mutta niiden eteenpäin levittäminen Suomessa on työlästä. Levitys vaatii toimivia ja luotettavia kontakteja, joiden hankkiminen on työlästä. Huumekauppa oli vielä tuolloin tiukasti suomalaisissa käsissä ja yhteydet kansainvälisiin rikollisjärjestöihin olivat heikkoja.

Tutkimuksessa (*artikkeli 1*) sekä poliisihaastatteluissa että huumemarkkinoihin osallistuneille tehdyissä haastatteluissa kerrottiin huumemyyjillä yleensä olevan pääartikkeli, johon he keskittyvät. Yleensä haastateltavat kuitenkin katsoivat, että useimmilta aktiivisilta myyjiltä on tarvittaessa saatavissa myös muita aineita. Haastateltujen mukaan ajoittain Suomen markkinaolosuhteet saattavat olla sellaisia, että kannabista on tarjolla niukasti mutta esimerkiksi amfetamiinia runsaasti, jolloin amfetamiinia pyritään kauppaamaan kannabiksen sijaan. Osa haastatelluista kuitenkin korosti, että mahdollinen siirtyminen koviin aineisiin tapahtuu yleensä omasta tahdosta eikä niinkään vallitsevista markkinaolosuhteista.

Artikkelin 1 mukaan huumeiden maahantuonti pystytään järjestämään tehokkaasti ja organisoidusti, mutta tukkukauppa ja etenkin vähittäismyynti on sattumanvaraisempaa. Huumeet leviävät viuhkamaisesti useana eri ketjuna tuttavuussuhteiden kautta eikä maahantuojia välttämättä tiedä, minne aineita tullaan levittämään. Arvioin artikkelissa, että järjestäytymättömyys koskee todennäköisesti useita muitakin rikoslajeja Suomessa. Suomessa ei tunneta järjestäytyntä rikollisuutta yhteiskunnan valtarakenteisiin soluttautuneessa muodossa. Käskyvaltasuhteet ovat löyhempiä: yhteistyö perustuu kertaluonteisiin sopimuksiin eikä niinkään pysyvään yhteistyöhön. Tyypillisesti yksi tai useampi alamaailmassa vaikutusvaltainen henkilö pyrkii keräämään ihmisiä ympärilleen erilaisiin tehtäviin. Arvioin tutkimuksessa, että järjestäytyneelle rikollisuudelle on Suomessa melko niukka kasvupohja, sillä yhteiskuntaelämästä vieraantuneiden – jotka toimisivat organisoituun rikollisuuteen rekrytoinnin kasvupohjana – määrä on eritoten hyvästä sosiaaliturvajärjestelmästä johtuen pieni, korruption määrä on vähäinen ja oikeusjärjestelmän voidaan arvioida toimivan suhteellisen luotettavasti ja oikeudenmukaisesti.

Vuosikymmen myöhemmin tilanne huumemarkkinoilla on selvästi muuttunut. Ulkomaiset yhteydet – erityisesti virolaiset – ovat huumekaupassa vahvistuneet. Keskusrikospoliisin (Leskinen 2001) mukaan Baltiassa olisi useita laboratorioita, joissa valmistettaisiin amfetamiinia ja muita syntetttisiä aineita pelkästään Suomen markkinoille. Baltialaiset toisivat huumeita maahan ja levittäisivät niitä tukkuportaan kauppiaina. Katutason ja-
kelusta huolehtisivat erityisesti inkeriläisnuoret. Ammattirikollisten yhtey-

det ovat parantuneet myös vastakkaiseen suuntaan toimittaessa. Sekava yhteiskunnallinen tilanne on tarjonnut suomalaisille ammattirikollisille uusia mahdollisuuksia Baltian maissa (Junninen & Aromaa 1999). Vankilassa luotujen suhteiden ja suositusten avulla suomalaisten rikollisten on ollut vaivatonta aloittaa tuottoisa rikollinen toiminta Suomenlahden eteläpuolella (Leskinen 2001).

Huumekaupan organisoitumisasteen jäntevöitymisestä huolimatta huumeiden vähittäismyynti on kuitenkin edelleen melko sekavaa. Kyse on avoimista markkinoista, jossa yhdellä ryhmittymällä on vaikea pitää monopoliasemaa ja ohjailta tarjontaa ja hintoja. Näin on todettu olevan muissakin Euroopan kaupungeissa. Esimerkiksi EMCDDA:n tutkimuksen (2000) mukaan Frankfurtin ja Milanon huumemarkkinoilla valtaosan myynneistä tekevät pienet ja tilapäiset myyntiorganisaatiot, joita on lukuisia ja jotka syntyvät ja hajoavat tilanteen mukaan. Mikään yksittäinen organisaatio ei yksin pysty kontrolloimaan huumeiden hintaa tai laatua. Tuoreessa Ruotsissa tehdyssä tutkimuksessa (Narkotikabrottslighetens... 2005) huumausainekauppaa käydään löysästi strukturoidussa muutaman tuhannen hengen ”miljöössä”. Tutkimuksen mukaan tämän vuoksi huumekauppa ei yleensä häiriydy, vaikka joitakin henkilöitä saataisiinkin paljastettua ja poistettua verkostosta.

Mika Junnisen (2006) mukaan suomalaisten ammattirikollisryhmiä voidaan edelleenkin kuvata enimmäkseen puolijärjestäytyneiksi. Ryhmillä on tiettyjä järjestäytyneen rikollisryhmän ominaisuuksia, mutta toiminta on usein amatöörimäistä ja kausiluonteista. Rikollisryhmien professionalisointumista vaikeuttaa viranomaisten korruptoitumattomuus. Rikollisryhmät käyttivät suurimman osan tuloistaan ylelliseen elämään eikä varoja juurikaan sijoiteta yritystoimintaan. Rahanpesu ei vaikuta olevan systemaattista. Toimintaa ei haluta siirtää jälkipolville. (Mt.)

Organisoidulla huumekaupalla saattaa olla hyvin negatiivinen vaikutus yhteiskuntarakenteeseen. Näin erityisesti silloin, jos viranomaiset ovat korruptoituneita. Suomessa huumausainerikollisuuden yhteys talousrikollisuuteen on ollut heikko. Vielä vuosituhaten vaihteessa poliisin vuosikertomuksen (1999) mukaan talousrikosten tutkinnan yhteydessä ei ollut havaittu merkittävää yhteyttä huumausainerikoksiin. Huumeiden käytön kasvun vakiinnuttua vuosituhaten vaihteen jälkeen keskusrikospoliisiin (Huumausaine- ja dopingrikollisuus 2007) mukaan rikollisryhmien on havaittu laajentaneen toimintaansa rikollisuuden muille alueille, erityisesti erilaista yritystoimintaa eri tavoin hyödyntävään rikollisuuteen.

Viime aikoina on kiinnitetty erityistä huomiota taloudellisen hyödyn pois saamiseen huumausainerikoksia tehneiltä. Rikollisella rahalla on taipumus palata pimeille markkinoille, jolloin haitat moninkertaistuvat. Olen-

naista on saada ainakin rahoituslaitokset ja kiinteistöväilytys kantamaan vastuunsa rahanpesun ehkäisystä sekä kemian teollisuus ja lääketeollisuus kontrolloimaan huumeiden lähtöaineiden valmistusta. (*Artikkeli 2.*) Huumeongelman sääntelyssä voitaisiinkin käyttää nykyistä innovatiivisemmin ja uskaliaammin hallinnollisia keinoja rikosoikeudellisten keinojen sijasta tai rinnalla (ks. *artikkeli 2*; Dorn 1999 ja jakso 6.8. tässä artikkelissa).

Seuraavassa jaksossa tarkastelen, minkälaisia sääntelymekanismeja länsimaisissa yhteiskunnissa on muodostettu huumeongelmien ja huumeiden muodostamien riskien sääntelemiseksi ja kontrolloimiseksi.

5 HUUMEONGELMAN YHTEISKUNNALLINEN SÄÄNTELY

5.1 Yksilö jälkiteollisessa yhteiskunnassa

Yhteiskunnan teoreettisissa jäsenyksissä on 1980-luvun lopulta alkaen korostettu postmodernin jälkiteollisen yhteiskunnan viitekehyksiä. Useat analyysit korostavat jälkiteollisen yhteiskunnan laadullista muutosta ja eroa suhteessa teolliseen massayhteiskuntaan. (Bauman 1993.) Yhteistä jäsenyksille on strukturalististen ja funktionalististen yhteiskuntateorioiden kritiikki. Rakenteellisen jatkuvuuden ja kehitysoptimismien korvaavat painotukset, joissa korostuvat yhteiskunnan jatkuva muutostila, muutosten ennakoinnin vaikeus sekä yksilöiden ja yhteiskunnan kohtaamat riskit ja riskeihin varautuminen (Beck 1992). Teollisen massayhteiskunnan yhdenmukaisen arvomaailman tilalle on tullut yksilöllinen ja henkilökohtainen suhtautuminen ympäröivään maailmaan. On puhuttu uudeltaisesta jälki-modernin yhteiskunnan riskiprofiilista, joka on syntynyt ihmisen oman toiminnan tuloksena modernin vauraudentuottamisjärjestelmän sivuvaikutuksena. Yksilöllisen elämäntarinan keskeinen osa on tietoisuus riskeistä, joihin on jollakin tavalla suhtauduttava. Tämä suhtautuminen edellyttää eettisiä valintoja, jotka tässä *elämänpolitiikaksi* kutsutussa tilanteessa jokaisen on itse kohdattava ilman, että yhteiskunta johdattelisi tai pakottaisi tiettyyn ratkaisuun. (Ks. esimerkiksi Giddens 1991; Beck 1992.)

Samalla yhteiskunnalliset luokat ja ryhmät ovat korvautuneet markkinoiden yhä uudelleen jakamalla intressiryhmillä tai rajoiltaan diffuuseilla elämäntavallisilla ryhmillä. Oleellista on individualismin nousu ja traditioiden rapautuminen. Auktoriteetit eivät saa samaa kunnioitusta kuin ennen (Giddens 1991). Ihmiset eivät ole enää valmiita asettamaan kollektiivisiä etuja yksilöllisten etujen edelle. Jokaisen on haettava oma paikkansa yhteiskunnasta ja luotava oma arvomaailmansa. Perinteet ja hierarkiat eivät ole enää apuna ja tukena. Ihmiset joutuvat jatkuvien omaa elämää koskevien valintojen eteen monimuotoisessa sosiaalisessa maailmassa. Jock Youngin (1999, 14) mukaan tilanne luo ontologisen epävarmuuden tilan, jossa elämän tarkoitus täytyy luoda itse eikä lähiyhteisöstä ja perinteistä enää saada kiintopisteitä.

Juha Partasen (2005) esittelemien Alain Ehrenbergin ranskalaista yhteiskuntaa koskevien tarkastelujen johtajatuksena on näkemys, että jälki-modernissa yhteiskunnassa 1960-luvulta lähtien jokaisella – sosiaalisesta asemasta riippumatta – on, ei vain oikeus, vaan velvollisuus toteuttaa itseään, kehittää yksilöllisyyttään, osoittaa aloitteellisuutta ja toimia itsenäi-

sesti. Jokaisen tulee itse luoda oma historiansa. Demokraattinen yhteiskunta tuottaa uudenlaista, henkilökohtaiseen vapauteen ja valinnan mahdollisuuteen perustuvaa sosiaalista järjestystä.

Ehrenbergin mukaan yksilöllistyminen on laajentanut oman toiminnan aluetta ja avannut minuutta kohti yhteisöllisyyttä. Samalla ovat tunteet turvattomuudesta ja tukipisteiden menettämisestä lisääntyneet. Kehitys tuottaa vapauden lisäksi haavoittuvuutta, voimattomuutta ja psyykkistä kärsimystä. Ehrenbergin mukaan kun huumeiden käyttäjä tulee riippuvaiseksi aineestaan, hän uppoaa omaan maailmaansa ja lakkaa olemasta yhteiskunnan jäsen. Huumeongelmasta muodostuu kadonneen yhteisöllisyyden ongelma. Myös aasialaisissa yhteiskunnissa huumeongelman ytimenä nähdään omaan itseen kätertyminen ja yhteisöstä eristäytyminen. (Partanen 1995.)

David Garland (1996) muistuttaa artikkelissaan ”The Limits of the Sovereign State” siitä, että historiallisesta näkökulmasta valtion suveriniteetti rikollisuuden ja poikkeavuuden kontrollissa on osoittautunut kestäättömäksi. Kansallisvaltioiden synty uuden ajan Euroopassa sisälsi ajatuksen väkivallan monopolisoinnista valtiolle. Tämä vahvistui 1800-luvun puolivälissä, jolloin luotiin vahvat valtiokoneistot ja erityisesti poliisivoimat rikollisuutta kontrolloimaan. Poliisivoimat yhdessä muiden yhteiskunnallisten instituutioiden – kuten perheiden, naapurustojen, kirkkojen, ammattiyhdistysten ja vapaaehtoisjärjestöjen – kanssa pystyivätkin vähentämään rikollisuutta ja luomaan mielikuvan vahvasta ja järjestäytyneestä yhteiskunnasta. Myöhemmin valtio otti hoidettavakseen siviiliyhteiskunnan tehtäviä luvaten samalla hallita sosiaalisia ongelmia siten, ettei rikollisuutta esiintyisi (ns. rangaistus-hyvinvointi strategia). Brittiläistä yhteiskuntaa analysoineen Garlandin (mt.) mukaan nytemmin valtiolta on joutunut tilanteeseen, jossa se ei enää pysty hallitsemaan rikollisuusongelmia eikä siviiliyhteiskunnan instituutioilla ole enää samaa vaikutusvaltaa kuin ennen tätä puutetta korjaamaan.

Garland (1996; 2001) onkin todennut rikosten torjunnan paradigman muuttuneen Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa 1960-luvun jälkeen. Taus-talla on havainto, että hyvinvointivaltio ei ole kyennyt estämään rikollisuuden kasvua ja rikollisuutta on vähitellen alettu pitää normaalina asiantilana. Samaan aikaan valtion viranomaiset ovat tunnustaneet omien kykyjensä ja kapasiteettiensa rajat rikosten torjunnassa. Garlandin mukaan uudessa tilanteessa on nähtävissä useita sopeuttavia strategioita. Yhteistä näille on ajatus siitä, että rikollisuus on modernin yhteiskunnan arkipäiväinen ilmiö. Rikokseteko ei vaadi patologista tai epänormaalia ihmistä. Rikollisuus on kirjoitettu nykypäivän sosiaalisen ja taloudellisen elämän rutiineihin. Rikollisuus on *normalisoitunut* osaksi yhteiskuntaa. Rikollisuudesta muodostuu sekä rikoksetekijän että uhrin laskelmoitavissa oleva ilmiö tai riski,

jota tulee välttää. Toimia ei enää suunnata rikoksentekijöihin, vaan todennäköisiin uhreihin, haavoittuviin kohteisiin ja niihin arkielämän rutiineihin, jotka tuottavat rikollisuutta (ks. esim. Clarke 1997). Julkinen valta jakaa ja siirtää vastuuta rikosten torjunnasta paikallisyhteisöille, järjestöille, yrityksille ja yksityisille kansalaisille. Nämä Garlandin (1996; 2001) termein kuvattuna ”sopeutuvat strategiat” (adaptive strategies) yleensä laskevat julkisen vallan politiikan tavoitetasoa, koska täysimittaiset tavoitteet vaikuttavat epärealistisilta.

Garland huomauttaa kuitenkin, että perinteinen myytti kaikkivoivasta valtiosuvereniteetista ei ole kuollut. Ajoittain sosiaalinen todellisuus kielletään ja vanha myytti palaa. Tämä ilmenee voimakkaina vaatimuksina repressiivisen kriminaalipolitiikan palauttamiseksi. Samalla kun julkinen valta myöntää rajalliset kykynsä rikollisuusongelmien käsittelyssä ja alentavat tavoitetasoa, turvautuvat poliittiset päätöksentekijät usein ankaraan rankaisulliseen linjaan (acting out). Tällä on *symbolista* merkitystä siinä mielessä, että tiukalla kriminaalipolitiikalla halutaan antaa ymmärtää, että tilanne on hallinnassa. Ankaralla kriminaalipolitiikalla pyritään vastaamaan ihmisten ahdistukseen erityisen ikävien rikostapausten yhteydessä (esim. nuorten tekemät silmittömät väkivallanteot) ja tällä tavoin vastataan autoritäärisen populismiin (Garland 2001). Samoin ankarat kriminaalipoliittiset keinot tulevat käyttökelpoiseksi, kun on selvästi havaittavissa, ettei valtio pysty takaamaan – esimerkiksi työttömyyden lisääntyessä ja sosiaalisten turvaverkkojen rapistuessa – tärkeässä asemassa olevien ihmisryhmien turvallisuutta. (Garland 1996.) Garland puhuuakin ”ei-sopeuttavista strategioista” (non-adaptive strategies), joita tarvitaan oikeuttamaan kuvaa valtiosta tehokkaana ja toimintakykyisenä toimijana.

Myös luottamuksella yhteiskunnallisiin instituutioihin ja ihmisten keskinäisellä luottamuksella toisiinsa on todettu olevan yhteys toteutettuun kriminaalipolitiikkaan (ks. esim. Lappi-Seppälä 2008). Kun luottamus instituutioihin puuttuu, korvautuu tämä poliittisella paineella kohti repressiivistä politiikkaa luottamuksen palauttamiseksi. Samoin epäluottamus toisiin ihmisiin – mikä saa usein ilmenemismuotonsa rikoksen uhriksi joutumisen pelkona – lisää vaatimuksia rangaistusten koventamisesta. Myös maiden poliittisella kulttuurilla on vaikutusta rangaistustasoon siten, että konsensukseen pyrkivissä demokratioissa – kuten Pohjoismaissa – on pienempi riski poliittiselle populismille ja ”kriisipuheelle”, jotka yleensä vaikuttavat rangaistustasoa ankaroittavasti, kuin ”enemmistödemokratioissa” (USA, Iso-Britannia, Australia), joissa vaalit voittanut puolue yksin määrää politiikan suunnan. (Mt.)

Vaikka rikollisuusongelmat ovat Suomessa melko hyvin hallinnassa, myös Suomen viime vuosien kriminaalipoliittisessa keskustelussa on ollut

nähtävissä muutoksia. Sijaa on saanut näkemys, jonka mukaan rangaistusten koventamisella voidaan lisätä rikoksentehtäjälle koituvia kustannuksia ja siten vaikuttaa motivaatioon olla tekemättä rikoksia. (Ks. tarkemmin jakso 6.2.)

Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa yksilön elämä on suojattu suhteellisen kattavilla turvaverkoilla. Kohtuullinen toimeentulo, asuminen ja koulutus ovat koko väestölle perustuslailla turvattuja. Materiaalinen hyvinvointi ei kuitenkaan takaa sitä, että ihmiset voisivat henkisesti hyvin. Äärimmilleen viety yksilöllisyyden korostaminen ja omassa elämässä pärjäämisen eetos aiheuttavat ahdistusta ja perhe-elämän rapautumista. Sukupolvien välinen kanssakäyminen ei enää ole luontevaa. Tietotekniikan kehittyminen saattaa edistää individualistisen elämäntavan yleistymistä.

Yksilökeskeisen elämäntavan yleistymisestä huolimatta elämä Suomessa on viimeisten sadan vuoden aikana muuttunut entistä turvallisemmaksi. Terveystieteiden huolto on tehostunut ja keskimääräinen elinikä on pidentynyt. Riski joutua onnettomuuden tai väkivallan kohteeksi on pienentynyt eikä väkivaltaa hyväksytä normaalina elämään kuuluvana asiana samalla tavoin kuin ennen. Vaikka omaisuusrikollisuus on huomattavasti lisääntynyt erityisesti toisen maailmansodan jälkeen vaurauden kasvusta ja vakuutusjärjestelmistä johtuen, rikoksen uhrin menetykset eivät yleensä enää ole kohtuuttomia⁹. Todennäköisyys sairastua tai joutua rikoksen tai onnettomuuden kohteeksi on ainakin osaksi riippuvainen henkilökohtaisista elämäntilanteista ja suhtautumisesta ympäröiviin riskeihin. Esimerkiksi usein iltaisin kaupungilla liikkuvilla ja runsaasti päihteitä käyttävillä on muita suurempi riski joutua rikoksen kohteeksi.

Huumeiden käytön yleistyessä yhä useammat ihmiset kohtaavat huumeita ja joutuvat tekemään henkilökohtaisen valinnan niiden kokeilemisesta tai käyttämisestä (Parker ym. 1998). Huumeet ovat tulleet pysyväksi osaksi kulutusyhteiskunnan ja kehittyneen hyvinvointivaltion maailmanjärjestystä (Partanen 1997). Tässä mielessä yksilön vastuu omasta terveydestään ja turvallisuudestaan on lisääntynyt. Kuten todettu, jälkimodernissa yhteiskunnassa ihmiset ovat pitkälle itse vastuussa heitä kohtaavien riskien hallinnasta. Yhteiskunta voi tarjota informaatiota ja aineksia rationaalisten päätösten tekemiseen, mutta lopullinen päätös on jokaisen itse tehtävä.

Yhteiskunta pyrkii säätelemään päihteistä ja rikollisuudesta aiheutuvia haittoja ja ongelmia. Valtio, kunnat ja asiantuntijaorganisaatiot luottavat

⁹ Teollisuusmaiden vaurastuminen ja tavarapaljouden lisääntyminen on johtanut siihen, että potentiaalisten omaisuusrikoksen kohteena olevien esineiden määrä on moninkertaistunut. Samalla esineet ovat menettäneet suhteellista arvoaan. Vakuutusjärjestelmät puolestaan tasaavat rikoksen uhriksi joutuneen menetyksiä kaikkien vakuutuksenottajien kesken, mikä heikentää intressiä rikokselta suojautumiseen.

tilastotieteelliseen hallinnointiin ja riskianalyysiin: tieteen kykyyn luokitella ja ”tuntea” väestönsia. Menetelmää voidaan kutsua tieteelliseksi tai instrumentaaliseksi rationaliteetiksi erotuksena sosiaalisesta rationaliteetista, siitä minkälaisiksi *haluamme* asiantilojen tulevan. Tieteellinen rationaliteetti tarjoaa menetelmiä sosiaalisen rationaliteetin tueksi, se varustaa väestöä riskien välttämiseen. (Beck 1992.) Kriminologisessa tutkimuksessa on puhuttu jälkitekolliselle yhteiskunnalle tyypillisestä ”uudesta penologiasta”, rikosoikeudellisesta ajattelusta, joka pyrkii tunnistamaan, luokittelemaan ja hallinnoimaan ihmisiä heidän vaarallisuutensa mukaan (Feeley & Simon 1994; Young 1999).¹⁰

Huumeiden käyttäjät ja kauppiat ovat länsimaisessa yhteiskunnassa tyypillinen yhteiskunnallisen kontrollin kohteeksi joutuva huono-osainen ryhmä (ks. esim. Bødal 1982). Kuten olen *artikkelissa 3* todennut, Suomessa huumausainerikoksista tuomitut ovat heikossa sosioekonomisessa asemassa ja kärsivät työttömyydestä. Huumeongelman sääntelyn tarvetta on käytetty perusteena myönnettäessä poliisille lisävaltuuksia (HE 34/1999) ja kehitettäessä ihmisiä kontrolloivia tietojärjestelmiä (Heinonen & Hannula 1999). Nils Christie (1993) onkin varoittanut Yhdysvaltojen esimerkkiin nojaten tiukkenevan huumekontrollin johtavan hallitsemattomaan vankiluvun kasvuun ja muutoksen kohti totalitaristista yhteiskuntaa muistuttavia oloja.

5.2 Inklusiivinen ja eksklusiivinen kontrolli

Yhteiskunnallisen kontrollin muodot ovat monimuotoisia ja vaihtelevia. Stanley Cohen (1985) on käyttänyt eri kontrollin muodoista käsitteitä *inclusion* ja *exclusion*. Cohenin mukaan *inclusion* – piiriin ottava kontrolli – sisältää normeista poikkeavan yksilön pitämistä kiinni yhteiskunnan instituutioissa. Tällaista kontrollia esiintyy tasaisesti koko yhteiskunnassa ja sille ominaisia piirteitä ovat integraatio ja assimilaatio. Poikkeavasti käyttäytyvät henkilöt pyritään ottamaan ”haltuun” ja mukaan yhteiskuntaan. *Exclusion* – poissulkeva kontrolli – eristää normeista poikkeavat yksilöt yhteiskunnasta. Cohenin mukaan useimmat yhteisöt käyttävät vaihdellen

¹⁰ Ajankohdasta, jolloin tieteellinen rationaliteetti olisi muuttunut, ei kuitenkaan olla yksimielisiä. Esimerkiksi George S. Rigakos ja Richard W. Hadden (2001) kyseenalaistavat näkemyksen, että tämänkaltaisen riskien yhteiskunnallinen hallinta olisi leimallisesti jälkitekollisen yhteiskunnan piirre, vaan kytkevät sen kapitalismin syntyyn ja kehitykseen aina 1600-luvulta lähtien. Riskien hallintaa tarvittiin jo tällöin suojaamaan vain osalle väestöä keskittynyttä omaisuutta ja omistusoikeutta. Hallintokoneiston eräänä pyrkimyksenä oli jo tuolloin köyhien ja yhteiskuntaan sopeutumattomien tunnistaminen ja kontrollointi.

molempia kontrollimuotoja. Youngin (1999) mukaan 1950-luvun moderni maailma, joka perustui piiriin ottavaan kontrolliin, stabiiliin ja homogeeniseen yhteiskuntaan, on rapautunut ja muuntunut poissulkeväksi ja luokkiin jakavaksi yhteiskunnaksi. Rikolliset ja poikkeavat kohtaavat ”toiseuden” määritelmän (deviant ”other”). Heidät luokitellaan joksikin muuksi kuin valtaväestö – ”me”. Yhteiskunnasta poissuljetut hakevat turvaa toisistaan ja kehittävät omia alakulttuurejaan. Alakulttuurinen käyttäytyminen voi olla protestoivaa tai väkivaltaista, mikä syventää leimaamisprosessia ja poikkeavan uraa. Young (1999, 13, 26) puhuukin poissulkemisen dialektiikasta.

Youngin (mt.) mukaan poissulkeva kontrolli on keskitettyä ja tiivistettyä. Poissulkevan kontrollin kehitys on tapahtunut kolmella tasolla: taloudellisessa eriarvoisuudessa työmarkkinoilla, sosiaalisti ihmisten välisessä siviiliyhteiskunnassa (yksilökeskeinen ajattelu ja kulutusyhteiskunta) sekä rikosoikeusjärjestelmän ja yksityisen turvallisuussektorin mekanismeissa. Työmarkkinoilla tapahtuneet muutokset ja individualistinen maailmankuva ovat johtaneet suhteelliseen deprivatioon ja sosiaalisen kontrollijärjestelmän rapautumiseen. Nämä tekijät ovat johtaneet rikollisuuden kasvuun. Jälkimodernia nykymaailmaa leimaavat ontologinen epävarmuus sekä yhteiskunnalliset riskit. Normien rikkojia on kaikkialla, päinvastoin kuin modernissa yhteiskunnassa, jossa norminrikkojat olivat erillinen, helposti tunnistettava ryhmä.

Poissulkeva ja karkottava jälkimoderni yhteiskunta hyväksyy Youngin (1999, 59, 148) mukaan erilaisuutta (*difference*), mutta ei vastahankaisuutta (*difficulty*). Moderni yhteiskunta 1960-luvulle saakka ei sietänyt erilaisuutta kovin hyvin. Erilaisuus haluttiin häivyttää ja poikkeavat ihmiset sulauttaa valtaväestöön. 1960-luvun yhteiskunta edellytti yhdenmukaisuutta sekä homogeenista kulttuuria ja identiteettiä. Sen sijaan vaikeudet nähtiin lähinnä haasteina, ja myös vastahankaisuuksia tuottavat ihmiset pyrittiin integroimaan yhteiskuntaan.

Modernista yhteiskunnasta poiketen jälkimoderni yhteiskunta suorastaan palvoo erilaisuutta. Erilaisuutta juhlietaan ja kulutetaan supermarketissa ja muotilehtien sivuilla. Sen sijaan vastahankaiset ja vaaralliset ihmiset suljetaan pois yhteiskunnasta. Youngin mukaan jälkimoderni yhteiskunta tähtää nimenomaisesti vaarallisten ihmisten ja yhteiskunnallisten riskien hallintaan. Riskien hallinta ei tarkoita ainoastaan ihmisten jakamista A ja B luokkiin, vaan läpi koko väestön kulkevaa prosessia. Ongelma koskee koko yhteiskuntaa, ei ainoastaan rikosoikeusjärjestelmää, lainsäädäntöä tai hallinnollisia määräyksiä. Hyväosaiset luokitellaan maksukykyensä mukaan ja vangit vaarallisuutensa perusteella. Oleellista on, että riskit ovat matemaattisesti laskettavissa ja pääteltävissä ja että yhteiskunnallinen sekä organisaattorinen suunnittelu tapahtuu riskiarvioiden perusteella (mt., 65, 78). On-

gelma ei Youngin mukaan ole siinä, etteivätkö yhteiskunnalliset riskit olisi todellisia, vaan siinä, että riskilaskelmat sulkevat vääjäämättä osan ihmisistä yhteiskunnan ja yhteisöjen ulkopuolelle. Riskien hallinta on synnyttänyt kokonaan uuden tavan kontrolloida ihmisiä. Christie (1993) puhuikin rikollisuuden kontrollista uutena teollisuuden haarana. Kontrolli kohdistuu yhteiskunnan heikkoihin ryhmiin, jotka on helppo määritellä ”sisäisiksi vihollisiksi” (ks. myös Christie & Bruun 1986).

Toisaalta institutionaaliset valtasuhteet edellyttävät modernissa valtioissa vuorovaikutussuhteita. Michel Foucault’n näkökulmasta vallankäyttö sisältää aina valinnan tai vastarinnan mahdollisuuden (Foucault 1980; Kusch 1993). Tämän johdosta on merkityksellistä, miten valtiollisia kontrolloikeinoja käytetään ja miten väestö kontrollin kokee. Valta ei aina ole repressiivistä, alistavaa tai edes rajoittavaa. Modernissa tai jälkimodernissa yhteiskunnassa valta voi olla produktiivista; se avaa mahdollisuuksia, saa toimijan muuttamaan toimintaansa yhteiskunnan näkökulmasta toivotulla tavalla. Vallan harjoittajan ehdotukset ovat parhaimmillaan kohteen näkökulmasta rationaalisia ja hyödyllisiä.

Suomalaisesta näkökulmasta Youngin ja monien muiden yhteiskuntatieteilijöiden näkemys kehityksestä voimakkaasti kohti poissulkevaa yhteiskuntaa saattaa olla kärjistetty. Suomalaisessa ja pohjoismaalaisessa rikollisuuskontrollissa ja huumeongelman, rikollisuuden ja poikkeavuuden sääntelyssä on runsaasti piiriin ottavan inklusiivisen kontrollin piirteitä. Hyvinvointiyhteiskuntaan kuuluu olennaisena osana *sosiaalinen* kansalaisuus. Jokaiselle yhteiskunnan jäsenelle pyritään takaamaan koulutus, toimeentulo ja asumismahdollisuudet. Suomalainen kriminaalipolitiikka on kulkenut leimallisesti humanimpaan suuntaan 1950-luvulta lähtien vuosisadan loppuun saakka (Lappi-Seppälä 2001). Näistä kulttuurien välisistä eroista huolimatta huumeongelman yhteiskunnallista sääntelyä voidaan hyvin kuvata kahden perusolottuvuuden – inclusion/exclusion – varaan rakentuvan typologian avulla.

Taulukossa 2 on esitetty ideaalityyppisesti Sahlinin hahmotuksiin perustuen kaksi erilaista tapaa jäsentää yhteiskunnallista kontrollia ja valtaa suhteessa väestöön (Sahlin 2000). Taulukossa ”rajakontrolli” tarkoittaa vallan käyttöä pois sulkemisen (exclusion) näkökulmasta. Tausta-ajatuksena on ”puhdas” yhteiskunta, jonka ulkopuolelle poikkeavat halutaan sulkea. Toinen jäsenystapa on ”sopeuttaminen” (inclusion). Yhteiskunnan jäsenet halutaan pitää mukana yhteisössä, mutta heidän tulee sopeutua valtaväestön normeihin ja arvoihin.

Taulukko 2 ”Rajakontrolli” ja ”sopeuttaminen” vallan välineinä (lähde Sahlin 2000 sovellettuna)

	”Rajakontrolli”	”Sopeuttaminen”
Utopia	”Puhdas” yhteiskunta	”Järjestäytynyt” yhteiskunta
Vastuualue	Rajoitettu alue	Kokonaisuus
Fokus	Rajat	Yksilöt kokonaisuudessa
Metodit	Hylkäys, karkotus	Valvonta, tuki, sanktiot
Intressiyhteys	Muiden kanssa rajojen sisällä	Yhdessä strategian kohteen kanssa
Toiminnan legitimointi	Alueen/organisaation puolustus	Ihmistä huolehtiminen
Yksittäisen tapauksen käsittelyn legitimointi	Riski/uhka Sopimuksen rikkominen	Ihmisen ”oikeat tarpeet”

”Rajakontrollin” mekanismi sulkee ongelmat ulos yhteisöstä. Pyrkimys on ”puhtaaseen” yhteisöön, organisaatioon tai yhteiskuntaan. Poikkeavat ohjataan muualle. Tyypillisin esimerkki tästä on ulkomaalaispolitiikka. Maan rajojen sisäpuolella halutaan säilyttää tietynlainen yhteiskunta ja valvomalla sitä, ketkä päästetään sisään ja ketkä ulos, tilanteen oletetaan pysyvän hallinnassa. Osallisuutta huumausainerikoksiin käytetään varsin usein maahan pääsyn estämisen tai maasta karkottamisen perusteena (ks. *artikkeli 2*; Dorn 1999). Yhteiskunta ei päästä huumeiden käyttäjiä moniin ammatteihin ja käyttäjillä saattaa olla vaikeuksia pitää lastensa huoltajuutta. Huumausainerikoksiin syyllistyneitä suljetaan vankiloihin ja siten työnnettään pois muun yhteiskunnan piiristä.

”Rajakontrolli” jättää sisälleen vain osan kokonaisuudesta. Kaikkia yksilöitä ei yritetäkään sopeuttaa yhteiskuntaan. Intressit ovat rajojen sisällä olevien yhteiset, ulos suljettavat eivät ole vakavassa mielessä neuvottelukumppaneita. Toimintaa legitimoidaan alueen puolustamisen argumenteilla. Taatakseen rajatun alueen turvallisuuden rajojen sisällä olevat ovat oikeutettuja ohjaamaan ulos ei toivotut. Toiminnan perusteeksi käy riski tai uhka turvallisuuden vaarantamisesta *omalla alueella* (Beck 1992; Ericson & Haggerty 1997).

Näkökulma on itsekäs; siitä mitä tapahtuu rajojen ulkopuolella ei olla kiinnostuneita. Hyvänä esimerkkinä ajattelusta on New Yorkin nollatoleranssi-tyyppinen poliisitoiminta, jossa sopeutumattomat suljetaan vankiloihin tai ajetaan naapurikaupunkeihin. (Korander 1999.) Suomessa ajankoh- taista ovat keskustelut lastensuojelulaitosten ja huumehoitopaikkojen sijoituksesta. Aasukkaat ovat olleet haluttomia hyväksymään laitoksia omalle asuinalueilleen. (Esim. Vailla vakinaista asuntoa ry:n yökahvilatoiminnasta

ks. Laapio 2000.) Seksuaalisten vähemmistön etuja ajavalla järjestöllä on ollut vaikeuksia toimipaikkansa sijoituksessa. Keskustelu on kansainvälistikin varsin tuttu ja saanut nimekseen NIMBY – Not in My Back Yard. Yhteiskunnallisten toimien suunnittelijoilla täytyy olla voimakas tahto ja pätevät argumentit paikallisen vastustuksen voittamiseksi.

”Sopeuttamisen” mekanismit toimivat toisesta näkökulmasta. Pyrkimys on integroida yksilöt järjestäytyneeseen yhteiskuntaan. Yksilöt hyväksytään yhteisön jäseniksi, mutta tällöin heidän täytyy toimia sääntöjen mukaan. Kansalaisuutta ei voi tällöin ymmärtää enää vain muodollisten demokraattisten oikeuksien ja yksilönvapauden kautta. Olennaista on *sosiaalinen kansalaisuus*, joka perustuu ”vastuullistetun” kansalaisen etiikkaan. Tämä on juurrutettava ihmisiin. Hyvinvointijärjestelmän on tehtävä kansalainen vastuulliseksi yhteiskuntaa kohtaan. Vastuualueena on yhteisö, organisaatio tai yhteiskunta kokonaisuutena eikä ainoastaan rajattu alue. Yksilöitä voidaan valvoa (ks. Heinonen & Hannula 1999), hoitaa ja tukea, mutta oleellista on, että yhteiskunta toimii kurinalaisesti ja järjestäytyneesti. Näkökulma oikeuttaa paternalistisia toimia – esimerkiksi tietyissä tapauksissa huumeiden käyttäjien pakkohoidon – koska yhteisö ymmärtää yksilön ”todelliset tarpeet” ja pakkotoimia voidaan tehdä yksilön omaksi parhaaksi (ks. Järvinen & Skretting 1994).

Kuten olen todennut, ”rajakontrolli” ja ”sopeuttaminen”, ”exclusion” ja ”inclusion” eivät ole toisistaan selkeästi erotettavissa olevia toimintatapoja. Mekanismit toimivat samanaikaisesti. Suomessa ihmiset kohtaavat julkisen vallan voittopuolisesti kouluina, sairaaloina tai sosiaaliviranomaisina eivätkä niinkään järjestyksen- ja kurinpitona, poliisina tai armeijana. Yhteiskunnallinen kontrolli on ”hyvinvointivaltioistunut”. Erilaisissa instituutioissa muodostuu hyvin erityyppisiä valtasuhteita. Valta ei operoi ainoastaan akselilla laillinen-laiton, vaan myös ulottuvuuksilla terve-sairas tai normaali-epänormaali. (Kaukonen 2000.) Sosiaali- ja terveystaloudellisuuskin käytetään repressiivistä valtaa pitäen silmällä asiakkaan tai hänen omaistensa etua lyhyellä tai pitkällä tähtäimellä. Lisäksi on korostettava, että valtasuhde on vuorovaikutussuhde. Työntekijät kohdistavat valtaa asiakkaisiin, mutta myös asiakkaat ovat vallan käyttäjiä: he voivat niin halutessaan uhkailla, antaa tietoja valikoivasti, manipuloida tai suostutella työntekijää (mt., 39).

Seuraavassa jaksossa tarkastelen minkälaisia eri tavoin inklusiivisia ja eksklusiivisia huumeepoliittisia ratkaisuja eri maissa on tehty.

5.3 Huumeongelman sääntelyn ääripäät – huumesodasta kuluttajansuojaan

On vaikea arvioida, miten paljon huumeepoliittiset valinnat ja strategiat loppujen lopuksi vaikuttavat huumeiden tarjontaan ja kysyntään. Kunkin maan huumetilanteeseen vaikuttavat hyvin monet asiat, esimerkiksi muotivirtaukset, maantieteellinen sijainti ja maan sosioekonominen tilanne. Taloudellinen vauraus saattaa synnyttää huumeiden kysyntää, mutta niin tekee työttömyys ja huono-osaisuuskin. Tämä ei suinkaan tarkoita, ettei huumeepoliittisilla ja -strategisilla valinnoilla olisi mitään merkitystä. Paljon voidaan tehdä, mutta huumetilanteeseen saattavat vaikuttaa myös monet sellaiset seikat, joita ei viranomaistoimin pystytä kontrolloimaan.

Pohjoismaisessa alkoholipolitiikassa alkoholihaittoja on pyritty ehkäisemään kokonaiskulutusta vähentämällä. Alkoholipoliittisen tutkimuksen keskeiseksi paradigmaksi onkin noussut kokonaiskulutusteoria: mitä enemmän alkoholia kulutetaan, sitä suurempi osa väestöstä kärsii alkoholihaitoista (Bruun ym. 1975; Edwards ym. 1996). Alkoholitutkimuksessa tarjonnan rajoittamisen ja hintapolitiikan on todettu olevan toimivia keinoja alkoholin kulutuksen vähentämisessä (Edwards ym. 1996).¹¹ Huumeekysymyksessä mekanismi lienee samankaltainen, vaikkei strategian toimivuudesta voidakaan saada samankaltaista näyttöä kuin alkoholikysymyksessä. Eräs ongelma on, ettei pimeiden huumemarkkinoiden laajuudesta, luonteesta ja huumeiden hintatasosta ole varmaa tietoa. Ulkomaisessa kirjallisuudessa melko yleinen näkemys lienee, etteivät tarjonnan vähentämiseen sijoitetut voimavarat ole tuottaneet toivottua tulosta (ks. esim. Wilson 1990).

Voidaan olettaa, että alkoholin tavoin myös huumeiden käytön haitat seurailevat käytön yleisyyttä, joskin eri aineiden käyttö aiheuttaa erilaisia ongelmia. Alkoholin kulutuksesta poiketen, huumeiden käytössä on lisäksi ”kynnyksiä”, joita ei haluta ylittää vaikka käyttö väestössä yleistyisikin. Tällaisia ovat esimerkiksi piikitettävien huumeiden käyttäminen, erittäin vaarallisten huumeiden käyttäminen ja osallistuminen laittomiin markkinoihin saatavuuden turvaamiseksi. Yleisellä tasolla voidaan kuitenkin todeta, että mitä yleisemmin ja enemmän huumeita käytetään, sitä todennäköisemmin niistä muodostuu osalle käyttäjistä riippuvuutta, tartuntatauteja tai

¹¹ Alkoholin kokonaiskulutusteoriaan on suhtauduttu myös kriittisesti. Puolueetonta näyttöä siitä, että tarjonnan rajoittaminen ja hintapolitiikka tosiasiallisesti vaikuttaisivat pitkäkestoisesti kulutukseen, on ollut vaikea osoittaa. Lisäksi kokonaiskulutuksen ja haittojen välinen suhde ei ole lineaarinen, vaan muotoutuu useiden väliin tulevien tekijöiden vaikutuksesta.

muita haittoja. Tässä mielessä yleiset koko väestöön kohdistetut preventiostrategiat ovat tärkeitä.

Useimmissa maissa huumepoliittiset ratkaisut on tehty paikallisten olosuhteiden paineesta, pikemmin käytännöllisinä kuin ideologisina valintoina. Uhka tartuntatautien leviämisestä, järjestyshäiriöt ja huumeisiin liittyvä rikollisuus ovat usein käynnistäneet huumeongelman ratkaisuyrityksiä. Huumepolitiikan valintojen taustalla ovat myös huumausainekysymyksen poliittiset tulkinnat, joukkotiedotuksen luomat mielikuvat sekä kansalaismielipiteen ja painostusryhmien vaatimukset.

Waal (2000) on havainnollisesti esittänyt huumepoliittiset näkemykset ääripäitten väliin sijoittuvana jatkumona. Waalin kehikko on esitetty sovellettuna taulukossa 3. Taulukossa esitetty huumepoliittisten näkemysten jatkumo on ideaalityyppinen kuvaus ongelman käsittelyssä käytetystä retoriikasta ja viitekehyksistä eri maissa. Käytännön toimia suunniteltaessa toimia perustellaan useista eri näkökulmista. Taulukossa 3 esitetyt inkluusiiviset ja eksklusiiviset piirteet painottuvat eri tavoin erilaisissa huumepoliittisissa ratkaisuissa. Taulukon 3 ensimmäiset kohdat – huumesodasta alkaen – pitävät sisällään lähinnä eksklusiivisia ”rajakontrollin” piirteitä, kun sosi-aali- ja terveystoliittiset painotukset ja haittojen vähentämispoliittikka näkevät ”piiriin ottavan” kontrollin ensisijaisena. Laillistamisnäkökulmassa sekä inkluusiivinen että eksklusiivinen kontrolli pyritään minimoimaan. Äärimmäisenä ”kuluttajansuojanäkökulma” korostaa valtion roolia yksilön oikeuksien ja etujen takaajana kontrollin sijasta.

Taulukko 3 Huumeepolitiikan vaihtoehdot jatkumona (lähde Waal 2000 sovelletuna)

Sota huumeita vastaan	Huumeet, huumekauppiat ja huumeiden tuottajat ovat vihollisia. Tarkoitus pyhittää keinot ja käyttäjien tarpeet voidaan tilanteen niin vaatiessa sivuuttaa.
Huumevapaa yhteiskunta	Pohjoismainen käsite. Päämääränä paternalistinen yhteinen hyvä. Yhteiskunnan velvollisuus suojella jäseniään huumeiden vaaroilta. Huumekauppiat nähdään uhkana yhteiskuntajärjestykselle.
Rajoittava huumeepolitiikka	Korostaa huumeiden käytön ja kaupan laittomuutta ja rikosoikeudellisten keinojen käyttökelpoisuutta. Ehkäisy ja hoito ovat tärkeitä osia kokonaisvaltaisessa huumeepolitiikassa.
Sosiaali- ja terveystieteellinen painotus	Korostaa ehkäisyä ja hoitoa. Huumeiden käytön ja haittojen ehkäisyä pidetään edullisempänä kuin hoitoa jälkikäteen. Huumeiden käyttäjä nähdään sairaaksi tai uhriksi. Rikosoikeudelliset keinot hyväksytään huumeiden tarjonnan pienentämiseksi ja uusien käyttäjien rekrytoitumisen vähentämiseksi.
Harm reduction - Haittojen vähentäminen	Tärkeintä huumeista aiheutuneiden haittojen – kuten tartuntatautiin leviämisen – vähentäminen. Huumeet valitettava ilmiö, mutta hyväksyttävä jälkimodernissa yhteiskunnassa. Myös kontrollitoimet aiheuttavat haittoja, joita tulisi vähentää. Huumeiden käyttäjiin ei tulisi kohdistaa sanktioita ja käyttäjät tulee hyväksyä yhteiskunnan täysvaltaisiksi jäseniksi.
Laillistaminen	Huumeiden käyttö ei ole rangaistavaa. Huumeiden jakelu tulee järjestää siten, ettei siihen liity rikollista toimintaa, esimerkiksi apteekkien tai valtion monopolien välityksellä.
Kuluttajansuojanäkökulma	Yksilön oikeudet ja edut ovat toimenpidevalikoiman keskiössä. ”Oikeus käyttää huumeita.” Huumeita tulisi olla saatavilla kuten muitakin tuotteita ja kilpailu takaa kuluttajalle tyydyttävän hintalaatusuhteen. Huumeiden käyttäjällä on oikeus asialliseen informaatioon tuotteen ominaisuuksista ja laadusta.

Viime vuosikymmenen viimeisillä vuosikymmenillä huumeiden sääntely-yrityksiä ”terävöitettiin” eri puolilla maailmaa. Yhdysvalloissa ryhdyttiin ”sotaan huumeita vastaan” ja Iso-Britanniassa aiemmin terveydenhuoltoon painottuvaa huumeepolitiikkaa laajennettiin entistä voimakkaammilla kontrollitoimilla. Yhdysvalloissa ”War on Drugs” lähestymistavalla tarkoitetaan huumeongelman ratkaisemista lähinnä repression eli ankarampien lakien, rangaistusten koventamisen ja huumeiden tuottajamaissa (lähinnä Latinalaisessa Amerikassa) huumeviljelijöitä ja -rikollisia vastaan käytävän taistelun keinoin. ”War on Drugs” lähestymistavan synty paikantuu 1970-luvun alkuvuosille Richard Nixonin presidenttikaudella, jolloin hän luonnehti huumeiden olevan ”public enemy number one in the United States”. Nykymuotoinen huumeepolitiikka sai vahvistusta Ronald Reaganin presidenttikaudella 1980-luvulla, jolloin huumeiden käytön yleisyys ja erityisesti crack-epidemia nosti huumeekysymyksen poliittista painoarvoa.

Pohjoismaista Ruotsissa, Norjassa ja Islannissa lanseerattiin 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa käsite ”huumevapaa yhteiskunta”. Käyttäjien elämää tulee näkemyksen mukaan enemmänkin hankaloittaa kuin helpottaa; näin ei

synny turhia houkutuksia ja kiusauksia. ”Det skall vara svårt att vara missbrukare”, kuului Ruotsissa lanseerattu slogan. Intensiivisten poliisitoimien lisäksi strategiaan kuuluu laajasti käytetty huumeiden käyttäjien pakkohoitojärjestelmä (Kinnunen 1994). Huumevapaa yhteiskunta oli tavoitteena Yhdysvalloissakin 1980-luvulla. Tämä Yhdysvaltojen kongressin käyttämä retoriikka on ollut rajun kritiikin kohteena (ks. esimerkiksi Nadelmann 1998). Kritiikin mukaan ”A drug-free society” on tuskin muuta kuin moraalinen kannanotto, jonka näkökulmasta huumeiden käyttö on perustavanlaatuinen paha, joka on kitkettävä yhteiskunnasta. Reaalimaailmassa avoimessa yhteiskunnassa ei tähän tilaan koskaan päästä. Sittemmin tavoitteet on asetettu vaatimattomammin ja ne on sidottu määrällisiin mittareihin. Esimerkiksi Yhdysvaltojen vuoden 2000 strategiassa huumeita käyttäneiden osuus väestössä pyrittiin puolittamaan lähivuosien aikana. (The National...2000). Suomessakin huumevapaa yhteiskunta -käsitettä käytettiin voimakkaasti repressioon tukeutuvan huumausainepolitiikan puolustuspuheissa, mutta virallisesti käsitteen käytöstä luovuttiin huume vapaan yhteiskunnan käytöstä vuoden 1997 huumausainestrategian valmistelutyön yhteydessä.

Kansainvälisissä vertailuissa Suomi sijoitetaan tavallisesti yhdessä Norjan ja Ruotsin¹² kanssa *rajoittavan tai repressiivisen huume politiikan* maihin. Vuonna 1997 hyväksytyssä huumausainestrategiassa määriteltiin rajoittava huumausainepolitiikka – joka sisältää huumeiden kokonaiskieltopolitiikan – Suomen peruslinjaksi yleisen hyvinvointipolitiikan ohella. Tätä linjausta ei ole katsottu tarpeelliseksi muuttaa uusimmissakaan strategioissa. Rajoittavan huume politiikan tavoite on pitää huumeiden käyttö sosiaalisesti tuomittavana käyttäytymisenä ja marginaali-ilmionä sekä asteittain vähentää huumeiden käyttöä yhteiskunnassa. Tavoitteen saavuttamisen välttämättömänä edellytyksenä on pidetty kaikkien huumausaineiden käytön kriminalisointia ja kieltojen tehokasta valvontaa. Suomalaiseen huume-

¹² Ruotsissa kontrollin ja rangaistusten asema huume politiikassa on korostunut 1980-luvun alusta lähtien (Kriminalisering...2000). Päämääränä on ollut vähentää uusien käyttäjien määrää, taivuttaa käyttäjiä lopettamaan käyttönsä ja vähentää huumeiden tarjontaa. Tätä ennen julkinen päämäärä oli taistella törkeää huumausainerikollisuutta vastaan. Käsitys kannabiksesta porttina vahvempiin huumeisiin on valitun politiikan keskeinen perustelu. Lainsäädännössä linja näkyi vuonna 1988 huumeiden käytön kriminalisoinnissa ja kuuden kuukauden rangaistusmaksimi tuli voimaan 1993. Tämän jälkeen oli mahdollista tehdä virtsa- ja verikokeita huumausainerikoksesta epäillyille. Ruotsin poliisilla on oikeus viedä henkilö virtsa- tai verikokeeseen poliisiasemalle, jos häntä kohtalaisella todennäköisyydellä (skälig misstanke) epäillään huumausainerikoksesta. Tutkimuksen mukaan (Kriminalisering...2000) ei ole mitään näyttöä siitä, että tällä toiminnalla olisi ollut pelotevaikutusta, eli että uusien käyttäjien rekrytointi olisi näillä keinoilla vähentynyt. Ruotsin huume politiikan tarkoituksena on ollut ohjata kiinni jääneitä nuoria hoitoon. Varhaisempi ruotsalainen tutkimus (Rytterbro 1996) on osoittanut, että vain jokunen niistä henkilöistä, jotka on virtsatestien perusteella osoitettu hoitoon, on todella saanut hoitoa.

politiikkaan – toisin kuin Ruotsissa – on otettu elementtejä myös ns. haittojen vähentämispolitiikasta, kuten neuojenvaihto-ohjelmia ja opiaattiriippuvaisten korvaus- ja ylläpitohoitoja. Huumepolitiikka on hitaasti alkanut siirtyä puhtaasti repressiivisestä kieltojen ja rangaistusten suunnasta haittojen vähentämisen suuntaan.

Viime vuosina useimmissa länsimaissa käyttäjiin kohdistuvat huumepoliittiset näkemykset ovat lopulta siirtyneet pois rankaisullisesta ajattelusta. Monissa maissa vallitsevan käsityksen mukaan huumeet ovat tulleet osaksi yhteiskuntaa ja niiden kanssa tulisi oppia elämään. (Kinnunen & Nilson 1999.) Suhtautuminen huumeaineiden käyttöön vaihtelee huomattavasti EU:n (15) jäsenmaiden välillä. Suomen ohella vain Ruotsissa, Ranskassa ja Kreikassa huumeiden käyttö on määrätty rikoksena rangaistavaksi. Myös Norja ja Islanti kuuluvat tähän restriktiiviseen saarekkeeseen. Useimmissa EU-maissa huumeiden käyttöä ei ole kriminalisoitu eikä siitä rangaista. Eräissä maissa käyttö on saatettu kieltää esimerkiksi lasten läsnä ollessa tai julkisilla paikoilla. (Ks. Prosecution 2002; EMCDDA verkkosivut.)

Useimpien EU-maiden huumepoliittisen näkemyksen mukaan käyttäjiin kohdistuvan rikosoikeudellisen kontrollin rinnalla tai sijasta tulisi keskittyä huumeiden käytöstä aiheutuvien haittojen vähentämiseen. *Haittojen vähentämisen* tai *harm-reduction* -politiikan hyväksyntä on yleisintä maissa ja kaupungeissa, joissa huumeiden käyttö on laajaa ja vakiintunutta. 1980-luvulta lähtien useisiin länsimaihin levinneen reformiliikkeen tavoitteena on huumeiden käytöstä ja huumekontrollista eri osapuolille – käyttäjälle itselleen, hänen lähiympäristölleen ja koko yhteiskunnalle – aiheutuvien haittojen minimoiminen. Tavoite koetaan tärkeämmäksi kuin huumeiden käytön kitkeminen yhteiskunnasta rikosoikeudellisin keinoin. Sosiaali- ja terveyshuollon menetelmät saavat tällöin korostetun aseman huumeiden käyttäjiin kohdistetuissa yhteiskunnallisissa toimissa. Huumeiden käyttö nähdään riskipitoisena käyttäytymisenä, jonka harjoittajalle tulisi tarjota resursseja ja keinoja huumeiden käytön turvalliseen hallitsemiseen. Huumeiden ongelmakäyttäjille kehitetään hoito- ja tukipalveluja, joissa hoidon helppoa saatavuutta ja hoitojärjestelmän piirissä pysymistä pidetään tärkeänä. Hoito- ja tukitoimien ensisijainen tavoite on elämäntilanteen tasa-painottaminen. Huumeiden käytön lopettamiseen tähdätään vasta tämän jälkeen. Poliisin ja tullin toimet keskitetään huumeaineenkaupan ja rikollisen rahaliikenteen ehkäisemiseen, ei huumeaineiden käytön kieltonormin ylläpitämiseen. Haittojen vähentämistoimet ovat useissa maissa lähteneet liikkeelle paikallisyhteisöjen vaatimuksista. Huumeiden on katsottu luovan rauhattomuutta ja turvattomuutta ja yhteisöissä on pyritty löytämään uusia keinoja näitten ongelmien voittamiseksi. Keinoihin voi kuulua esimerkiksi

kattavan, matalakynnyksisen ja monimuotoisen hoitovalikoiman tarjoaminen. (Ks. esimerkiksi Erickson ym. 1997; Hurme 2002; Tammi 2004.)

Harm reduction -politiikan mukaan huumetorjunnan hyödyt on suhteutettava sen aiheuttamiin kustannuksiin. Useimmissa Euroopan maissa kannabis ja joissain tapauksissa myös ekstaasi ja muut ”tanssihuumeet” erotetaan muista huumeista. Nämä huumeet ovat vähemmän riippuvuutta aiheuttavia ja käyttötilanteissa riskit ovat pienemmät. Mietojen ja kovien huumeiden erottamisella pyritään pitämään erillään mietojen ja kovien huumeiden markkinat. Keinona on mietojen huumeiden käytön ja mahdollisesti kontrolloidun kaupan salliminen. Tavoitteena on huumausainekaupan kannattavuuden vähentäminen. Samalla pyritään erottamaan huumeiden kokeilijat ongelmakäytöstä ja siihen liittyvästä rikollisuudesta.

Harm reduction -tyyppinen huumepoliittinen ajattelu kieltäytyy kategorisoinnasta huumeiden käyttöä joko sairauten tai rikollisuuteen. Käyttäjää ei pidetä rikollisena, mutta häntä ei myöskään sijoiteta perinteiseen sairaan rooliin. Häntä ei yritetä kaikin keinoin parantaa eikä hänen ajatella välttämättä haluavan parantua. Käyttäjän ei odoteta alistuvan hoitajiensa tahtoon, vaan häntä kohdellaan yksilönä, joka valitsee itse elämäntapansa. Riippuvuus huumeista nähdään silti ongelmana, joka aiheuttaa häiriöitä yhteiskunnassa ja josta ennemmin tai myöhemmin tulee taakka myös käyttäjälle itselleen.

Kansainvälisissä yhteyksissä puhutaan usein riskien vähentämisestä (*risk reduction*) haittojen vähentämisen sijaan. Haittojen vähentämispolitiikan on katsottu pyrkivän liiaksi vähentämään huumeiden käytöstä aiheutuneita haittoja eikä riittävästi itse käyttöä. ”Risk reduction” käsitteellä tarkoitetaan huumeiden käyttöön liittyvien infektioiden sekä muiden sairauksien riskien vähentämisestä ja huumeiden käyttötapoihin liittyvän käyttäytymismallien muuttamisesta vähempiriskisemmiksi silloin, kun huumeiden käyttöä ei voida ehkäistä tai käyttäjä ei pysty raitistumaan. Myös valistus ja hoito sisältyvät käsitteeseen. Käsitteet harm reduction ja risk reduction ovat osittain päällekkäisiä. Harm reduction käsitteeseen liitetään joskus huumeiden käytön laillistamiseen tai normalisoimiseen liittyviä kysymyksenasetteluja, minkä vuoksi on haluttu käyttää poliittisesti turvallisempaa risk reduction käsitettä. (Waal 1999.)

Euroopan maista harm reduction -tyyppistä huume politiikka toteutetaan voimakkaammin Englannissa, Sveitsissä ja Hollannissa¹³. Näissä maissa on innokkaimmin haettu erityyppisiä vastauksia huumeongelmiin, vaikka ratkaisut ovat kulkeneet kansainvälisten trendien ja sopimusten vastavirtaan ja siten aiheuttaneet poliittista painostusta. Erityisesti Hollannin kannabispoliitikka ja sen aiheuttama huumeturismi sekä Sveitsin avoimet huumemarkkinat ja heroinin käyttö lääkkeenä ylläpito hoidossa ovat olleet voimakkaan kansainvälisen kritiikin kohteena.

Taulukossa 3 äärimmäiseksi sijoitettu *kuluttajansuojanäkökulma* korostaa valtion roolia yksilön oikeuksien ja etujen takaajana kontrollin sijasta. Näkemyksen mukaan huumeiden käyttäjää tulisi opastaa ja neuvoa huumeiden käyttöön liittyvien riskien välttämiseksi ja viranomaiset voisivat toimia eräänlaisina huumeiden ”laaduntarkkailijoina” vaarallisten aineiden poistamiseksi markkinoilta. Valtion tehtävänä olisi hillitä huumeista aiheutuvia haittoja samaan tapaan kuin se toimii tupakasta aiheutuvien ongelmien kanssa. Kuluttajansuojanäkökulmaan voidaan myös liittää näkemyks

¹³ Hollanti on jo 1970-luvulta saakka kulkenut omia teitään huume politiikassa (ks. tarkemmin Leuw & Marshall 1994). Hollannin huume politiikan viralliseksi tavoitteeksi kirjattiin vuonna 1985 Amsterdamin ja Rotterdamin tilanteesta saatujen kokemusten perusteella huumeiden käytöstä ja kaupasta yksilölle, lähiyhteisölle ja yhteiskunnalle aiheutuvien haittojen ja häiriöiden vähentäminen (Partanen 1997). Tavoite on pysynyt samana myös hallituksen tätä tuoreimmissa huume poliittisissa asiakirjoissa. Huumaussainepoliitiikan lähtökohtana on näkemys, että huumeiden käyttö on väistämätön ilmiö nyky-yhteiskunnassa. Sillä on yhteiskunnalliset syynsä, ja se kietoutuu yhteen monien muiden nyky-yhteiskunnan ongelmien kanssa.

Huumeiden käyttäjään kohdistettuna tällainen politiikka tarkoittaa, että käyttäjän pitäisi voida elää niin normaalia elämää kuin mahdollista ja häntä olisi pidettävä mahdollisimman läheisessä yhteydessä muuhun yhteiskuntaan. Käyttäjän tulisi päästä osalliseksi sosiaaliturvasta ja terveystalvasta, kynnys hoito- ja tukipalveluihin tulisi olla matala tai olematon ja hoito maksutonta. Käyttäjän ei tulisi joutua rikosoikeudellisten toimien kohteeksi käyttönsä takia. Kontrollitoimet ovat tarpeen, mutta niistä ei saa aiheutua suurempaa haittaa kuin huumeiden käytöstä. (Partanen 1997.) Tällainen huumeongelman ”normalisointi” merkitsee sitä, että huumeiden käyttöön suhtaudutaan hallinnollisena asiana ja vailla moraalisia kannanottoja.

Eriytynyt suhtautuminen toisaalta koviin ja pehmeisiin huumeisiin, toisaalta huumeiden käyttöön ja levitykseen on eräs Hollannin huume politiikan perusteista. Toimet on suunnattu koviin huumeisiin ja kannabistuotteisiin on suhtauduttu vapaamielisemmin (Drugs Policy...1995). Periaatteessa kannabiksen käyttö on Hollannissa kiellettyä, mutta valvonta- ja syyttäv viranomaiset keskittyvät mittavamman huume kaupan torjumiseen ja huumeiden käyttäjiin suhtaudutaan passiivisesti. Hollannin huume politiikka perustuu olettamukseen, että kannabiksen ja kovien huumeiden käyttö esiintyvät sosiaalisesti, kulttuurisesti ja markkinoiden kannalta kovin erilaisissa ympäristöissä. Rangaistusasteikot seuraavat tarkasti tätä logiikkaa: kovien aineiden myynnistä rangaistaan ankarasti ja epäsovinnainten tutkintamenetelmien käyttömahdollisuuksien kirjo törkeän huumerikollisuuden torjunnassa on laaja. Poliisiviranomaiset toimivat yhteistyössä tull- ja verolaitoksen kanssa.

huumeiden käytöstä ihmisoikeuskysymyksenä, jonka mukaan jokaisella tulisi olla positiivinen oikeus käyttää huumeita (”right to use”).

Useimpien Euroopan maiden – kuten myös Suomen – huumepolitiikka on viime vuosina kulkenut pragmaattiseen suuntaan ja eri maiden toimia on pyritty harmonisoimaan. Mielenkiintoista on, että maissa, joiden sosiaalipoliittiset mallit ovat pohjoismaisesta näkökulmasta pikemminkin eksklusiivisia kuin inklusiivisia – kuten Iso-Britanniassa, Hollannissa ja Sveitsissä – huumepolitiikka kuitenkin on usein vähemmän ulossulkevaa? Miksi universalistisen, sisään sulkevan ruotsalaisen kansankodin huumepolitiikka on rajoittavaa ja moralistista, kun taas selektiivisen sosiaalipolitiikan ja suurten sosiaalisten erojen maissa (etenkin käyttäjiin kohdistuvaa) huumepolitiikkaa leimaa pragmaattinen harm reduction -ajattelu? Vaikuttaa siltä, että näissä maissa voimakkaat ideologiat ovat jääneet taustalle ja ratkaisuja on pyritty löytämään käytännön kokemusten kautta. Huumeiden käyttö on hyväksytty valitettavana, mutta väistämättömänä ilmiönä ja huumeista aiheutuneita haittoja pyritään vähentämään ilman käyttäjiin kohdistettavia sanktioita. Iso-Britanniassa, Hollannissa ja Sveitsissä myös korostetaan yksilön vastuuta ratkaisuistaan ja vältetään paternalistisia interventioita.

Tim Boekhout van Solinge (2004, 192) on vertaillut Ranskan, Hollannin ja Ruotsin huumepolitiikkoja toisiinsa. Boekhout van Solingen mukaan Ranska on kehittänyt kontrollipolitiikkaan perustuvan huumekontrollin, jossa esitetään selkeät moraaliset standardit sille, mitä väestö saa tehdä ja mikä on kiellettyä. Hollanti on kehittänyt kansanterveyteen perustuvan mallin, joka ymmärtää ja antaa tilaa huumeiden käytölle ja pyrkii sopeuttamaan sen muuhun yhteiskuntaan, lähinnä paikallistasolla. Ruotsin mallissa taas pyritään suojaamaan hyvinvointiyhteiskuntaa ja pitämään se puhtaana huumeista. Ruotsissa rikosoikeudellista järjestelmää sekä sosiaali- ja terveydenhuollon koneistoa on kehitetty siten, että huumeongelma pystytään ”säilömään” näiden sisään. Kirjoittajan mukaan kaikilla näillä eri malleilla on oma sisäinen logiikkansa ja niiden toteuttaminen on muodostunut itsestään selviksi eri professioiden toimintamalleiksi. Tästä syystä eri maiden on usein ollut vaikea ymmärtää toistensa lähtökohtia ja käydä avointa dialogia. (Boekhout van Solinge 2004, 221.)

Edellä esitetty katsaus osoittaa, ettei edes Euroopan Unionin sisällä eri maiden välisten huumepolitiikkojen harmonisointi tule olemaan helppoa. Erot eri maiden huumepolitiikassa heijastavat sekä maiden erilaisia, historiallisesti muotoutuneita arvoja että niiden hyvin erilaista huumeilannetta. Yhden maan kokemus ei ole sellaisenaan sovellettavissa toiseen maahan. Kaikille yhtäläisesti sopivan huumepolitiikan kehittäminen on tästä näkökulmasta vaikea, poliittista ja hallinnollista tahtoa vaativa hanke. Pragmaat-

tinen toimiva huumestrategia vaatii eri viranomaisten yhteistyötä ja yhteistä jäsenystä ongelmien luonteesta ja ratkaisutavoista.

Seuraavassa jaksossa tarkastelen suomalaisen huume politiikan ja erityisesti rikosoikeudellisen kontrollin kehitystä 1990-luvun puolivälin jälkeen erilaisten toimenpidevalikoimien ristiaallokossa koti- ja ulkomaisen tutkimus kirjallisuuden sekä hallinnollisten dokumenttien avulla. Pyrin hyödyntämään kuvauksessa väitöskirjaan liittämäni artikkeleita. Artikkelikokoelman ajallisesti ensimmäisen (1996) ja viimeisen (2002) artikkelin välillä on huume kontrolli ja huume ongelman käsittely kokenut muutoksia maassamme. Merkittävä kehitys linja on ollut sektoreittain eriytyneen huume kysymyksen käsittelyn yhdistyminen koko hallinnon yhteiseksi konsensus pohjaiseksi strategiaksi.

6 RIKOSOIKEUDELLISEN KONTROLLIN ASEMA SUOMALAISESSA HUUMEPOLITIIKASSA

6.1 Hyvinvointivaltiolliset ja kontrollipoliittiset ratkaisut

Huumausaineiden käytön laittomuuden vuoksi valtiollinen kontrolli kohdistuu huumeekysymykseen erilaisin ottein kuin muihin päihteisiin. Kontrolliviranomaiset – poliisi ja oikeuslaitos – ovat saaneet suuremman toimintavallan huumeekysymyksessä kuin esimerkiksi alkoholikysymyksessä. Suomessa alkoholiongelmanakin sääntelyssä oikeudelliset keinot olivat keskeisiä kieltolain aikaan ja aina 1970-luvulle saakka, jonka jälkeen ongelman käsittelyä on siirretty yhä enemmän sosiaali- ja terveystieteiden harteille (Mäkelä & Säilä 1986). Yhteiskunnallisten ongelmien käsittelyssä korostuvat yhä lisääntyvässä määrin tavoitteet rationaaliseen ongelmien ratkaisuun ja suunnitteluun.

Huumeongelman käsittelyyn liittyy ulottuvuuksia, jotka poikkeavat modernin yhteiskuntasuunnittelun ja rationaalien kriminaalipolitiikan periaatteista. Huumeita pyritään vastustamaan tiukasti, jopa käymään ”sotaa” niitä vastaan ja rikosoikeudellisten keinojen käyttö on keskeisessä asemassa keinoja valikoitaessa. Tärkeänä osana kontrollipolitiikkaa on käyttäjiin kohdistettu poliisikontrolli, jota on kuvattu *artikkelissa 4*. Garlandin (2001) mukaan, kun valtiovalta kokee uskottavuus ja legitimitetti ongelmia, turvaututaan usein näytösluontoihin (acting out) keinovalikoimaan uskottavuuden palauttamiseksi. Lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä huumausainerikoksista annettuja rangaistuksia on määrätietoisesti kovennettu, kuten muissakin Pohjoismaissa. Samalla on avattu mahdollisuuksia uusien tutkimusmenetelmien ja pakkokeinojen käyttöön. Perinteisesti suomalaisessa ja muissa pohjoismaalaisissa oikeusjärjestelmissä on suhtauduttu varauksellisesti yksityisyyden suojaa murentavien poliisivaltuuksien lisäämiseen (Träskman 2004, 247).

Huumeiden käyttöön liittyy jokin syvälle juurtunut moraalinen paheksunta, mitä ei ole samalla tavoin havaittavissa muitten yhteiskunnallisten ongelmien, kuten esimerkiksi alkoholin käytön ja seksuaalisen käyttäytymisen sääntelyssä. Missä ovat tätä moraalista paheksuntaa ylläpitävät voimat? Markkinatalousyhteiskunta saa käyttövoimansa kurinalaisista yksilöistä, jotka mukautuvat yhteiskunnan sääntelytarpeen edellyttämiin muutoksiin. ”Yhteiskuntakelpoisilla” yksilöllä on yhteisesti jaettu sosiaalinen arvomaailma ja moraalinen viitekehys, jossa tärkeitä ominaisuuksia ovat muun muassa itsenäisyys, itsekontrolli, tuotteliaisuus ja järkipäisyys

(Barker 1998). Yleisen näkemyksen mukaan ongelmalliset huumeiden käyttäjät rikkovat kaikkia näitä yhteiskuntakelpoisuudelle asetettuja vaatimuksia vastaan. Heidän huumeiden käyttönsä ei ole kontrollissa, päinvastoin, he saattavat olla vakavasti riippuvaisia huumeista ja siten itsenäisyytensä ja itsemääräämiskykynsä kadottaneita. Oletetaan, että he eivät pysty säilyttämään vähänkään vaativampaa työpaikkaa, vaan kääntyvät rikollisuuteen rahoittaakseen huumetottumustansa. He käyttäytyvät usein irratio-naalisesti, epäluotettavasti ja odottamattomasti.

Valtiollisen valvonnan ja kontrollin merkityksessä Suomen väestö on ylipäättään tiukassa kurissa. Lakien ja normien määräykset hyväksytään melko yleisesti ja lainrikkomuksiin pyritään puuttumaan. Oikeusjärjestelmä toimii suhteellisen oikeudenmukaisesti ja luotettavasti. Vastavuoroisesti viranomaisille on asetettu tiukat rajoitukset toimivallan ja toimintatapojen suhteen. Erilaisten ongelmien yhteiskunnalliseen sääntelyyn sisältyykin pysyvä ristiriita yksilön edun ja ihmisoikeuksien sekä valtion yleisten poliittisten intressien välillä. Yleensä ihmiset kokevat poliisin ja sosiaali- ja terveydenhuollon pakkotoimet mielivaltaisina ja ihmisoikeuksiensa vastaisena vallankäyttönä. Yksilön yleisesti hyväksyttynä oikeutena on toteuttaa omia tarpeita ja mieltymyksiä vapaasti, kunhan toisen ihmisen oikeushyvää ei loukata. Yhteiskunnallisessa suunnittelussa tämä otetaan huomioon ja viranomaisten toimivalta on tarkoin rajattua ja valvottua.

Huumekysymys näyttää olevan muihin yhteiskunnallisiin ongelmiin nähden erityisasemassa. Lainsäädännössä, yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja mediassa pidetään melko luontevana sitä, että kontrolliviranomaiset ovat saaneet merkittävän toimintavallan sekä huumeiden kysynnän että tarjonnan ehkäisyssä. (Kontula 1997b; Sarvanti 1997.) Kansanterveyslaitoksen tuoreessa kyselyssä kävi ilmi, että lapsi- ja nuorisotyötä pidetään tärkeimpinä keinoina puuttua huumeongelmiin, mutta myös kontrolliviranomaisten toiminta nähtiin tärkeäksi (Piispa ym. 2007).

Viranomaisten ja muiden tahojen toiminnalla pyritään ehkäisemään päihteiden käyttöä ja minimoimaan käytöstä aiheutuneita haittoja. Myös päihteiden saatavuutta pyritään rajoittamaan. Strategiat ovat ennen kaikkea

- kasvatuksellisia => Edistetään yksilön elämänhallintaa ja lisätään huumetietoutta.
- sosiaali- ja terveystieteellisiä => Vaikutetaan elinolosuhteisiin, jotka ovat huumeiden käytön taustalla. Autetaan ja tuetaan huumeongelmista kärsiviä.
- kontrollipoliittisia => Ylläpidetään yleistä yhteiskuntajärjestystä ja sosiaalista normistoa. Huumausaineiden kauppa ja käyttö kriminalisoidaan.

Huumepolitiikasta voidaan erottaa eri tasoja (Kontula 1997b). *Huumepoliittinen retoriikka* ilmentää julkisina kannanottoina koko maan tai paikallisen alueen huumeolitiikan sisältöä tai tavoitteita. *Formaali politiikka* ilmenee lainsäädännössä ja muissa säädöksissä. *Politiikkaa sovelletaan* tietyn periaattein *käytäntöön*. Riippumatta formaalin politiikan yhteneväisyyksistä tai eroista eri maissa, lainsäädäntöä sovelletaan kansallisissa konteksteissa hyvin eri tavoin (Skorpen & Tigerstedt 1997).

Suomen huumeolitiittiset linjaukset ovat sidoksissa yhteiskunnallisiin perusratkaisuihin. Ennen muuta ne tukeutuvat *hyvinvointi- ja sosiaalipolitiikkaan*. Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiomallissa toteutetaan turvallisuuden ja tasa-arvon ihanteita erilaisilla politiikan lohkoilla, esimerkiksi koulutus-, työvoima-, asunto-, sosiaali- ja terveystalitiikassa. Palvelujen järjestäminen on suurelta osin kuntien vastuulla, mutta valtio tukee väestöä osallistumalla kuntien järjestämien palvelujen rahoitukseen ja rahoittamalla järjestöjen tekemää työtä. Lisäksi valtio subventoi yksityistä terveydenhuoltojärjestelmää (Kaukonen 2000). Suomen modernisaatio- ja hyvinvointikehitys on ollut myöhäsyntyistä muihin länsimaihin ja Pohjoismaihin verrattuna. Terveystalvelujen rakenne vakiinnutettiin 1960-luvun alun ja 1970-luvun puolivälin välisenä aikana. Suurissa kaupungeissa sekä terveys- että sosiaalipalvelut laajenivat aina 1980-luvun lopulle saakka. (Mt.)

Pääasiallinen vastuu huumeongelman käsittelystä kuuluu sosiaali- ja terveystministeriön hallinnonalan piiriin. Huumausainelaisissa (1289/1993) annetun määritelmän mukaan huumausaineen tuotanto, valmistus, maahan-tuonti, maastavienti, jakelu, kauppa, hallussapito ja käyttö on kielletty muihin kuin lääkinnällisiin, tieteellisiin taikka huumausainerikosten ehkäisemistä tai tutkintaa edistäviin tarkoituksiin. Se, että huumausaineisiin liittyvät teot tieteellisiä ja tutkimuksellisia käyttötarkoituksia lukuun ottamatta ovat rikoslaisissa (RL 50 luku) määritelty rikoksiksi, luonnollisesti ohjaa sääntelykeinoja rikoslain määrittelyjen piiriin.

Suomalaisen ja pohjoismaisen *kriminaalipolitiikan* päätavoitteiksi on jo 1970-luvulta lähtien asetettu rikollisuuteen ja sen kontrolliin liittyvien haittojen minimointi ja kustannusten oikeudenmukainen jakaminen yhteiskunnan, rikosentekijän ja uhrin välillä. Rikollisuudesta aiheutuvien haittojen sääntelyssä pyritään aina samanaikaisesti toteuttamaan lukuisia eri tavoitteita eikä minkään yksittäisen tavoitteen toteuttamiseen pyritä ”hinnalla millä hyvänsä” (Anttila & Törnudd 1983, 124). Rikollisuushaittojen lisäksi myös kontrollijärjestelmän toiminnasta aiheutuu kustannuksia ja haittoja, aina rikosten ennaltaehkäisystä seuraamusjärjestelmän täytäntöönpanoon saakka (mt. 127). Rikosoikeudellisessa ajattelussa on pidetty tärkeänä asettaa inhimillisesti tärkeitä arvoja etusijalle, vaikka se merkittisisikin, ettei kaikkia rikoksia saada selville ja tekijöitä rangaista. Esimerkiksi terveydenhuollon

salassapitovelvollisuudet menevät rikosten selvityssintressin ohi, ellei kysymys ole hyvin vakavasta rikoksesta. Tekijöiden edesvastuuseen saamiseen pyritään käyttämään sen verran resursseja, mikä on rikoksen törkeysasteen ja yleisen selvityssintressin kannalta kohtuullista. Lähtökohtana on, ettei yksikään yhteiskunta pääse rikollisuudesta kokonaan eroon. Siten rikos- tai huumevapaata yhteiskuntaa on pidetty kriminaalipoliittisessa ajattelussa epäonnistuneena tavoitteena.

Suomalaisen ja pohjoismaisen kriminaalipolitiikan vahvuuksiin voi lukea siihen sisältyvän laajemman yhteiskuntapoliittisen ulottuvuuden. Se on laventanut näkökulman rikosoikeudellisesta sanktioinnista muun muassa sosiaalipoliittisiin toimiin¹⁴. Hyvinvointivaltiollisesta perusluonteesta huolimatta suomalainen huume politiikka on vahvasti kontrollipainotteista.

Rikosoikeudellinen rangaistus puuttuu konkreettisella tavalla ihmisten jokapäiväiseen elämään – vankeusrangaistus pakottaa luopumaan henkilökohtaisesta vapaudesta ja sakkorangaistus omaisuudesta. Tällaiselle valtion toimeenpanemalle rankaisemiselle on löydettävä painavat perustelut, jotta se olisi oikeutettua.

Valistuneessa kriminaalipolitiikassa rikosoikeutta tulisi käyttää vasta silloin, kun muita keinoja ei enää ole käytettävissä. Rikos- ja prosessioikeus rajaa oman käyttöalansa. Esimerkiksi vain laissa säädetyistä teoista seuraa rangaistus, vain syyntakeiset voidaan tuomita rangaistukseen ja vain tietyn asteiset rikokset oikeuttavat pakkokeinojen käytön.

Rikosoikeuden yhteiskunnallinen tehtävä oikeusvaltiossa on ennen muuta puolustuksellinen ja suojaava. Rikoslain ei tulisi olla yhteiskuntapolitiikan yleinen ongelmanratkaisuväline. Rikoslaille ei tulisi pyrkiä ohjaamaan yhteiskunnallista kehitystä eikä juurikaan ratkoa sosiaalisia ongelmia. Esimerkiksi kieltolaki ja irtolaisongelmien ratkaisupyrkimykset rikosoikeudellisin keinoin osoittautuivat epäonnistuneiksi. Periaatteena on,

¹⁴ Nils Jareborg (1995, 19–21) on erottanut toisistaan *rikosoikeuspolitiikan* ja *kriminaalipolitiikan*. Edellinen sisältää rikosoikeutta (lainsäädäntöä, tuomitsemista ja rangaistusten täytäntöönpanoa) käsittelevän yhteiskunnallisen keskustelun ja päätöksenteon. Jälkimmäinen on huomattavasti laajempi käsite. Kriminaalipoliittiseen keskusteluun ja päätöksentekoon liittyy ajatus siitä, että lähes kaikkiin yhteiskunnallisiin päätöksiin liittyy kriminaalipoliittinen ulottuvuus. Esimerkiksi koulutus-, liikenne-, sosiaali-, työmarkkina-, verotus-, terveys-, ympäristö-, asunto-, teollisuus- ja urheilupolitiikalla saattaa kaikilla olla rikollisuutta vähentävää tai lisäävää vaikutusta.

Kriminaalipolitiikan tehtävänä on torjua rikoksia ja lisätä turvallisuutta. Oikeusministeriön kriminaalipoliittisen strategian (Hyvinvointivaltion...2007) mukaan kriminaalipolitiikassa on 1) vähennettävä rikostilaisuuksia ja rikosriskejä, 2) toteutettava rikosvastuu joutuisasti, luotettavasti ja oikeudenmukaisesti, 3) luotava ennustettava, rationaalinen ja kustannustehokas seuraamusjärjestelmä, 4) pantava seuraamukset täytäntöön turvallisesti, tehokkaasti ja uusintarikollisuutta vähentäen sekä 5) parannettava rikoksen uhrin asemaa ja oikeusturvaa.

että rikoslakia ei saisi käyttää sen itsensä vuoksi, kostoksi tai sovituksen aikaansaamiseksi. Kansalaisia tulee suojata aiheettomalta rikosoikeudellisen järjestelmän käytöltä.

Hyvinvointiyhteiskunnassa rikoslain ajatellaan edistävän hyvinvointia, elämisen laatua, turvallisuutta ja vapautta. Rikosoikeusteoriassa ja kriminaalipolitiikassa muotoillut *kriminalisointiperiaatteet* pyrkivät perustelemaan sitä, miksi tietyn teon varustaminen rangaistusuhalla on perusteltua. Ne määrittelevät rajoja sille, miten rikosoikeudellisen järjestelmän keinoin voidaan puuttua yhteiskunnan toimijoiden oikeuksiin ja vapauksiin. Näillä rikosoikeudenkäytön oikeusvaltiollisilla rajoitteilla hillitään valtion ja sen viranomaisten ennakoimatonta ja mielivaltaista puuttumista ihmisten elämään. Kriminalisointiperiaatteista ei näytä vallitsevan yksimielisyyttä, mutta rangaistavan käyttäytymisen alaa määritettäessä tulisi huomioida seuraavat kriminalisointiperiaatteet (ks. esimerkiksi Kriminaalipolitiikasta...1999,9; Melander 2002; Lernestedt 2003, 20–21).

- 1) Rikoksen ja siitä määrättävän rangaistuksen tulee perustua lakiin eikä jälkikäteen ole mahdollista säätää tekoa rangaistavaksi.
- 2) Rikosoikeusjärjestelmän on oltava sopusoinnussa ihmisarvon, yksilön integriteetin ja muiden ihmisoikeusperiaatteiden kanssa.
- 3) Oikeushyvien suojelun periaate. Rikosoikeutta tulee käyttää ainoastaan tärkeiksi katsottavien intressien suojaamiseksi. Vain sellaiset edut, joiden suojaaminen kuuluu valtion tehtäviin, voivat nauttia rikoslain suojaa.
- 4) Kriminalisoidun käyttäytymisen tulee aiheuttaa ilmeistä vahinkoa tai uhkaa. Käyttäytymistä, joka ei vahingoita ketään eikä aseta kenenkään oikeudellisesti suojattuja etuja vaaraan, ei tulisi kriminalisoida.
- 5) Lähtökohtaisesti rikoslaille tulee antaa suojaa vain toisen aiheuttamia oikeudenloukkauksia vastaan. Henkilökohtaista riskinottoa ei tule pyrkiä ehkäisemään kriminalisointien avulla.
- 6) Rangaistuksen tulee olla tehokas keino epätoivotun käyttäytymisen ehkäisemiseen. Rangaistuksin saavutettavien etujen tulee olla niiden tuottamia haittoja suuremmat. Kriminalisoinneista, joiden oheishaitat ovat saavutettuja etuja suuremmat, tulee pidättäytyä.
- 7) Kriminalisointi ei saa synnyttää ylitsepääsemättömiä tai mielivaltaisesti ratkaistavia näyttöongelmia. Rikoslakiin ei tulisi ottaa säännöksiä, joiden noudattamisen valvominen on käytännössä mahdotonta tai jotka jo etukäteen voidaan arvioida tehottomiksi. Pelkkä symbolinen rikoslainsäädäntö luo ja ylläpitää väärää ja vahingollista vaiku-

telmaa siitä, ettei kaikkia rikoslain määräyksiä tarvitse ottaa vakavasti.

- 8) Rikosoikeus on *ultima ratio* – viimesijainen keino suhteessa kaikkiin muihin suojaan tarjoaviin järjestelyihin. Rikosoikeuden käyttö on perusteltua silloin, kun muita keinoja ei ole käytettävissä, ne eivät olisi rationaalisia tai niistä aiheutuisi kohtuuttomia kustannuksia. Rikosoikeuden käyttö tulee rajoittaa pienimpään perusteltavissa olevaan minimiin.

Rikosoikeudella on erityisasema oikeusjärjestelmässä. Sen käytöltä vaaditaan tarkempia perusteluja kuin muilta oikeusjärjestelmän osilta. Rikosoikeuden erityisasemaa oikeusjärjestelmässä voidaan perustella sillä, että lähtökohtaisesti rikoslain käyttö on repressiivistä, ei konstruktivistista. Epätoivotusta käyttäytymisestä langetettu rangaistus tuottaa kärsimystä ja rangaistus myös koetaan kärsimystä tuottavaksi.

Edellä mainituista yleisesti hyväksytyistä kriminalisointiperiaatteista muodostaa *paternalistinen* kriminalisointi kiistanalaisen poikkeuksen. Tällä tarkoitetaan sellaisen teon kriminalisointia, jolla henkilö vahingoittaa itseään tai sallii itseään vahingoitettavan (ks. esimerkiksi Lernerstedt 2003, 213). Huumeaineiden käytön kriminalisointi on tyypillinen paternalistinen kriminalisointi, jolla pyritään ohjaamaan henkilön omaa käyttäytymistä yhteiskunnan hyväksi katsomaan suuntaan. Huumeiden kriminalisointi ei kuitenkaan ole ollut itsestäänselvyys. Heroiini on aiemmin ollut laajasti käytetty yskänlääke ja amfetamiinia käytettiin laihduttamiseen Suomessa vielä 1950-luvulla. Yhdysvalloissa huumeiden kriminalisointi alkoi laajemmin vasta Harrisonin huumelaililla vuonna 1914. Tätä ennen maassa ei ollut juuri mitään rajoituksia huumeiden myynnin, hallussapidon tai käytön suhteen.

Kriminalisointi tuottaa aina myös sivu- ja hättävää vaikutuksia. Esimerkiksi alkoholiin liittyvät kieltolait epäonnistuivat kaikkialla länsimaissa ja tuottivat vakavia sivuvaikutuksia muun muassa luoden kasvupohjan järjestäytyneelle rikollisuudelle. Suomessa kieltolaki päättyi 1932 ja tämän jälkeen alkoholin kulutusta on säädelty kevyemmin hallinnollisin keinoin. Eräistä muistakin paternalistisen kriminalisoinnin muodoista on luovuttu. Esimerkiksi julkinen juopumus dekriminalisoitiin 1969 ja homoseksuaalisuuden rangaistavuus poistettiin rikoslaista 1971. Irtolaislainsäädäntö kumottiin vuoden 1987 alusta lähtien. Prostituution kriminalisointia on viime vuosina kiristetty, mutta seksipalvelujen tarjoaminen ja ostaminen yksityisellä paikalla eivät ole rikoksia, jos niihin ei liity paritusta eikä ihmiskauppaa.

Kriminalisoinnista aiheutuu haittoina ensinnäkin kärsimystä rangaistukseen tuomitulle. Kriminalisointi merkitsee aina yksilön perustavanlaatuisiin oikeuksiin puuttumista. Kriminalisoinneista aiheutuu haittoja myös rangaistuksen täytäntöönpanon tasolla. Rangaistukseen tuomitseminen edellyttää järjestelmää ja resursseja tuomioistuimissa sekä vankeinhoidossa samoin kuin mahdollisesti myös ulosottoviranomaisten tasolla. Myös rikollisuuteen liittyvä valvonta ja rikosten selvittäminen sekä näistä aiheutuvat kustannukset voidaan lukea kriminalisoinneista aiheutuviin haittoihin. Hyvin merkityksellinen haitta on myös liiallisista kriminalisoinneista aiheutuva rikosoikeuden inflaatio. Kun kaikki on kiellettyä, mikään ei oikeastaan ole kiellettyä. Haittoina on vielä mainittava kriminalisointeihin liittyvät sivuvaikutukset, jotka saattavat olla haitallisia, esimerkiksi huumausainerikollisuuteen välittömästi liittyvä muu rikollisuus. Kriminalisointi voi myös aiheuttaa turvattomuuden tunnetta yhteiskunnassa. (Melander 2002.)

Huumausaineiden käytön kriminalisointia perustellaan yleensä sillä, että yhteiskunnallisesti vaarallisen käyttäytymisen leviämistä pystytään ehkäisemään kriminalisoimalla kaikenlaisia tekemisiä huumausaineiden kanssa. Lisäksi kriminalisoinnilla pyritään osoittamaan, että yhteiskunnassamme ei hyväksytä huumeita. Kyse on siten suurelta osin symbolisesta rikoslain käytöstä. Käytön kriminalisointi on perusteltu lisäksi sillä, että tutkimalla käyttöön liittyviä rikoksia voidaan paljastaa myös huumeiden kauppaan ja maahantuontiin liittyviä rikoksia.

Paternalistinen kriminalisointi on yleisten kriminalisointiperiaatteiden vastaista. Näistä periaatteista on tehty yhä enemmän poikkeuksia nykyaikaisissa hyvinvointivaltioissa. Osaltaan tähän on nähty vaikuttaneen universaalien sosiaaliturva- ja terveydenhoitojärjestelmien kehittyminen. Kun yhteiskunta takaa terveydenhuollon ja sosiaaliturvan kaikille kansalaisilleen, on katsottu, että terveyttä vaarantava ja laajassa mittakaavassa merkittäviä yhteiskunnallisia kustannuksia aiheuttava käyttäytyminen voidaan kriminalisoida. Tyypillisenä esimerkkinä on käytetty turvavyön käyttövelvollisuutta, jonka laiminlyönti on säädetty rangaistavaksi. (Huumausainerikokset...1991; Takala 1995.)

Kriminalisointia voidaan perustella myös teon julkisuudella. Esimerkiksi aiemmin juopumus yleisellä tiellä, kadulla, julkisella paikalla, julkisessa toimituksessa tai yleisessä kokouksessa oli rangaistava teko, josta rikoslaki sääti sakkorangaistuksen. Julkisen juopumuksen rangaistavuus poistettiin vuoden 1969 alusta lähtien muun alkoholilainsäädännön uudistuksen yhteydessä. Myös huumausaineiden käyttöä julkisesti tavalla, joka on omiaan johdattamaan muitakin käyttämään niitä, on katsottu perusteeksi olla käyttämättä mahdollisuutta luopua rikosoikeudellisista toimenpiteistä (HE 180/1992, 29).

Symbolinen rikoslain käyttö on hyväksytty suomalaisessa huume politiikassa. Huume politiittisissa linjauksissa on katsottu, että yleisölle tulee välittää selvä viesti siitä, ettei huumeiden käyttö ole sallittua eikä hyväksyttävää. Huumeiden käyttö kielletään rikoslaissa ja kieltonormia valvotaan tiukasti. Suomi on sitoutunut tiukasti kansainvälisiin huumeainesopimuksiin. (Huumeainestrategia 1997.) Rajoittavaa huumeainepoliittista linjaa on perusteltu sekä yhteisöllisesti että kansanterveydellisesti. Laittomiksi huumeiksi määriteltyjen aineiden ei ole katsottu kuuluvan kulttuuriimme. Pitämällä tarjolla olevien laillisten huumeiden määrän mahdollisimman vähäisenä, on uskottu voitavan vähentää kansanterveyteen kohdistuvia haittoja.

Suomen rajoittava huume politiikka on vastannut valtaväestön näkemystä asianmukaisesta huume politiittisesta linjauksesta. Väestölle suoritetuissa kyselyissä on käynyt ilmi, että valtaosa suomalaisista on sitä mieltä, että mietojenkin huumeiden käyttö tulisi säilyttää rangaistavana (Hakkarainen & Metso 2004). Näin on myös Norjassa ja Ruotsissa. Yhteispohjoismaalaisen kyselytutkimuksen mukaan 80–90 % näiden maiden vastaajista oli sitä mieltä, että kannabiksen käyttö tulisi olla kiellettyä. Tanskassa näkemykset olivat vapaamielisempiä. (Hakkarainen ym. 1996, 141–142.) Partanen (2002) on käyttänyt länsimaalaisesta suhtautumisesta huumeisiin termiä *narkofobia*, huume pelko. Huume pelko rakentuu asenteiden, joukkoviestinnän ja erilaisten yhteiskunnallisten toimien yhteisvaikutuksesta. Sen olennaiset ainekset ovat pelko huumeiden käytön seurauksista ja torjuva suhtautuminen niiden kokeiluun ja käyttöön.

Toisaalta sosiaali- ja terveystoimittisesti ja toisaalta kontrollipoliittisesti painottunutta huume politiikkaa on eri yhteyksissä pyritty yhdenmukaistamaan. Kansallisessa politiikassa ensimmäinen merkki fragmentoituneen eri ministeriöihin hajaantuneen huume politiikan siirtymisestä kohti konsensus pohjaista politiikkaa oli Huumeainepoliittisen toimikunnan perustaminen ja toimikunnan työn pohjalta laadittu mietintö (Huumeainestrategia 1997). Toimikunta totesi mietinnössään, että vaikka huumeiden käyttö oli kansainvälisesti verraten Suomessa vielä vähäistä ja huume tilanne hallittavissa, oli tarpeen laatia laaja ja yhtenäinen kansallinen strategia huume ongelman helpottamiseksi. Toimikunta pääsikin yksimielisyyteen huume politiikan tavoitteista ja periaatteista. Uutta toimikunnan näkemyksessä oli hyvinvointipalvelujen ylläpitämisen ja kehittämisen näkeminen ratkaisevana huumeiden ongelmakäytön ja syrjäytymisen ehkäisemisessä. Tartuntatautien ehkäisy nähtiin tärkeänä ja tähän toimikunnan näkemyksen mukaan voitaisiin vaikuttaa kohderyhmälle suunnatuilla tuki- ja neuvontapalveluilla. Suomen peruslinjausta huumeainekysymykseen ei kuiten-

kaan haluttu muuttaa. Rajoittava huume politiikka – johon kuuluu huumausaineiden kokeilun ja käytön kieltäminen – nähtiin edelleen tärkeäksi.

Huume poliittinen toimikunta suositti siten *sekä* rajoittavaa huume politiikkaa *että* hoitopalvelujen kehittämistä mukaan lukien harm reduction -tyyppisiä toimia. Merkittävää on, että toimikunta saavutti *eri viranomais-ten välisen konsensuksen* aiemmin ristiriitaisissa kysymyksissä. Konsensuskeen pääsemistä helpotti ainakin osittain se, ettei toimikunta ottanut käsittelyyn kaikkein kiistanalaisimpia asioita. Esimerkiksi käytön rangaistavuudesta tai mietojen ja kovien huumeiden entistä selvemmästä erottamisesta kontrollipoliittisessa järjestelmässä ei toimikunnassa keskusteltu sillä perusteella, ettei toimikunta katsonut tehtäväkseen lainmuutostöiden käynnistämistä näistä kysymyksistä (Kinnunen 1997; Kinnunen 1999b; Tammi 2003).

Valtioneuvosto vahvisti periaate päätöksessään (Valtioneuvoston...1999) Huumausaine poliittisen toimikunnan keskeiset ratkaisut. Huume haittojen ehkäisyyn ohjattiin lisäresursseja vuotta myöhemmin vahvistetussa valtioneuvoston päätöksessä huumausaine politiikan tehostamisesta (Valtioneuvoston...2000). Vuonna 2004 valtioneuvosto hyväksyi periaate päätöksen huumausaine poliittisesta toimenpideohjelmasta vuosille 2004–2007 (Valtioneuvoston...2004). Poikkihallinnollisen toimintatavan ensisijaisuudesta kertoo myös valtioneuvoston asettaman koordinaatioryhmän perustaminen vuonna 1999. Koordinaatioryhmä koostuu viiden keskeisen ministeriön (STM, SM, OPM, UM ja OM) ja niiden alaisten virastojen ja laitosten edustajista. Huume kysymyksen konsensus henkeä vahvisti myös nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta (Nuorten... 2000). Päästrategioiksi nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunnan mietinnössä osoitetaan huumeiden käytöltä suojaavien tekijöiden vahvistaminen sekä paikallinen yhteistyö. Toimikunta korosti työssään erilaisten nuorisokulttuurien ymmärtämisen tärkeyttä ja asettui kannattamaan joustavaa ja pragmaattista lähestymistapaa ongelmien käsittelyssä (Mt.)

Uudet strategiat perustuvat poikkihallinnolliseen ajatteluun ja ne on hyväksytty toteutettavina hallinnollisina periaatteina. Toimia on täydennetty eri ministeriöiden jatkovalmisteluissa. Eri hallinnonalojen laatimat toimintasuunnitelmat on sidottu valtioneuvoston strategioihin (ks. esimerkiksi Poliisin...2000; Poliisin...2002). Huumausaineiden ongelmakäyttäjien hoitoa pohtineen työryhmän muistio (Huumausaineiden...2001) edusti uutta ajattelutapaa, joka perustui toiveikkaisiin, medikaalis-liberaaleihin näkemyksiin (Hakkarainen & Tigerstedt 2002, 262). Muistio keskittyi heroisiin käyttäjiä varten kehitettyihin metadoni- ja buprenorfiinihoitoihin ja ehdotti, että hoitoa laajennettaisiin ja siihen pääsyä helpotettaisiin ja että keskitettyä lääkehoitoa tulisi purkaa tavanomaisella reseptikäytännöllä.

Tämä nähtiin tarpeelliseksi, koska huumeiden käyttäjien hoito oli heikosti kehittynyt ja huonosti koordinoitu suomalaisessa terveystaloudessa. Lääkärökunnan ja terveystaloudellisten päättäjien asenne korvaus- ja ylläpitohoitoa kohtaan oli kielteinen.

Suomessa huumeainekontrollia ja -politiikkaa koskevat päätökset ja lainvalmistelut on perinteisesti tehty virkamiestyönä melko matalalla profiililla. Osittain tähän on ollut syynä hyvä huumeiden tilanne, osittain kyse on ollut poliittisesta perinteestä, jossa tämäntyyppisillä kysymyksillä ei ole ollut tapana ratsastaa. Tilanne on muuttunut 1990-luvun puolivälin jälkeen huumeongelman pahenemisen myötä. Yhteiskunta on ryhtynyt sijoittamaan resursseja huumeidenkysymykseen merkittävästi aiempaa suuremmassa mittakaavassa. Tämä on lisännyt huumeiden poliittista painoarvoa. Samalla huumeiden poliittiset painotukset ovat tulleet uudelleen pohdittaviksi. Viranomaistoimintaa on arvosteltu selvästi aikaisempaa enemmän erityisesti hoitokysymyksessä. Tarjotun huumeiden määrän ei ole katsottu olevan riittävää suhteessa kasvavaan kysyntään.

Edellä referoitu intensiivinen valtiotasoinen valmistelutyö osoittaa, että Suomessa on viime vuosina kiinnitetty yhä enemmän huomiota huumeiden vastaisen työn tuloksellisuuteen ja toimenpiteiden vaikuttavuuteen. Valtion viranomaiset ovat lisäksi kannustaneet kansalaisia, kuntia ja järjestöjä toimimaan huumeita vastaan ja organisoitumaan paikallisista toimijoista koostuviin verkostoihin.

Seuraavassa jaksossa pyrin kohdentamaan tarkastelua kontrollitoimien merkitykseen suomalaisessa huumeiden politiikassa.

6.2 Kontrollipolitiikan kehitys viime vuosikymmeninä

Suomen rangaistusjärjestelmä oli kokonaisuudessaan aina 1970-luvulle saakka poikkeuksellisen ankara. Ehdottomia vankeusrangaistuksia käytettiin eurooppalaiseen ja pohjoismaalaiseen tasoon verrattuna runsaasti. Viimeisten 30 vuoden aikana ankaraan seuraamusjärjestelmään onkin kohdistettu voimakasta kritiikkiä ja rangaistustasoa on tietoisesti lievennetty. (Törnudd 1993; Lappi-Seppälä 1998.) Repressiivisen järjestelmän lieventämisen tuloksena Suomeen on muodostunut kriminaalipoliittinen suuntaus, jossa on painotettu erityisesti oikeudenmukaisuusnäkökohtia. Eräänä tärkeänä tavoitteena on ollut vankeusrangaistusten käytön vähentäminen. Tämän kriminaalipolitiikan ansiosta Suomen vankimäärä onnistuttiin puoltamaan, ja rangaistustaso on lieventynyt pohjoismaiselle tasolle. Toisaalta rangaistusjärjestelmään ei ole kytketty erityisen paljon hoidollisia elementtejä. Suomen viime vuosikymmenten kriminaalipoliittista ajattelua

onkin kutsuttu ”*humaaniksi uusklassisismiksi*”. (Ks. esimerkiksi Lappi-Seppälä 1998; 2001.)

Suomalaisella kriminaalipolitiikalla on ollut tiivis yhteys hyvinvointivaltion ja sosiaalipolitiikan kehittymiseen. ”Sosiaalipolitiikka on parasta kriminaalipolitiikkaa”, on lausuma, joka ehkä parhaiten kuvaa 1960- ja 1970-lukujen taitteessa kehiteltyä kriminaalipoliittista doktriinia ja retoriikkaa. Samaan aikaan Suomi liittyi osaksi Pohjoismaista hyvinvointivaltioperhettä. Rationaalisen kriminaalipolitiikan tuli perustua kustannusten ja rikollisuudesta eri osapuolille aiheutuvien yhteisvaikutusten analyysiin. Rikollisuus nähtiin monimuotoiseksi yhteiskunnalliseksi ilmiöksi. Tämä tuolloin uusi doktriini avasi huomattavasti kriminaali- ja kontrollipolitiikan kenttää. Sosiaalipolitiikalla turvattiin huono-osaisten asemaa ja sitä kautta pyrittiin turvaamaan yhteiskunnallista tasa-arvoa. Esimerkiksi taloudellisen puutteen poistaminen, huonon fyysisen elinympäristön parantaminen ja tasa-arvoisten elämän mahdollisuuksien luominen nähtiin keinoiksi vähentää rikollisuutta. Asiantuntijapiireissä vallitsi paljolti poliittisista katsomuksista riippumatta vahva konsensus uuden linjan ylivertaisuudesta ja Suomessa kehitellyt kriminaalipoliittiset opit ovat saaneet laajalti tunnustusta myös kansainvälisillä areenoilla Yhdistyneistä Kansakunnista alkaen. (Kekkonen 2003, 115–120.)

Pohjoismaiseen hyvinvointikonseptioon kuuluu vahva julkinen ja yhteiskunnallinen vastuu. Siinä tunnetaan erityistä vastuuta huono-osaisten ja kurjuuden, kärsimyksen ja turvattomuuden vähentämisestä kannetaan erityistä huolta. Olennaista on myös tulonjaon tasaaminen ja se, että huonosti toimeentulevan väestönosan lisäksi myös keskituloiset pääsevät nauttimaan hyvinvointivaltion palveluksista. Universalistisen hyvinvointivaltion arvopohja korostuu myös yksittäisen ihmisen kontrollin toteutustavoissa. Hyvinvointivaltiossa useat yhteiskunnalliset instituutiot pyrkivät sääntelemään väestön käyttäytymistä. Pohjoismainen hyvinvointivaltio on kuitenkin viime vuosikymmeninä muuttanut muotoaan. Skandinaavinen malli menetti osan loistostaan jo 1970- ja 1980-luvuilla, jolloin Britannian ja Uuden-Seelannin uusliberalistiset uudistukset näyttivät globaalisti kiinnostavilta. Myös 1990-luvun talouskriisit olivat omiaan ruokkimaan uskoa, ettei talouskasvu voi olla kestävää laajoissa hyvinvointivaltioissa ja korkeilla veroasteilla. (Julkunen 2006, 32.)

Yhteiskunnan perusideologia muuttui 1990-luvulle tultaessa uusliberalistiseen suuntaan. Mukautuminen vapaasti liikkuvan pääoman maailmaan muutti pohjoismaista yhteiskuntaa. Tavoitteeksi tuli kilpailukyky-yhteiskunta. Kilpailun, kilpailukyvyyn, sääntelyn purkamisen ja taloudellisen tehokkuuden doktriinit nousivat keskeisiksi suunnittelun prinssiipeiksi. Nyt ihmisten oletetaan itse hoitavan asiansa turvautumatta suuremmin jul-

kisen vallan positiivisiin toimenpiteisiin. Samalla hyvinvointivaltion tasa-arvo-ideologia on väistynyt. (Ks. myös Lång 1994.) Väestötason keskimääräinen hyvinvointi on Suomessa kohentunut reippaasti, kun samalla huonosaisten tilanne on vaikeutunut ja ilmi on tullut monenlaista tarpeiden tyydyttymättömyyttä ja palvelujen kyvyttömyyttä vastata tarpeisiin (Kautto 2006). Eriarvoisuuden kasvu on ollut ilmeistä ja Pohjoismaatkin ovat joutuneet antamaan periksi tasa-arvoideologiastaan. OECD:n selvityksen mukaan 1990-luvun loppupuolella tulonjaon eriarvoisuus kasvoi eniten Suomessa ja Ruotsissa (mt.). On todettu, että 1990-luvun muutoksen jälkeen Suomi on 2000-luvulla rikkaampi, avoimempi, tehokkaampi, eriarvoisempi ja julmempi yhteiskunta kuin 1980-luvulla (Heiskala & Luhtakallio 2006).

Samaan muutokseen liittyy kriminaalipoliittisen ajattelun koventuminen. Vankeusrangaistuksen käyttö lisääntyi voimakkaasti vuoden 1999 jälkeen. Keskivankiluku kasvoi voimakkaasti ja yhtäjaksoisesti. Tuon vuoden vankiluvusta, 2 743:sta tultiin 3 888:aan vuonna 2005. Kuudessa vuodessa nousu oli runsaat 40 %. Vankiluvun kasvuun on vaikuttanut erityisesti rangaistuskäytännön ankaroituminen. Myös lainmuutoksilla ja muutoksilla rikollisuudessa on ollut oma vaikutuksensa. (Hyvinvointivaltion ...2007, 24–25.) Yhteiskunta on ottanut nollatoleranssin myös esimerkiksi graffiteihin. Oikeudessa nuorille on langetettu seinäpiirroksista ankaria tuomioita ja kymmenien tuhansien eurojen rangaistusvaatimuksia.

Suomalaisen yhteiskunnan on muutenkin arvioitu oikeudellistuneen. Aiempaa yleisemmin ja entistä lievempiä väkivallantekoja ilmoitetaan poliisille, nuorten todennäköisyys tulla poliisin tietoon rikoksen johdosta on lisääntynyt sekä konfliktien käsittelyn on yleensäkin arvioitu ”poliisisoituneen”. Esimerkiksi koulut ilmoittavat aiempaa useammin oppilaiden tekemiä tekoja poliisille. (Kivivuori 2006; Korander 1998.)

Suomalaisen huumekontrollin kehitys on omalta osaltaan edeltänyt, vahvistanut ja edesauttanut kriminaalipolitiikan koventumista. Huumausainerikollisuuden ehkäisyyn ja paljastamiseen pyrkivää valvontaa ja poliisikontrollia on toistuvasti laajennettu kymmenen viime vuoden kuluessa. Huumeteorjunta nousi 1990-luvulla poliisin ja tullin toimintastrategian kärkikohteiksi. Huumausainerikoksia koskevia rangaistussäännöksiä uudistettiin osana rikoslain kokonaisuudistusta 1990-luvulla, jolloin huumausainerikoksia koskevat säännökset siirrettiin huumausainelasta rikoslain 50 lukuun (1289/1993). Vuoden 1994 huumausainelakia valmisteltaessa johtavana periaatteena oli pyrkimys puuttua nimenomaan ammattimaiseen ja järjestäytyneeseen huumausainerikollisuuteen. Perusteluna käytettiin uhkaa siitä, että organisoitu rikollisuus soluttautuu yhteiskuntajärjestelmään. Samassa yhteydessä rahanpesu ja huumausainerikoksen edistäminen tulivat

kriminalisoinnin piiriin. Rahanpesun osalta Suomen lainsäädäntöä on kehitetty voimakkaasti viime vuosien aikana¹⁵.

Poliisin oikeuksia niin kutsuttujen epätavanomaisten tutkimusmenetelmien käyttöön on aste asteelta laajennettu. Vuonna 1995 (402/1995) voimaan tulleella pakkokeinolain muutoksella säädettiin telekuuntelun, televälvön ja teknisen tarkkailun edellytyksistä. Puhelinkuuntelu ja teletunnistietojen käyttö törkeiden huumerikosten tutkinnassa on saavuttanut vakiintuneen aseman poliisin työssä. Vuoden 1995 kesäkuussa voimaantulleeseen pakkokeinolain muutoksen jälkeen ovat myös telekuuntelu ja tekninen tarkkailu olleet mahdollisia tutkintakeinoja.

Maaliskuussa 2001 telekuunteluun, tekniseen tarkkailuun ja turvallisuustarkastuksiin liittyviä oikeuksia laajennettiin edelleen. Samalla poliisilakiin (493/1995) lisättiin peitetoimintaa ja valeostoa koskevat säännökset. Uudistuksella poliisille annettiin rikosentorjunta- ja rikosentutkintamenetelmiä, jotka nähtiin tarpeellisiksi vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden vastustamisessa. Yhtenä uudistuksen tavoitteena oli yhdenmukaistaa lainsäädäntöä muiden EU-maiden kanssa erityisesti silmällä pitäen rikollisuuden entistä kansainvälisempiä ilmenemismuotoja ja sitä vastaavaa poliisitoiminnan kansainvälistymistä. (HE 34/1999.)

Peitetoiminnalla uudessa lainsäädännössä tarkoitetaan tiedonhankintaa ja soluttautumista, jossa käytetään harhauttavia tai peiteltyjä tietoja tai rekisterimerkintöjä taikka valmistetaan tai käytetään vääriä asiakirjoja. *Valeostolla* tarkoitetaan poliisin tekemää ostotarjousta laittomasti laittoman esineen, aineen tai omaisuuden paljastamiseksi tai rikoksella saadun hyödyn takaisin saamiseksi.

Näitten ”epäsovinnainten” tai ”epäkonventionaalisten” rikosentorjunta- ja rikosentutkintamenetelmien tarpeellisuutta perustellaan poliisitoiminnan tehostamisella vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa. Hallituksen esityksen (HE 34/1999) mukaan valeostojen tavoitteena on vaikuttaa markkinoilla olevan huumausaineen määrään saamalla takavarikoiduksi ja pois markkinoilta mahdollisimman paljon laittomia huumausaineita.

¹⁵ Laki rahanpesun estämisestä ja selvittämisestä (68/1998) tuli voimaan vuonna 1998 ja sitä koskevat muutokset 1.6.2003. Tärkeimpänä sääntelyn kehittämisoheena on ollut EU:n nk. rahanpesudirektiivi. Rahanpesu on säädetty omana rangaistussäädöksenä rikoslain 32 luvun 6–10 §:ssä 1.4.2003 alkaen. Vuonna 2001 voimaan tulleilla säännöksillä otettiin käyttöön ns. laajennettu rikoshyödyn menettäminen (875/2001), joka mahdollistaa rikosentekijän omaisuuden tai sen osan tuomitsemisen valtiolle menetetyksi, jos on syytä olettaa, että omaisuus on peräisin huumekaupasta tai muusta rikollisesta toiminnasta (ns. käännetyn todistustaakan vaatimus). Tällöin voitaisiin tuomita menetetyksi muuta omaisuutta kuin mikä on osoitettu rikoksella saaduksi, jos ei pystytä osoittamaan, että omaisuus on saatu laillisesti. Keskusrikospoliisiin sijoitettiin vuonna 1998 Rahanpesun selvittelykeskus. Rahoitusmarkkinoita ja niillä toimivia tahoja valvoo Rahoitustarkastus (Rata).

Toistaiseksi viimeinen merkittävä muutos pakkokeinolakiin tuli voimaan vuoden 2004 alussa, jolloin poliisi sai muun muassa mahdollisuuden tuomioistuimen luvalla tekniseen kuunteluun vakituiseen asumiseen käytetyssä tilassa eli kotirauhan ydinalueella (ns. asuntokuuntelu). Telepakkokeinojen käyttöalaa laajennettiin uusiin rikoksiin ja ulottamalla pakkokeinon kohteeksi teleliittymän lisäksi telesoitteet ja telepäätelaitteet. Uudistushankkeista merkittävä on myös telekuuntelun alan laajentaminen terrorismirikosten ehkäisemiseen ja paljastamiseen (Laki poliisilain muuttamisesta 525/2005).

Sekä tekniset että tutkinnalliset menetelmät rikosten paljastamiseen ja selvittämiseen ovat kehittyneet. Samalla lainsäädäntöä on täsmennetty poliisin toiminnan ja toimivallan selkeyttämiseksi. Kontrollipolitiikassa on oleellista, että käytössä olevat kontrolloikeudet ovat oikeusvaltion toimintaperiaatteiden sekä perus- ja ihmisoikeuksien kannalta puolustettavia. Poliisin toimivaltuuksien laajentaminen on herättänyt kriittistä keskustelua kansalaisvapauksien ja yksilönsuojan turvaamisen näkökulmasta (ks. esimerkiksi Heinonen & Hannula 1999), mutta eräiden analyysien mukaan ainakin lehdistössä kehitykseen on huumeuhkaan vedoten sopeuduttu nopeasti (Hakkarainen ja Törrönen 2002). Poliisin paljastamien törkeiden huumausainerikosten määrään uudistuksilla ei näytä olleen suurta vaikutusta. Poliisin tietoon tulleiden törkeiden huumausainerikosten määrä nousi jonkin verran 1990-luvun loppupuolella, jonka jälkeen määrä on vakiintunut (ks. kuvio 2). Poliisin oman arvion mukaan etenkin telepakkokeinot ovat varsin merkittävä tiedonhankintakeino. Arvioiden mukaan telekuuntelulla saatavan tiedon merkitys tutkintaa suuntaavana keinona on lisääntynyt samalla kun tiedon merkitys todisteena käytettäväksi on vähentynyt. Peitetoiminta- ja valeostopäätösten määrä on ollut vähäinen. (Eduskunnan...2007.)

Rikosoikeuspolitiikka on liukunut repressiiviseen suuntaan kaikissa Pohjoismaissa viimeisen 10 vuoden aikana. Huumausainerikollisuus on ollut (seksuaali- ja väkivaltarikollisuuden ohella) keskeinen tekijä tämän muutoksen vauhdittamisessa. Pohjoismaat ovat seuranneet toistensa esimerkkiä (lähinnä Ruotsi etujoukoissa) ja kiristäneet huumausaine- ja väkivaltarikoksia koskevaa lainsäädäntöään. Tanskakin on liittynyt joukkoon 2000-luvulla. Kriminaalipolitiikan kiristyminen on usein perustunut moralistiseen ja populistiseen retoriikkaan, jossa on hyödynnetty ajankohtaisia uhkakuvia, kuten organisoidun rikollisuuden ja esimerkiksi moottoripyöräjengien vaarallisuutta. Suomessa uhkakuvana 1990- ja 2000-luvuilla käytettiin Venäjältä johdettua mafiaa ja muun muassa itäprostitutiion leviämiseen liittyvää uhkaa (Bäckman 2006). Huumausainelainsäädännön kehittyminen ja poliisin pakkokeinojen kiristyminen on selkein esimerkki poliittisesti motivoituneesta kriminaalipolitiikasta Pohjoismaissa. Tapio Lappi-

Seppälän (2008) mukaan Pohjoismaiden vankipopulaation kasvusta yli puolet on aiheutunut huumekontrollin laajentumisesta. Huumausaine- ja väkivaltarikoksista annetut tuomiot yhdessä vastaavat 75–80 %:a kasvusta.

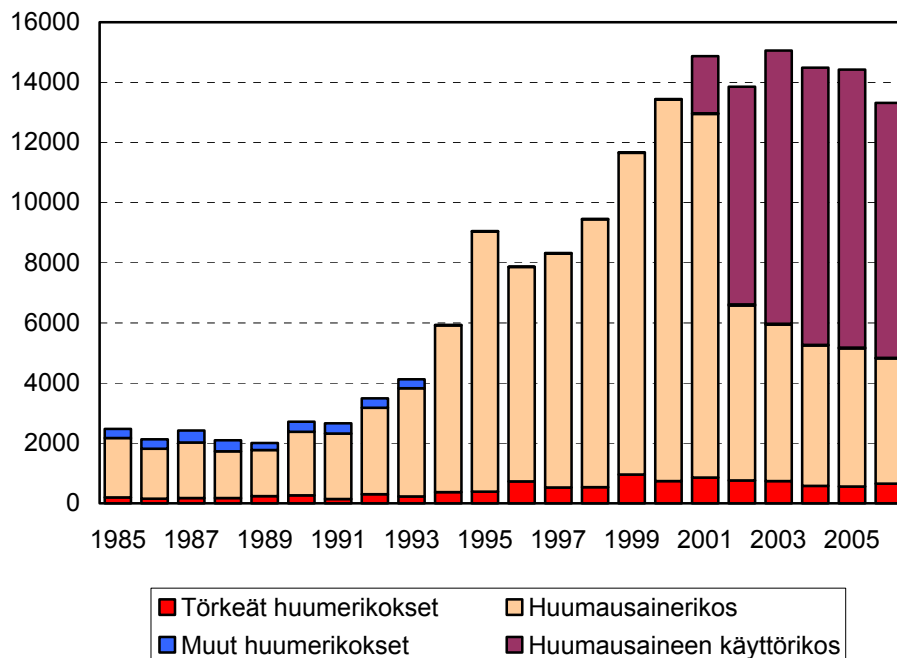
Huumausainevalvonnan tehostaminen on osaltaan johtanut rangaistusjärjestelmän koventamiseen ja lisäksi huumausainerikollisuus on ollut keskeinen argumentti lisättäessä poliisin toimintavaltuuksia. Humaanin ja oikeudenmukaisen kriminaalipolitiikan periaatteet ovat ainakin argumentaatiotasolla sivuutettu 1990- ja 2000-luvuilla. Toisaalta Suomessa 1970-luvulla toteutetut kriminaalipolitiikan periaatelinjaukset ovat osoittautuneet pysyvämmiksi kuin useissa muissa maissa (Lappi-Seppälä 2003, 162). Esimerkiksi vankiluvun vähentäminen on yksi oikeusministeriön keskeisistä kriminaalipoliittisista tavoitteista.

6.3 Huumausaineiden käytön rangaistavuus

Huumeiden käyttöön on maassamme otettu kieltävä linja. Lievienkin huumausainerikosten rankaisemisella oletetaan olevan huumeiden käyttöä ehkäisevä vaikutus. Valtaosan poliisin käsittelemästä huumausainerikollisuudesta muodostaa huumausaineiden käyttäminen ja huumausaineiden hallussapito omaa käyttöä varten. (Kontula 1986; Hakkarainen 1992; Kinnunen 2000; Kainulainen 2005.) Kuviossa 2 on esitetty poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset vuosina 1985–2004. Huumausaineiden käyttörikosta koskevien säännösten voimaan tulon jälkeen yli puolet poliisin tietoon tulleesta huumausainerikollisuudesta on koskenut käyttörikosta. Konsensuspohjaisen huumausainepolitiikan ja harm reduction -ajattelun yleistyminen ei ole merkinnyt luopumista käyttäjiin kohdistuvasta huumekontrollista. Se on edelleen yksi suomalaisen huumausainepolitiikan kulmakivistä.

Huumausaineiden käyttö luotiin Suomessa rangaistavaksi asetuksella vuonna 1966. Huumausainelakia säädettäessä 1970-luvun alussa käyttö säädettiin rangaistavaksi vasta täpärästi ratkenneiden eduskuntaäänestysten jälkeen. Eduskuntakäsittelyssä painotettiin, että käyttäjät pitäisi jättää syyttämättä tai tuomitsematta rangaistukseen. Käytön rangaistavuus oli tarkoitus ottaa periaatekielloksi, jolla edistettäisiin huumeiden vastaisia asenteita. Aluksi toimenpiteistä luopuminen olikin yleistä. Vähitellen käytäntö kuitenkin ankaroitui. Huumeiden käytöstä seurasi tavallisesti sakkorangaistus eikä toimenpiteistä enää luovuttu. Rangaistuskäytännön muutoksen on arveltu osittain johtuneen käyttäjien keski-ikänsä kohoamisesta (nuorten ensikertalaisten kohdalla luovuttiin herkemmin toimenpiteistä), mutta myös tuomareiden aikaisempaa tiukemmasta suhtautumisesta huumeisiin (Kontula 1988, 131–133; ks. tarkemmin Kainulainen 2002).

Vuoden 1994 voimaan tullutta rikoslain uudistusta valmisteltaessa johdavana periaatteena oli pyrkimys puuttua nimenomaan ammattimaiseen ja järjestäytyneeseen huumausainerikollisuuteen. Huumausaineen käytölle lainsäätäjän tarkoitus oli luoda rangaistavuus, jolla korostettiin huumausaineiden periaatteellista paheksumista ja sitä kautta tehokasta yleisestävää vaikutusta. Lainsäädäntöä valmisteltaessa ehdotettiin, että huumeiden käyttö olisi tullut rangaistavaksi huumausainerikkomuksena, josta olisi voinut seurata vain sakkorangaistus. Tämä ehdotus ei kuitenkaan menestynyt. Huumeiden käytön rangaistavuus haluttiin säilyttää samalla tasolla kuin lainsäädäntöä edeltäneessä huumausainelaisissa, jonka mukaan rangaistusasteikko ulottuu aina kahden vuoden vankeuteen asti. Ehdotettua lievennystä vastustettiin sillä perusteella, että se antaisi väärän viestin huumeiden hyväksyttävyydestä. Poliisitaho oli huolissaan huumausainerikosten tutkintaedellytysten heikkenemisestä, koska siltä olisi poistunut oikeus erinäisten pakkokeinojen, kuten pidättämisen ja kotietsintöjen, käyttämiseen. Vastuksen takia huumeiden käyttö säilyi rangaistavana ns. tavallisena huumausainerikoksena. Tosin vastapainoksi laajennettiin mahdollisuuksia soveltaa toimenpiteistä luopumista koskevia säännöksiä huumausainerikoksissa. Hallituksen esityksen (HE 180/1992) mukaan huumeiden käytöstä ei tulisi tuomita vankeusrangaistuksia. (Ks. tarkemmin Kainulainen 2002.)

Kuvio 2 Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset vuosina 1985–2006 (Tilastokeskus)

Vuonna 2001 eduskunta hyväksyi lain rikoslain muuttamisesta (654/2001), jolla säädettiin rangaistusmääräysmenettelyn käytön mahdollistava uusi

rikostunnusmerkistö, *huumausaineen käyttörikos* (2a §). Samalla muutettiin huumausaineen käyttöä koskevaa toimenpiteistä luopumissäännöstä koskevaa 7 §:ää.¹⁶

Huumausaineiden käytön käsitteleminen oikeusprosessissa käyttörikkosena eikä entiseen tapaan huumausainerikoksena ja rangaistusmaksimin laskeminen kahdesta vuodesta puoleen vuoteen on merkinnyt käytön symbolisen paheksuttavuuden vähentymistä. Lainmuutoksen jälkeen huumausaineiden käyttöä tai hallussapitoa omaan käyttöön käsitellään lievempänä tekona kuin muita huumausainerikoksia. Toisaalta monen tapauksen kohdalla lainmuutos on merkinnyt siirtymää astetta ankarampaan rangaistusmuodon valintaan. Useissa sellaisissa tapauksissa, joissa ennen tehtiin seuraamusluontoinen syyttämättäjättämispäätös, on nyt siirrytty rangaistussääräysmenettelyn mukaiseen sakotusmenettelyn piiriin¹⁷. Vaikka huumeiden käyttö on säädetty rangaistavaksi, on rangaistuksesta mahdollista luopua toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten soveltuessa tapaukseen¹⁸.

Kainulaisen tutkimuksen (2006) mukaan huumeiden käyttäjien sakottaminen rangaistusmääräysmenettelyssä on syksyn 2001 varovaisen aloituksen jälkeen vuosi vuodelta yleistynyt. Samalla käräjäoikeuksissa käsiteltävien huumausainerikosten määrä on vähentynyt. Tästä huolimatta suuri osa käräjäoikeuksissa käsitellyistä huumausainerikoksista on edelleen var-

¹⁶ Lainvalmisteluasiakirjojen (HE 213/2000 ja LaVM 13/2001) valossa huumausaineen käyttörikosta koskevan oman tunnusmerkistön ja rangaistusasteikon säätämällä haluttiin mahdollistaa rangaistusmääräysmenettelyn käyttö ja siten säästää voimavaroja ja mahdollistaa nopea rikosoikeudellinen puuttuminen huumausaineen käyttöön. Uudistuksella pyrittiin yhtenäistämään syyttämättäjättämiskäytäntöä, ettei syytteitä jätettäisi nostamatta sen vuoksi, että sakon määräämistä tuomioistuimenmenettelyssä pidetään liian raskeana. (Ks. tarkemmin Kainulainen 2002.)

¹⁷ Huumausaineen käyttörikostyöryhmän väliraportin mukaan uudistuksen ei ollut tarkoitettu vaikuttavan huumausaineen käytöstä tai hallussapidosta omaa käyttöä varten tuomittavien rangaistusten ankaruuteen, mutta rangaistusten määrän arvioitiin lisääntyvän. (Huumausaineen...2001.) Myös hallituksen esityksessä (213/2000) korostettiin, että uudistus ei saisi johtaa toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten soveltamatta jättämiseen. Syyttäjien tulisi aina soveltaa yleisiä syyttämättä jättämisiä koskevia säännöksiä, kun niissä mainitut edellytykset ovat käsillä.

¹⁸ Rikoslain 50 luvun muutetun 7 §:n nojalla voidaan toimenpiteistä luopua vähäisyystilanteissa ja hoitoon hakeutumisen tilanteissa. Teon tulee olla kokonaisuutena arvostellen (kriteereinä määrä ja laatu, käyttötilanne ja muut olosuhteet) vähäinen. Syyte voidaan myös jättää nostamatta, jos tekijä on hakeutunut sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon. Mainitun erityissäännöksen lisäksi huumeiden käyttäjiä voidaan jättää syyttämättä tai tuomitsematta ns. yleissäännösten nojalla. Yleissäännöksissä toimenpiteistä luopumiselle on neljä perustetta: 1) rikoksen vähäisyys, 2) tekijän nuoruus, 3) rangaistuksen kohtuuttomuus tai tarkoituksettomuus sekä 4) konkurrenssiperuste. Rangaistuksen tuomitsematta jättämisen edellytyksissä on edellisten lisäksi mainittu vielä anteeksiannettavuusperuste. (Ks. ROL 1 luku 7 ja 8 § (689/1997); RL 6 luku 12 § (515/2003).)

sin lieviä. Toimenpiteistä luopuminen huumausainerikoksissa on edelleen vähentynyt. Vuonna 2000 syyttämättä jätettyjä oli 756, kun vuonna 2004 heitä oli enää 443.

Varsinkin huumausaineen käyttörikoksissa syyttämättä jättäminen on muuttunut harvinaiseksi seuraamukseksi. Myös rangaistukseen tuomitsematta jättäminen on vähentynyt.

Huumausaineen käyttörikosuudistuksen (654/2001) myötä seuraamus-käytäntö huumausainerikoksissa on kiristynyt. Huumeiden käyttäjien sää-nönmukainen sakottaminen ei kuitenkaan ollut tavoitteena, sillä lakia sää-dettäessä korostettiin myös rangaistukselle vaihtoehtoisten seuraamusten käyttämistä. Erityistä huomiota kiinnitettiin alle 18-vuotiaisiin nuoriin ja huumeiden ongelmakäyttäjiin. Nuoret olisi sakottamisen sijasta puhutelta-va ja hoidon tarpeessa olevat käyttäjät olisi ohjattava hoitoon.

Syyttäjät ovat ryhtyneet järjestämään huumausainerikoksesta kiinni jääneille alaikäisille puhuttelutilaisuuksia. Kainulaisen (2006) tutkimukses-sa vuosilta 2001–03 kerätyistä syyttämättäjättämispäätöksistä löytyi lähes 250 puhuteltua (18 % kaikista päätöksistä). Nuoret olivat yleensä syyllistyneet mietojen huumeiden kokeilemiseen tai käyttämiseen. Puhutteluiden keskeinen strategia on vastuullistaa nuorta ja tämän vanhempia sekä nuoren rikollisesta käyttäytymisestä että elämänhallinnasta (Rönkä 2006). Syyttämättä jättäminen hoitoon ohjaamisen perusteella on ollut varsin vä-häistä ja nyttemmin hoitoon ohjaaminen huumausaineiden käyttötapausten yhteydessä on kutistunut lähes olemattomiin. (Kainulainen 2006.)

Suomen huume politiikkaan sisältyvää käytön rangaistavuutta on arvos-teltu oikeudenmukaisuusnäkökulmasta (ks. esim. Sarvanti 1997). Näkö-kulman mukaan rikosoikeudellisella kontrollilla voi olla selviä negatiivisia vaikutuksia erityisesti nuorten elämään. Rankaisutoimien kohteeksi joutu-minen saattaa irrottaa nuoren konventionaalista yhteiskunnasta: perhees-tä, koulutuksesta, työelämästä. Tämä taas syventää yhteyttä käyttäjien ala-kulttuuriin, joka toimii puolustautumis- ja sopeutumisstrategiana sille lei-mautumiselle, jonka kohteeksi nuori joutuu. Jos lainkäyttöä ei koeta oikeu-denmukaiseksi, saattaa se heikentää yleistä lainkunnioitusta. Huumeiden käytön laittomuudesta aiheutuu käyttäjille harmia, mutta eräiden arvioiden mukaan yhteiskuntaan integroitumisen kannalta tätäkin tärkeämpää on se, minkälaisia ovat väestön asenteet käyttäjiä kohtaan (Ødegård 1995). Tuo-mitsevat ja moralistiset asenteet hidastavat merkittävästi huumeongelmais-ten yhteiskuntaan integroitumista.

Huumausaineiden käytön rangaistavuudella pyritään erityisesti ehkäi-semään huumeiden kokeilua tai aloittelevien käyttäjien toivotaan luopuvan tavoistaan. Pelotevaikutus vaikuttaa lähinnä niihin kokeilunhaluisiin, joilla ei ole tiivistä kosketusta vakiintuneisiin käyttäjiin. Käyttäjäurallaan pitem-

mälle ehtineisiin ei poliisin pakkokeinojen ja sakkorangaistuksen uhalla liene yhtä suurta vaikutusta (ks. *artikkeli 4*; Kinnunen ym. 2005). Pelotevaikutuksen kannalta merkityksellistä on myös se, miten yhteiskunta on järjestäytynyt. Pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin mukaan järjestäytyneessä yhteiskunnassa valtaosalla väestöstä on kiinnekohteita yhteiskuntaan. Siten ihmisillä on ”jotain, mitä menettää”. Niissä valtioissa, joissa sosiaaliturva, terveydenhuolto ja koulutusjärjestelmät ovat heikkoja, suuri osa väestöstä kokee joka tapauksessa olevansa yhteiskunnan ja työmarkkinoiden ulkopuolella eikä rikosoikeusjärjestelmä yllä kovin voimakkaaseen pelotevaikutukseen. (Ks. *artikkeli 4*; Kinnunen ym. 2005; Hirschi 1986; Bushway & Reuter 2002.)

Rikosoikeudellisen kontrollin ehkäisevä vaikutus on moniulotteinen. Kysymys ei ole ainoastaan rikoksesta kiinni jäämisen, poliisin toimien ja rangaistuksen pelosta. Tätä tärkeämpää on rangaistusten moraalialia ylläpitävä ja arvojärjestelmää muovaava vaikutus. Tämän ajatuksen mukaisesti ihmiset pyrkivät sisäistämään rikosoikeudellisessa järjestelmässä ilmaistut normit ja niiden heijastamat arvot. Rikoksista pidättäytyään enemmänkin sen takia, että teot ovat moraalisesti tuomittavia, kuin sen takia, että niistä seuraa epämiellyttävä rangaistus.

Rangaistusjärjestelmän moraalialia ja arvoja luovan ja ylläpitävän vaikutuksen voidaan olettaa rakentuvan eri tavoin (mukaillen Lappi-Seppälä 1995):

- 1) Moraalin rakentuminen voi perustua yksinkertaisesti muodollisten auktoriteettien noudattamiselle: ”laki on laki, ja siksi sitä on noudatettava”.
- 2) Toinen moraalialia luova mekanismi saattaa olla tunne osallisuudesta legitiimiin yhteiskuntajärjestelmään. On reilua omalta osaltaan noudattaa sääntöjärjestelmää, jos kokee lait oikeudenmukaisiksi ja asiallisesti laadituiksi.
- 3) Kolmas – ja ehkä tärkein – moraalialia rakentava mekanismi on edellisiä henkilökohtaisempi. Siinä rangaistus yhteiskunnan paheksunnan osoittajana toimii sisäänrakennetun moraalijärjestelmän tienviittana. Jokainen ihminen laatii oman normi- ja moraalikarttansa, joka muuttuu ajan kuluessa ja elämäkokemusten karttuessa. Tässä rikosoikeudellinen rangaistus saattaa toimia yhtenä perusteltuna argumenttina – muiden argumenttien joukossa – siitä, että jokin teko väärin.
- 4) Neljäs vaikutuskanava on välillinen. Koska rikokseksi määritelty teko tuomitaan valtaväestön keskuudessa, epävirallinen sosiaalinen kontrolli kasvaa. Epävirallinen kontrolli tiivistyy yksilölle tärkeissä instituutioissa: perheessä, koulutuksessa, työelämässä, millä on vaikutuksensa yksilöiden käyttäytymiseen.

Edellä mainitut seikat eivät käytännössä ole selkeästi erotettavissa, vaan vaikuttavat rinta rinnan. Olennaista on, että moniarvoistuneessa yhteiskunnassa ihminen on pitkälle itse vastuussa siitä, minkälaisen arvomaailman hän itselleen muodostaa (ks. esimerkiksi Giddens 1991). Moraalikysymykset ja arvomaailmaan liittyvät pohdinnat ovat tärkeitä erityisesti nuoruudessa.¹⁹

Aiheuttaako huumeiden käytön yleistymisen ja arkipäiväistyminen muutoksia kontrollipolitiikassa? Onko niin, että tulevaisuudessa käyttäjänsä hallitsemaa ja yhteiskunnalle näkymätöntä ja harmitonta viihdekäyttöä siedetään, samalla kun poikkeavuusmallin mukaista ongelmakäyttöä pyritään paternalistisesti ehkäisemään kontrollin, hoidon ja tuen avulla? Onko niin, että hallittu viihdekäyttö on tulossa yhä suosittumaksi ja hallitsematon addiktio yhä paheksutummaksi?

Suomessa tämäntyypistä eriytynyttä toimintapolitiikkaa ei ole näkyvissä ainakaan lainsäädännön eikä strategianmuodostuksen tasoilla. Päinvastoin, rikoslain huumausaineiden käyttörikosta (RL 50 luku 2a §) koskevan lainmuutoksen ja valtakunnansyyttäjävirston antaman ohjeistuksen mukaan juuri viihdekäyttäjiä tulisi ottaa sakotuksen piiriin, kun nuoria ensikertalaisia ja hoidon tarpeessa olevia ongelmakäyttäjiä voitaisiin jättää rikosoikeudellisten sanktioiden ulkopuolelle (VKS: 2002:3). Käytännössä kuitenkin juuri moniongelmaiset käyttäjät joutuvat kontrollin piiriin ja viihdekäyttö pysyy helpommin piilossa (ks. *artikkeli 3*).

¹⁹ Vaikka usein väitetään, että nuorten moraalit on heikentynyt edellisiin sukupolviin verrattuna, tästä ei ole näyttöä. Perustellusti voidaan kuitenkin väittää, että moraalit ja arvomaailma rakentuu useammista aineksista kuin ennen. Esimerkiksi eläinsuojelu- ja ympäristöaktivistien toiminta ei suinkaan ole vailla moraalit – päinvastoin. Aktivistien arvomaailma ei kuitenkaan rakennu ensisijaisesti oikeusjärjestelmän luomien reunaehtojen mukaisesti. Muut argumentit – kuten kärsimyksen vähentäminen ja luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen – katsotaan oikeusjärjestystä tärkeämmiksi moraaliksi tienviitoiksi. Vastaava mekanismi saattaa toimia huumeikäisyksessäkkin. Huumausaineiden käytöstä ja kaupasta ei ehkä pidättäydytä ainoastaan siksi, että teot on määritelty rikokseksi. Tarvitaan muitakin perusteluja. Pelko huumeriippuvuudesta ja huumeiden epätoivottu vaikutus henkiseen ja fyysiseen terveyteen lienevät näistä tärkeimpiä. Eräs usein käytetty moraalisiin arvoihin perustuvasta argumentti on se, että globaalissa mitakaavassa jokainen laittomilta markkinoilta aineensa ostava huumeiden käyttäjä saattaa toiminnallaan tukea kansainvälistä rikollisuutta, korruptiota ja terrorismia.

6.4 Poliisin rooli huumeiden vastaisessa työssä

Poliisin tehtävänä on rikosten ennalta estäminen, paljastaminen ja tutkinta (Poliisilaki 1 §). Repressiivisten keinojen merkitys huumekontrollissa on lähinnä yleisestävä ja tarjontaa rajoittava. Huumeiden tarjonnan ja kysynnän ehkäisyn tärkeä strateginen päämäärä on ollut pitää Suomi huumekaupan kannalta mahdollisimman kiinnostamattomana markkina-alueena. Perinteisesti poliisi on katsonut tehtäväkseen erityisesti tarjonnan vähentämisen. Oletuksena on, että mitä vaikeammin huumeita on saatavilla ja mitä kalliimpia ne ovat, sitä vähemmän maassa on käyttäjiä.

Huumeiden tarjonta ja huumemarkkinat Suomessa perustuvat suurelta osin salakuljetukseen. Salakuljetuksen ehkäiseminen onkin eräs viranomaistoiminnan kulmakivistä. Rahanpesun ehkäisy ja mahdollisuudet rikoksella saadun hyödyn poisottamiseen (RL 10 luku) tarjoavat uusia ja merkittäviä keinoja huumausainerikollisuuden ehkäisyyn. Osaltaan tähän kehitykseen vaikutti jo vuoden 1998 YK:n huumausainekaupan vastaiseen yleissopimukseen liittyminen ja erityisesti EU:n rahanpesudirektiivien laatiminen.

Siitä kuinka suuri osa poliisin resursseista on kohdennettu huumausainerikostorjuntaan, ei ole saatavissa tarkkaa tietoa. Arvion mukaan päätoimisiksi katsottavia huumausainerikosten tiedustelu- ja tutkintatehtäviin sijoitettuja poliisimiehiä on koko maassa noin 200–250. Näiden lisäksi suurin osa partiointitehtävissä ja muussa tutkinnassa toimivasta henkilöstöstä havainnoi ja raportoi huumausaineisiin liittyviä asioita.

Poliisi on joutunut sijoittamaan suuren osan käytössä olevista resursseistaan törkeän huumerikollisuuden torjuntaan, jolloin voimavaroja on jäänyt katuvalvontaan poliisin toivomaa vähemmän (Kinnunen ym. 2005). Rikostutkinnassa selvitetään yleensä jo tapahtuneita rikossarjoja sekä yksittäisten huumerikollisten ja rikollisryhmien tekemisiä ja keskinäisiä suhteita. Isojen rikosvyyhtien tutkiminen kuluttaa suuren osan resursseista. (*Artikkeli 1.*)

Uusia tutkintakeinoja – erityisesti teleliikenteen seuraamista – on pystytty tehokkaasti käyttämään törkeiden huumausainerikosten tutkinnassa vasta viime vuosina. Esitutkintaviranomaisten käytännön valmiudet pakkokeinojen käyttöön ovat jatkuvasti parantuneet. Eduskunnan oikeusasiemiehen kertomuksen mukaan poliisi kohdisti telekuuntelua vuonna 2004 noin 530–540 rikoksesta epäiltyyn. Tullihallitus oli kohdistanut telekuuntelua 54 epäiltyyn (edellisenä vuonna 46). Pakkokeinolain nojalla myönnettujen televalvontalupien määrä on viime vuosina laskenut. Vuonna 2004 poliisille myönnettiin televalvontalupia 1 822 (1 984) ja tullille 316 (390). Vuoden 1994 alusta tuli mahdollisuus suorittaa teknistä kuuntelua myös

vakituiseen asumiseen käytetyssä tilassa (ns. asuntokuuntelu). Tuomioistuimet myönsivät vuonna 2004 tähän 14 lupaa, joista kuutta ei pantu täytäntöön. Asuntokuuntelua on käytetty pääasiassa törkeiden huumausainerikosten ja henkirikosten selvittämiseen.

Peitetoiminnan käyttö on poliisin antamien tietojen mukaan ollut vähäistä. Vuonna 2002 päätöksiä peitetoiminnasta tehtiin vain muutamia ja toiminnan kohteena oli alle 10 rikoksesta epäiltyä henkilöä. Sisäasiainministeriön eduskunnan oikeusasiamiehelle antamien tietojen mukaan vuosina 2003–2004 määrät lisääntyivät vain hieman. Valeostopäätöksiä poliisi kirjasi vuonna 2002 hieman yli 10. Kohteena oli alle 20 rikoksesta epäiltyä. Seuraavina vuosina lukumäärät laskivat. Peite- ja valeostotoimintaa on tehty lähinnä törkeiden huumausainerikosten paljastamiseksi ja selvittämiseksi.

Poliisi on viimeisen kymmenen vuoden aikana muuttanut strategiaansa huumausainerikosten suhteen. Painopistettä on pyritty siirtämään maahan tuonnin ja kaupan paljastamisen ohella vähittäismyynnin ehkäisemiseen²⁰. Huumetorjunta nousi 1990-luvulla yhdeksi poliisin ja tullin toimintastrategioiden kärkikohteeksi. Huumerikollisuuden ehkäisy ja paljastaminen otettiin tällöin osaksi poliisin valvontatoimintaa koko maassa. Poliisin sisäistä koulutusta huumeekysymyksiin tehostettiin merkittävästi. Huumausainerikoksia paljastuukin yhä useammin poliisin suorittaman muun kuin huumausainevalvonnan, esimerkiksi tavanomaisen rikostutkinnan ja järjestyspoliisin suorittamien valvontatoimien yhteydessä. Kuten kuviosta 2 voidaan havaita, poliisin tiukempi ote huumeekysymykseen näkyy selvänä rikostilastojen kasvuna (*artikkeli 1; artikkeli 4*).

Laajentunut liikkumisvapaus EU:n jäsenvaltioiden ja Schengenin yleis sopimuksen sopijavaltioiden alueella on aiheuttanut tarvetta tiedon hankkimiselle rikollisesta toiminnasta ja sen taustalla olevista vaikuttimista jo ennen rikoksen tekoa. Vakavan huumausainerikollisuuden selvittämisessä on tiedonkeruusta ja tiedustelutoiminnasta tullut yhä tärkeämpi huumerikollisuuden torjuntakeino. Poliisin toimintastrategia onkin muuttumassa yhä voimakkaammin ennalta ehkäiseväksi – menetelminä ovat tehostunut kansainvälisen tiedonhankinta- ja analyysikoneiston käyttö sekä pyrkimys paikallisen huumausaine kaupan tyrehtyttämiseen.

²⁰ Poliisin vuoden 2000 huumeiden vastaisessa strategiassa todetaan *huumeiden tarjontaan* vaikuttamista käsittelevässä jaksossa, että ”[p]aikallispoliisi huolehtii katutason valvonnan kattavasta ja tehokkaasta järjestämisestä huumausaineiden kaupan, käytön ja huumeekulttuurin leviämisen estämiseksi ja uusien käyttäjien rekrytoitumisen vähentämiseksi”. Myös vuosille 2003–2006 tarkoitetussa poliisin huumausaineiden vastaisessa toimintaohjelmaksi keskeiseksi strategiaksi mainitaan huumausaineiden ja huumausaineeksi luokiteltujen lääkeaineiden katutason valvonnan tehostaminen.

Kansalaiset odottavat poliisin toimia erityisesti sellaisilla alueilla, joissa esiintyy huumeiden julkista käyttöä ja kaupittelua. Huumeiden käytön yleistyessä muutkin kuin erityiskoulutuksen saaneet kontrolliviranomaiset käyttävät työaikaansa huumeasioiden hoitamiseen. Vuosille 2000–2003 tarkoitetun poliisin huumeusainestrategian (Poliisin...2000) mukaan ”katutason valvontaa lisätään siten, että paikallispoliisi huolehtii katutason valvonnan kattavasta ja tehokkaasta järjestämisestä huumeusaineiden kaupan, käytön ja huumeekulttuurin leviämisen estämiseksi ja uusien käyttäjien rekrytoitumisen vähentämiseksi. Erityisesti pyritään paikallisten välitys- ja käyttöpaikkojen syntyminen estämiseen”. Tämä edellyttää paikallisten huumeiden kuljetusväylien ja hankintapaikkojen tuntemusta. Myös seuraavan vuosille 2003–2006 suunnatun poliisin (Poliisin...2002) mukaan poliisin tehtävänä on toiminnallaan estää huumeiden tarjonta julkisilla paikoilla. Strategian mukaan sellaisten ravintoloiden, tanssipaikkojen ja kahviloiden syntyminen tulisi estää, joissa avoimesti käytetään huumeaineita²¹.

Kontrollilla on perustavanlaatuinen vaikutus huumemarkkinoiden muotoutumiseen sen kaikilla eri tasoilla. Kyse on ennen muuta huumerikollisten ja kontrolliviranomaisten vuorovaikutuksesta. Olen *artikkelissa 1* tarkastellut huumeusainerikollisten ja poliisimiesten keskinäistä kanssakäymistä. Huumeepoliisi pyrkii läheiseen kontaktiin huumerikollisten kanssa. Huumerikostutkinnassa alamaailmaan kuuluvien tiedottajien käyttö on keskeinen huumeusainerikosten paljastamis- ja tutkintakeino. Tiedottajien käyttö edellyttää huumemaailman ja siihen osallistuvien arvomaailman tuntemusta. Viime aikoina on esitetty epäilyjä huumeepoliisin toimintatapoihin liittyvistä virkarikoksista. Sisäasiainministeriön poliisiosasto on epäillyt, että poliisit ovat tietoja saadakseen katsoneet ilmiantajien rikoksia sormien läpi (HS 14.11.2007; HS 7.12.2007).

Rikoksesta epäillyn kuulustelussa on varsin tärkeätä, että kuulustelijalla ja kuulusteltavalla on yhteistä maailmankuvaa jaettavana. Poliisimiehet elävätkin eräänlaisessa kaksoismaailmassa, jossa poliisin rooli ja huume maailmaan sulautujan rooli vuorottelevat. Pelin osapuolet ottelevat toisiaan vastaan, mutta samalla ilmenee puheissa tietyn tyypistä kunnioitusta ammattimiestä kohtaan, vaikka hän toimisikin lain tuolla puolen. (*Artikkeli 1.*)

Huumekontrollin kehittymistä edesauttava tekijä on se, että omalla tavallaan kontrolliviranomaiset hyötyvät huumeusainekontrollista. Gavin McFarlane (1999, 258–259) on todennut, että Iso-Britanniassa vähintään

²¹ Avoimien huumeiden käyttöpaikkojen tyrehdyttäminen on myös muissa maissa käytetty strategia. Esimerkiksi Yhdysvalloissa tuli jo 1980-luvulla ”Policing Drug Hot Spots” merkittäväksi huumeepoliisin toimintamuodoksi. Rikos- ja huumekeskittymien tehostettu valvonta onkin eräissä tutkimuksissa todettu toimivaksi rikollisuuden ja turvattomuuden ehkäisystrategiaksi (Sherman ym. 1997).

yhtä moni virkamies on tehnyt kunniallisen ja arvostetun työuran huume-kontrollin piirissä, kuin huumebisneksessä on menestyneitä ja rikastuneita urarikollisia. Poliisi ja tulli uhraavat valtavan määrän resursseja työhönsä. Huumeryhmään kuuluminen on selvä edistysaskel urakehitykselle ja työn luonteeseen kuuluvat ylityöt korvauksineen nostavat ansiotasoa. Rikostutkijat tarvitsevat huumerikollisia, että nämä kaikki hyvät asiat tapahtuisivat. McFarlanen mukaan huumekaupan loppuminen olisi kontrolliviranomaisille katastrofi (mt.). Myös Suomessa yhä suurempi osa poliisin ja tullin henkilöstöstä on luonut ”kunniallisen huumeuran” virkatehtävissään.

Ulkomaisessa tutkimuskirjallisuudessa on jonkin verran arvioitu poliisin huumetyön tuloksellisuutta. Tällöin on kyseessä yleensä ollut erittäin vaikeista huumeongelmista kärsivien naapurustojen puhdistamisesta. Strategiana on yleensä ollut voimakkaitten poliisitoimien kohdistaminen alueelle kontrollin palauttamiseksi. Tutkimusten mukaan tehostetuilla poliisitoimilla on ilman muuta oma merkityksensä. Yhteenvetona ulkomaisesta tutkimuskirjallisuudesta voidaan esittää, että yleisimmin huumekauppa siirtyy voimakkaitten poliisitoimien vaikutuksesta jollekin toiselle alueelle tai vaikutus jää muuten lyhytaikaiseksi. Silloinkin poliisitoiminnalla on kuitenkin merkitystä. Paras vaikutus on saatu niissä tapauksissa, joissa paikalliset asukkaat on saatu mukaan toimintaan. Tällöin on toimittu siten, että poliisi on kiertänyt ovelta ovelle, kertonut toiminnastaan ja luonut kontakteja paikallisväestöön. Paikallisväestö on yleensä suhtautunut näihin kontaktinottoihin erittäin positiivisesti. Ajatus kontaktinotosta paikallisväestöön on yleensä kytketty lähipoliisitoimintaan. (Ks. esimerkiksi Tonry & Wilson 1990; Kaplan 1995; Collison 1995; Murji 1998.)

Suomenkin poliisin mukaan lähipoliisitoiminnalla voidaan vaikuttaa paikkakunnan huumeongelmaan sitä ehkäisevästi. Eri paikkakunnilla käynnistyneet toimintamallit ovat auttaneet hyödyntämään olemassa olevan viranomaistiedon tehokkaasti ja välillisesti vaikuttaneet huumeiden tarjonnan rajoittamiseen. Toiminnalla pyritään vuorovaikutteiseen lähestymistapaan. Huumausainerikostorjunta nojaakin paljolti yleisöltä ja muilta saata-vaan tietoon.

6.5 Rangaistuskäytäntö huumausainerikoksissa

Kuviossa 3 on esitetty alioikeuden huumausainerikoksista annettujen tuomioiden kehitys 1970-luvun lopulta lähtien. Kuviossa on näytetty myös huumausaineen käyttörikoksesta annettujen rangaistusmääräyksien kehitys. Kuvioista nähdään, että annettujen tuomioiden määrä on kasvanut voimakkaasti aina vuosituhannen vaihteeseen saakka. Alioikeuksien tuomiot kään-

tyivät laskuun 2000-luvulla samalla kuin käyttörikosten rangaistusmääräysmenettely tuli voimaan ja yleistyi.

Kuvio 3 Alioikeuden tuomioita vuosina 1977–2005, joissa vähintään yksi syyksi luettu huumausainerikos (RL 50 luku) ja huumausaineen käyttörikoksesta annettujen rangaistusmääräysten määrä (lähde Tilastokeskus)

Kaksi kolmesta huumausainerikoksesta tuomitaan sakkoon. Vankeusrangaistuksista vajaa puolet on ehdottomia (keskipituus 4–5 kk). Törkeistä huumausainerikoksista langetetut rangaistukset ovat yleiseen rangaistuskäytäntöön suhteutettuna ankaria. Päärikoksena tuomituista törkeistä huumausainerikoksista 80 % johtaa ehdottomaan vankeusrangaistukseen (Kainulainen 2007). Rangaistusten keskipituus on runsaat kolme vuotta. Törkeistä huumausainerikoksesta on mahdollista tuomita enintään kymmenen vuotta vankeutta. Jos yhteistä rangaistusta määrätään useista eri rikoksista, nousee käytettävissä oleva enimmäisrangaistus 13 vuoteen (RL 7:2). Vuonna 2005 yli kymmenen vuoden tuomioita oli 10 (Kainulainen 2007).

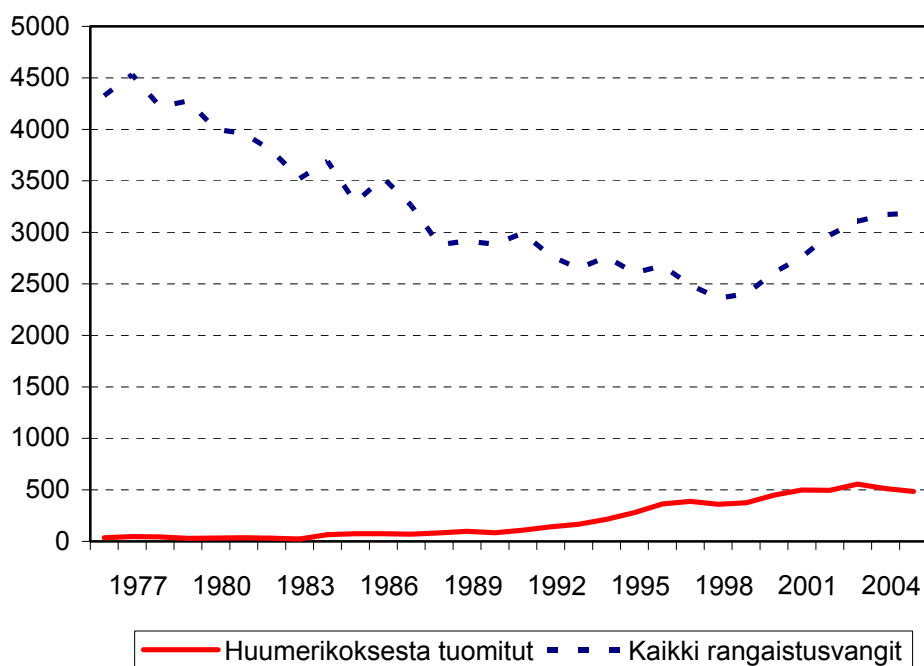
Törkeissä huumausainerikoksissa noudatettu käytäntö soveltaa koko käytettävissä olevaa rangaistusasteikkoa on useisiin muihin rikoksiin verrattuna harvinaista. Taulukossa 4 on esitetty eräiden törkeiden rikosten keskirangaistuksia vuonna 2004. Törkeästä huumausainerikoksesta langetetaan samaa luokkaa olevia tai hieman ankarampia rangaistuksia kuin törkeästä raiskauksesta tai törkeästä ryöstöstä. Törkeästä pahoinpitelystä saa keskimäärin jo selvästi lievemmän rangaistuksen, vaikka maksimirangaistus on sama 10 vuotta vankeutta. Törkeässä omaisuusrikoksessa tai rattijuopumuksessa rangaistusasteikkokin on lievempi.

Taulukko 4 Rangaistuksen määrääminen ja maksimirangaistus eräissä rikoslajeissa vuonna 2004. Lähde: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

<i>Rikos</i>		Keskirangaistukset Ehdollinen (kk)	Keskirangaistukset Ehdoton (kk)	Maksimirangaistus (kk)
Törkeä huumausaineri- kos RL 50:2	Y	16,1	38,9	120
	K	17,0	39,9	
Törkeä raiskaus RL 20:2	Y	–	33,0	120
	K	–	42,8	
Törkeä ryöstö RL 31:2	Y	13,3	30,4	120
	K	15,8	34,5	
Törkeä pahoinpitely RL 21:6	Y	14,9	20,2	120
	K	14,9	23,7	
Törkeä petos RL 36:2	Y	7,1	13,4	48
	K	8,6	15,6	
Törkeä kavallus RL 28:5	Y	8,0	13,0	48
	K	9,0	10,5	
Törkeä varkaus RL 28:2	Y	6,2	6,6	48
	K	7,9	11,0	
Törkeä rattijuopumus RL 23:4	Y	1,9	2,5	24
	K	2,1	3,6	

Y = yksittäisrikos; K = tuomiossa yksi tai useampi rikos

Huumausainerikoksista annettujen tuomioiden määrä ja pituus on heijastunut tilanteeseen rangaistuslaitoksissa. Kuviossa 4 on esitetty huumausainerikos päärikoksena tuomittujen vankien määrä ja kaikkien rangaistusvankien määrä vuosina 1977–2006. Huumausainerikoksesta tuomittujen vankien määrä on yli kymmenkertaistunut 1970-luvun lopun tilanteeseen verrattuna. Tällä hetkellä noin 15 % rangaistusvangeista kärsii rangaistusta huumausainerikos päärikoksenaan.

Kuvio 4 Huumausainerikos päärikoksena tuomittujen vankien määrä ja kaikkien rangaistusvankien määrä vuosina 1977–2006. Poikkileikkaustieto 1.10. (1977–96) ja 1.5. (1977–2006). Lähde: Rikosseuraamusvirasto

Suomen vankiluvun kasvuun vuosituhatosen vaihteen jälkeen ovat vaikuttaneet voimakkaimmin väkivaltarikoksista ja huumausainerikoksista tuomittujen määrän kasvu (ks. tarkemmin Lappi-Seppälä 2003; 2006). Huumausainerikoksista annettujen vankeustuomioiden määrän lisääntyminen heijastelee ainakin jossain määrin rikosten vakavoitumista ja kansainvälistymistä. Erityisesti törkeät huumausainerikokset ovat muuttuneet organisoituneimmiksi ja ainemäärät ovat kasvaneet.

Vankiluvun kasvu on ollut hyvin tyypillinen kehityssuunta maailmanlaajuisesti (International Centre for Prison Studies). Monissa länsimaissa vankiluvun kasvattaminen on ollut osa hyvinvointivaltiota kritisovaa uusliberalistista, markkinoiden vapautteen ja marginaaliryhmien kontrolliin perustuvaa yhteiskuntapolitiikkaa. On vaikea arvioida, onko vankiluvun kasvu Suomessa vuosituhatosen vaihteen jälkeen merkki luopumisesta pohjoismaisista hyvinvointivaltiomallin arvoista ja merkitseekö se kenties pysyvää siirtymää kriminaalipoliittisessa ajattelussa (ks. Lappi-Seppälä 2003; Kekkonen 2003). Vaikka yhteiskunnalliset arvot näyttävät koventuneen ja poliittisessa kielenkäytössä ei enää korosteta ”humaanisuutta” ja ”rationaalisuutta” kriminaalipoliittikan keskeisinä elementteinä, merkkejä myös hyvinvointiyhteiskuntaan tukeutuvan kriminaalipoliittikan puolustamisesta on näkyvissä. Esimerkiksi tuore oikeusministeriön kriminaalipoliittinen toimienpideohjelma (Hyvinvointivaltion...2007) ankkuroituu tiukasti hyvin-

vointiyhteiskunnalliseen ajatteluun ja korostaa täsmälliseen tietoon perustuvaa kriminaalipolitiikkaa. Kriminaalipolitiikka on dokumentissa määritelty laajaksi koko yhteiskuntaa koskettavaksi tehtäväkentäksi rikollisuusongelmien vähentämiseksi. Toimenpiteissä korostuu rikollisuuden ennalta ehkäisy, joskin myös rikosoikeusjärjestelmän kehittämiseksi on tehty suosituksia. Suomalaiseen kriminaalipoliittiseen keskusteluun ovat voimakkaasti tulleet laajat poikkihallinnolliset ohjelmatyypiset toimintatavat, jotka perustuvat monenlaisille suosituksille yhteiskunnan eri osa-alueilla. Valtioneuvosto hyväksyi kansallisen rikosentorjuntaohjelman Turvallisuustalkoot vuonna 1999 ja väkivallan vastaisen ohjelman vuonna 2006. Vuonna 2004 valtioneuvosto teki periaatepäätöksen laajasta sisäisen turvallisuuden ohjelmasta. Sisäisen turvallisuuden ohjelma saa jatkoa vuonna 2008.

6.6 Rikosoikeudellisen kontrollin kohdentuminen

Huumeiden käytön kriminalisoimisen voidaan arvioida ehkäisevän ja hillitsevän huumausaineiden kokeilua, mutta sillä ei ole suuremmin vaikutusta ongelmakäyttäjiiin, joilla on takanaan pitkä käyttöhistoria sekä vaikea huumeriippuvuus²². Tästä huolimatta käyttäjät ovat kontrolli- ja oikeusjärjestelmän kohteena useammin kuin salakuljettajat tai kauppiaat (ks. kuvio 2; Albrecht & Kalmthout 1989; Kinnunen 2000; Kainulainen 2005). Faganin (1994) mukaan huumeiden käyttäjiin kohdistettava rikosoikeudellinen pelotevaikutus on toimiva vain jos rikosoikeudellisten keinojen käyttö on yhdenmukaista käyttäjän lähiyhteisön arvojen ja asenteiden kanssa. Kotietisinnät, pidätykset ja tuomiot voivat vaikuttaa ennalta estävästi, jos muut arvossa pidetyt tahot – esimerkiksi perhe ja ystäväpiiri – suhtautuvat niihin paheksuen. Eräiden tutkijoiden näkemysten mukaan väestön asenteet huumeita kohtaan on ratkaiseva huumeiden käytön yleisyyttä selittävä tekijä (Kandel 1993).

²² Faganin (1994) tutkimuksissa on käynyt ilmi, että huumausainerikollisuudessa sanktion muodolla ja pituudella on melko vähän vaikutusta rikoksen uusimisen todennäköisyyteen. Fagan tutki vuosina 1983–86 New Yorkissa kokaiinin tai crackin myymisen vuoksi pidätettyjen henkilöiden myöhempää rikollisuutta. Vankeusrangaistuksen saaneet, ehdollisella vankeusrangaistuksella selvinneet ja ne, jotka eivät saaneet minkäänlaista rangaistusta uusivat suurin piirtein samalla todennäköisyydellä rikoksensa. Tutkimuksessa kävi ilmi, että etenkin kokeneet huumeikauppiaat olivat melko immuuneja rangaistuksen pelotevaikutukselle (deterrence). Kiinnijääminen ja siitä seuraava rangaistus nähtiin lähinnä yhtenä huumeikauppiaan ammatin riskitekijänä, jota pyrittiin minimoimaan, mutta joka ei kuitenkaan pidättänyt ryhtymästä huumeikauppaan. Näin erityisesti silloin, jos huumeikaupasta oli odotettavissa merkittäviä taloudellisia etuja. Taloudellisten etujen saaminen on todennäköistä niin kauan, kun huumeiden kysyntä pysyy korkeana.

Artikkeleissa 1 ja 4 olen kuvannut laadullisin menetelmin, kuinka poliisin toiminta huumeasioissa varsin helposti keskittyy poliisin jo aiemmin tuntemiin henkilöihin. Osa Helsingin huumamarkkinoita käsittelevässä tutkimuksessa (*artikkeli 1*) haastatelluista huumausainerikoksiin osallistuneista koki poliisikontrollin kohteena olemisen erittäin vaikeana. Moni koki ajoittaisen vankilaan joutumisen väistämättömänä osana elämää. Heidän kokemuksensa oikeusjärjestelmän epäoikeudenmukaisuudesta ruokkivat yhteiskuntavastaisia asenteita. Haastateltavat katsoivat, että jos poliisi käyttää heitä kohtaan kovia otteita, on heillä oikeus tehdä samoin. Osa haastatelluista kertoi olevansa tiettyjen poliisimiesten henkilökohtaisen vihanpidon kohteena. Aseiden hallussapidon kerrottiin kiristävän huumausainerikoksiin osallistuneiden ja poliisin välisiä suhteita. Poliisimiehet kokevat usein uhkauksia, hyökkäyksiä ja haitantekoja huumerikollisten taholta, joten ei ole yllättävää, että otteet kovenevat aseiden tullessa mukaan kuvaan.

Poliisilla on esitutkintalain 2 §:n (498/1995) mukaan oikeus jättää esitutkinta tekemättä vähäisistä rikoksista²³. Katutason huumausainekontrollia tarkastelleessa etnografisessa tutkimuksessa (*artikkeli 4*) kävi ilmi, ettei poliisi mielellään noudata tarkoituksenmukaisuusharkintaa lievissäkään huumausaineiden käyttörikoksissa. Käytännössä poliisi luopuu toimenpiteistä melko harvoin ja jos näin tehdään, on kyseessä yleensä resurssien säästämistä vakavampien rikosten tutkintaan. (Ks. myös Kinnunen & Kainulainen 2002.)

Suomalaisen poliisin toimintatapa onkin varsin legalistisesti määritetty. Yleinen näkemys on, että lainsäädännössä rikoksiksi määritellyt teot tulee tutkia ja viedään syyteharkintaan säännönmukaisesti ja yksiselitteisesti. Esitutkinnan lisäksi poliisin suorittamilla pakkokeinoilla – esimerkiksi kiinniottamisella, pidättämisellä ja kotietsinnällä – koetaan olevan yleisestävää vaikutusta. ”Tiukan poliisitoiminnan” oletetaan ehkäisevän etenkin nuorten huumeiden käyttöä ja kauppaa. Yleistymässä tosin lienee käytäntö, jossa käytetään tarkoituksenmukaisuusharkintaa esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, joissa käyttäjä on motivoitumassa hoitotoimenpiteiden piiriin hakeutumiseen.

Poliisin toimintaa huumeongelman sääntelyssä voidaan myös arvioida oikeudenmukaisuusnäkökulmasta käsin. Jerome Skolnick (1966) on klassisessa tutkimuksessaan ”Justice Without Trial” raportoinut, kuinka 1960-luvulla Yhdysvaltojen poliisi käytti maksamattomia parkkisakkoja syynä pidättää esimerkiksi huumerikoksista epäiltyjä, jos näyttö huumerikoksista

²³ Esitutkintalain (498/1995) 2 §:n toisen momentin mukaan esitutkinta voidaan jättää toimittamatta sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuudessaan pidettävä ilmeisen vähäisenä ... Poliisimies voi kuitenkin antaa tällaiseen rikokseen syyllystyneelle huomautuksen.

puuttui. Skolnickin kritiikin mukaan poliisi otti itselleen harkintavaltaa sen suhteen, mihin ryhmiin se liikennevalvontaa kohdistaa. Jos lainkäyttövaltaa kohdistetaan tällä tavoin selektiivisesti tiettyihin ihmisryhmiin, ollaan risti-riidassa sen periaatteen kanssa, että jokaisen ihmisen tulisi olla tasa-arvoisessa asemassa lain edessä. Liv Finstad (2000, 142–146) on löytänyt samantyyppisiä mekanismeja Norjan poliisin toiminnasta muun muassa huumerekollisuuden ja prostituution kontrolloinnissa.

Myös Suomen poliisin huumausainevalvonnassa on löydettävissä samankaltaisia piirteitä. Poliisin katutason huumevalvontaa tarkastelleessa tutkimuksessa (*artikkeli 4*) kävi ilmi, että poliisi käyttää mahdollisuutta tehdä kotietsintä huume-epäilyn vuoksi moniin tarkoituksiin²⁴. Käytännössä kotietsinnän mahdollistavan määritelmän ”on syytä epäillä” rikoksesta täyttää jo menneisyys huumeiden käyttäjänä. Poliisi saattoi olla kiinnostunut esimerkiksi asunnoista mahdollisesti löytyvästä varastetusta tavarasta tai vihjeistä laajemmista huumausainerikoksista. Harvoin kotikäynnit kuitenkaan johtivat käyttöannoksia suurempiin takavarikkoihin tai laajojen huumausainerikostutkimusten käynnistämiseen. On ilmeistä, että nykyinen käytäntö johtaa kontrollin valikoitumiseen. Tunnetut käyttäjät tai huonot osaiset valtaväestöstä poikkeavat joutuvat helpommin kontrollin kohteeksi kuin valtaväestö. Kotietsintää voidaan pitää varsin merkittävänä yksityisyyden suojaa murtavana pakkokeinona. Toisaalta osa käyttäjistä on sosiaalisesti ja terveydellisesti siinä määrin huonossa kunnossa, että on aivan paikallaan, että viranomaiset käyvät heidän asunnoillaan aika ajoin. Tällöin kuitenkin poliisitoiminta tulisi kytkeä läheisesti sosiaali- ja terveysterveysviranomaisten työhön.

Kotietsinnät koettiin usein nöyryyttäviksi. Asuntoihin mentiin sisään mahtipontisesti ja käsirauhoitusta käytettiin usein. Usein kotietsinnät toimitettiin myöhään illalla, mikä ei tutkimuksen tekijöiden näkemyksen mukaan olisi ollut välttämätöntä. Asunnoista löytyneitä huumeiden käyttäjiä kohdeltiin usein halventavasti. Poliisimiehet kommentoivat asuntojen likaisuutta ja huumeiden käyttäjien elämäntapaa ikään kuin käyttäjät eivät olisi olleet tilanteessa läsnä lainkaan.

²⁴ Pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 1 §:n mukaan ”[j]os on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, saadaan rakennuksessa, huoneessa taikka suljetussa säilytyspaikassa tai kulkuneuvossa toimittaa kotietsintä takavarikoitavan esineen löytämiseksi tai muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä”. Huumausaineiden käyttörikosta (RL 50 luku 2a §) koskevassa lainsäädäntöuudistuksessa edellytettiin, että käyttörikoksen maksimirangaistus säilytetään kuudessa kuukaudessa vankeutta, jolloin käyttörikosepäilyinkin perusteella voidaan suorittaa kotietsintä. Eräs perustelu kotietsintäoikeuden säilyttämisen tarpeellisuudelle on, että näin poliisi pystyy pääsemään vakavien huumausainerikosten jäljille.

Samantyyppinen mekanismi näytti toimivan poliisin suorittaessa kohdennettua katuvalvontaa pääkaupunkiseudulla (*artikkeli 4*). Käytännössä katupartiointi tarkoitti ihmisten ja autojen liikkeiden seuraamista ja tarkastamista. Jos kadulla nähtiin liikkuvan poliiseille tuttuja huumeiden käyttäjiä tai kauppiaita, heidät saatettiin pysäyttää ja ”rutiiniratsata”. Näin saatettiin toimia myös silloin, kun henkilön vaateetuksesta tai muusta ulkoisesta olemuksesta oli pääteltävissä, että hän käyttää huumeita. Merkintä huumausainerikoksesta poliisin rikosilmoitusjärjestelmässä aiheutti miltei poikkeuksetta sen, että tehtiin henkilöntarkastus. Kontrollitoimet kohdistuivat siis valikoidusti tiettyihin väestöryhmiin. Poliisi saattoi kadulla tapahtuvan pintapuolisen henkilöntarkastuksen lisäksi viedä rikosepäilyn kohteeksi joutuneen poliisiasemalle henkilönkatsastukseen (Pakkokeinolaki 5 luku 10–11 §)²⁵. Yleensä poliisin pysäyttämistoimet, henkilöntarkastus ja puhuttelu aiheuttivat kohteeksi joutuneiden henkilöiden elekielestä päätellen kummeksuntaa. Usein tarkastuksen kohteeksi joutuneet eivät kuitenkaan kyseenalaistaneet poliisitoimintaa tai muutenkaan kysyneet mitään asiasta. Poliisiasemalle henkilökatsastukseen ja kuulusteluihin kuljettaminen sen sijaan aiheutti poikkeuksetta hyvin kielteisiä reaktioita. Poliisiasemat ovat pääkaupunkiseudulla nykyisin harvalukuisia ja joutuminen yllättäen heitetyksi kaupungin toiselle puolelle aiheutti jo sinänsä monelle hankaluuksia. Tieto siitä, että asemalla saatetaan joutua olemaan yön yli, sai monet ahdistuneiksi ja miltei menettämään malttinsa. Poliisiasemalle vieminen koettiin epäoikeudenmukaiseksi etenkin silloin, jos poliisiasemalle lähdön perusteena olivat pelkkien käyttövälineiden löytyminen eikä hallussa ollut varsinaisia huumausaineita.

Artikkelissa 4 kuvattu poliisitoiminta vastaa hyvin ulkomaisessa tutkimuskirjallisuudessa käytettyä käsitettä *inconvenience policing* (ks. esimerkiksi Hough & Natarajan 2000). Tämän tyyppisen poliisitoiminnan pyrkimyksenä on hankaloittaa huumeiden ostajien ja myyjien toimintaa ja tehdä huumemarkkinoilla toimimisen hankalaksi ja epämiellyttäväksi epävirallisten ”katu-rangaistusten” avulla. Tämän tyyppisellä toiminnalla on kuitenkin ei-

²⁵ Pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 10 §:n mukaan henkilölle voidaan tehdä *henkilöntarkastus* sen tutkimiseksi, mitä henkilöllä on vaatteissaan tai muuten yllä. *Henkilönkatsastus* (11 §) käsittää tutkittavan ruumiin tarkastamisen, verinäytteen ottamisen tai muun ruumiiseen kohdistuvan tutkimuksen. Näitä pakkokeinolain sääntelemiä henkilöön kohdistuvia etsintöjä voidaan tehdä, jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin 6 kuukautta vankeutta (ja tietyissä muissa erikseen määrätyissä tilanteissa). Henkilöön kohdistuvasta etsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies (samoin kuin kotietsinnästä). Käytännössä jos henkilöä epäillään todennäköisin syin huumausainerikoksesta, tarkastuksesta ja katsastuksesta päättää poliisimies (ks. pakkokeinolain 5 luvun 3 §).

toivottuja sivuvaikutuksia ja huumeriippuvaiset käyttäjät hankkivat aineensa joka tapauksessa (mt.).

Poliisin strategiana on erityisesti huumekauppiaitten, mutta myös käyttäjien paljastaminen. Näin muistutetaan huumausaineiden käytön rangaistavuudesta ja ylläpidetään pelotevaikutusta. Poliisin suorittamat pakkokeinot – kiinniotot, kuulustelut ja kotietsinnät – ja näistä seuraava yhteisön paheksunta vaikuttavat pelotteena vähintäänkin yhtä paljon kuin teosta saatava rangaistus. Poliisikontrolli on kuitenkin väistämättä valikoivaa. Se kohdistuu etupäässä ulkopuoliselle havaittavaan moniongelmaiseen käyttöön ja kauppaan. Valtaosa huumeista käytetään virallisen ja epävirallisen kontrollin ulottumattomissa. Rikosoikeudellisten keinojen kohteeksi joutuminen voi tiivistää kaveripiirin yhteenkuuluvaisuuden tunnetta ja siten lisätä huumeiden käyttöä. (Reuband 1998.)

Poliisitutinnan ja tietotekniikan kehittyessä tietoja rikosentekijöistä ja rikoksesta epäillyistä voidaan rekisteröidä entistä helpommin. Vielä 1990-luvulla käytössä olleeseen tuntomerkkirekisteriin merkittiin ”huumenumero” sellaisten henkilöiden kohdalle, joita on epäilty huumausainerikoksesta. Tällöin näitä henkilöitä oli noin 14 000. Haastattelemieni poliisimiesten mukaan (ks. *artikkeli 1*) huumenumeron saaminen saattoi sulkea portteja esimerkiksi työelämässä. Huumerikoksesta epäiltyjen työnsaanti saattoi hankaloitua etenkin joissakin valtion virastoissa, pankeissa vakuutusyhtiöissä, liikennöinnissä ja yleensä työpaikoissa, joihin on palkattu erityisesti sisäisestä ja ulkoisesta turvallisuudesta vastaavaa henkilöstöä. Turvallisuushenkilöstö saattoi poliisissa olevien tuttavuussuhteittensa kautta tarkistaa mahdollisia rikosepäilyjä²⁶. Poliisirekisterivalvonta ulottuu rikosrekisterivalvontaa huomattavasti laajemmalle ennen kaikkea siksi, että sen piirissä rekisteröitynä ovat lähes kaikki rikoksiin syyllistyneet ja rikoksesta

²⁶ Poliisin rekisterien käyttöä on pyritty säätelemään lainsäädäntöä selkiyttämällä. Vuonna 1995 annettiin laki poliisin henkilörekistereistä. Tämän lain korvasi vuonna 2003 voimaan tullut laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa (766/2003). Lain lähtökohtana on, että poliisitoimessa henkilötietojen käsittelyyn sovellettaisiin yleistä henkilötietolakia ja viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettua lakia. Näistä poikettaisiin ainoastaan silloin, kun se on poliisitoiminnan tehokkuuden turvaamiseksi välttämätöntä. Poikkeukset koskisivat lähinnä arkaluonteisten tietojen keräämistä ja tallettamista, rekisteröidyn tarkastusoikeutta sekä rekisteritietojen käyttöä ja luovuttamista. Poliisi käyttää omia rikosasiain rekistereitään antaessaan luotettavuus- ja sopivuuslausuntoja (Heinonen & Hannula 1999, 91–92). Yhä useampien lupien tai ammattien harjoittamisen edellytykseksi säädetään luotettavuus tai sopivuus. Aloja, joihin pyrkivien soveltuvuuden selvittämisessä ja arvioinnissa käytetään poliisirekistereitä, ovat muun muassa puolustusvoimat, poliisihallinto, tulli- ja rajavartiolaitos, vankeinhoito ja oikeushallinto, ulkoasiainhallinto sekä keskuspankkitoiminta. Poliisirekisterivalvonta on ulotettu myös niihin henkilöihin, joilla on mahdollisuus päästä kohteeseen, jolla on merkitystä valtion turvallisuudelle tai huomattavalle yleiselle tai yksityiselle edulle. Kyse on esimerkiksi lentoterminalilla, ydinvoimaloissa tai suurissa atk-keskuksissa työskentelevien kontrollista. (Mt.)

parhaillaan epäillyt henkilöt. Rikosrekisterivalvonta koskee vain lähinnä vapausrangaistukseen tuomittuja. Poliisirekisterivalvonta voi tietojen pitkien säilytysaikojen vuoksi olla elinikäistä (Heinonen & Hannula 1999, 92). Mihin tahansa huumauseineisiin liittyvään merkintään poliisirekistereissä suhtaudutaan työelämässä aina vakavasti.

Merkintä rikosepäilystä poliisin tietokannoissa saattaa rajoittaa mahdollisuuksia työelämään pääsulle tai tietyn tyyppisen koulutuksen hankkimiselle. *Artikkelissa 3* olen käsitellyt tuomioistuintietojen valossa huumausainerikoksesta tuomittujen rikosuraa ja sosioekonomista asemaa. Tutkimuksen mukaan huumausainerikoksesta tuomitut kuuluvat alhaisen koulutustason väestöryhmään, ovat suurelta osalta työelämän ulkopuolella ja työelämään kuuluessaan tekevät matalan palkkatason ruumiillista työtä. Tutkimuksessa selvitettiin poikkileikkaustietona vuosina 1977–96 huumausainerikostuomion saaneiden henkilöiden elämäntilanne vuonna 1995. Tutkimuskohteena olleen ihmisryhmän keski-ikä oli tällöin 30 vuotta. Vain noin viidesosa huumausainerikostuomion saaneista kuului työlliseen työvoimaan tarkasteluvuonna. Varsinaisesti työttömiksi ilmoittautuneita oli 43 % aineistosta, kun muita ammatissa toimimattomia oli yhteensä 28 %. Jakaumat poikkeavat selvästi niistä, jotka oli tuomittu muusta kuin huumausainerikoksesta. Tähän ryhmään kuuluvista 43 % kuului työlliseen työvoimaan ja työttömiä oli 22 %. Huumausainerikoksesta tuomitut olivat siten marginalisoiduneempia kuin muista rikoksista tuomitut.

Poliisikontrollin kohdentuminen tiettyihin väestöryhmiin aiheutuu toisaalta rikollisuuden ja marginalisoitumisen keskittymisestä tiettyihin ihmisryhmiin ja toisaalta poliisitoimien tiivistymisestä ennalta tunnettuihin huumeiden käyttäjiin ja rikoksentekijöihin. Raskaaseen huumeiden käyttöön kytkeytyy usein esimerkiksi varastelua ja muuta omaisuusrikollisuutta käytön rahoittamiseksi. Erityisesti nuorilla käyttäjillä huumeiden ja rikollisuuden maailma kietoutuu kiehtovaksi kokonaisuudeksi, johon liittyminen on omiaan edistämään yhteiskunnasta marginalisoitumista ja kontrollitoimien kohteeksi joutumista. (Ks. *artikkeli 3*.)

6.7 Rikosoikeusjärjestelmän hyödyntäminen hoito- ja tukitoimien piiriin ohjaamisessa

Suomessa rangaistuksen korvaamisesta hoidolla on keskusteltu pitkään. Varsinaisella hoitoideologialla²⁷ ei rikosoikeudessa kuitenkaan ole ollut kovin suurta merkitystä. Oikeusjärjestelmä on rakentunut tekorikosoikeudeksi, jolloin johtavana argumenttina on ollut ”samanlaisesta teosta samanlainen rangaistus”. Tekijän henkilökohtaisiin ominaispiirteisiin ei juuri ole haluttu kiinnittää huomiota. Seuraamusjärjestelmää on kehitetty erityisesti yleisprevention varaan. Vallitsevan näkemyksen mukaan rangaistuksen on oltava oikeudenmukaisessa suhteessa teon vahingollisuuteen, vaarallisuuteen ja teosta ilmenevään syyllisyyteen. Ihanteena on pidetty selväpiirteistä, suhteellisen harvalukuisille rangaistuslajeille rakentuvaa seuraamusjärjestelmää. Ajattelutavan mukaan vankeusrangaistuksen aikana ei voida vaikuttaa uusintarikollisuutta vähentävästi. Ajattelusta käytettiin nimeä ”nothing works”. Vapausrangaistusta voitiin perustella ainoastaan rangaistusuhan rikollisuutta ehkäisevällä vaikutuksella ja sillä, että vangit vapautumisen aikana olivat yhteiskunnalle vaarattomia. Vaikka työnteolla ja koulutuksella vankilassa katsottiin olevan merkitystä rangaistuksen jälkeisen toimeentulon kannalta, ei keinoja nähty olevan suoranaisesti vaikuttavaa tulevaan rikollisuuteen. (Ks. Anttila & Törnudd 1983; Lappi-Seppälä 2000.)

Muissakin Pohjoismaissa hoito ja rangaistus on haluttu pitää erossa toisistaan, mutta Suomessa uusklassismin periaatteita on noudatettu erityisen tiukasti. Tämän voidaan arvioida johtaneen siihen, että rangaistusjärjestelmä on ollut melko yksipuolinen ja vankeusrangaistuksille on kehitetty vaihtoehtoja (diversio) vasta viime vuosina. Esimerkiksi lyhyen ehdottoman vankeusrangaistuksen vaihtoehdoksi tullut yhdyskuntapalvelu otettiin ensin kokeiluluonteisesti käyttöön vuonna 1991 ja vakinaistettiin vuonna 1997. Nuorisorangaistus otettiin koeluontoisesti käyttöön vuonna 1997 ja vakinaistettiin vuoden 2005 alusta lähtien.

Viime vuosina vankiloissa kärsittävästä ajasta on pyritty hyödyntämään, jotta vankilasta vapautuvan vangin olisi helpompi kiinnittyä yhteiskuntaan. On nähty, että rangaistusajalla tulee olla muitakin funktioita kuin rikosten tekijän säilyttäminen ja pelotevaikutuksen ylläpitäminen. Viime aikoina on

²⁷ Klassisen rikosoikeuden mukaan rangaistuksen määrääminen perustuu siihen, että pyritään löytämään ”oikeudenmukainen seuraamus” konkreettiseen rikokseen. Hoitoideologia syntyi klassisen rikosoikeuden kritiikistä 1800-luvun lopulla. Sen mukaan rangaistusta ei tulisi mitata ainoastaan teon perusteella, vaan myös tekijän ominaisuudet – kuten henkinen ja fyysinen terveydentila sekä sosioekonominen tilanne – tulisi ottaa huomioon. (Anttila & Törnudd 1983.)

niin ikään alettu keskustella erilaisista mahdollisuuksista, joissa hoito ja rangaistus paremmin pystyttäisiin yhdistämään. Rikosseuraamusjärjestelmän sisällä – sekä vankeinhoidossa että kriminaalihuollossa – päihdekuntoutusta on kehitetty tuntuvasti 1990-luvun lopulta alkaen. Päihdeongelmaisilla vangeilla on mahdollisuus osallistua hoitoon vankeusaikana myös vankiloiden ulkopuolella ja sopimushoitorangaistuskin on ollut suunnitella.

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpano uudistui 1.10.2006 lähtien. Uuden vankeuslain tavoitteissa keskeistä on vankeuden suunnitelmallinen ja turvallinen täytäntöönpano sekä uusintarikollisuuden vähentämien. Voidaankin puhua merkittävästä uudelleen arvioinnista ja suunnan muutoksesta. 2000-luvun kriminaalipolitiikassa olennaista on vaikuttavuuden etsiminen. Tärkeäksi nähdään uusintarikollisuuden vähentämiseen myötävaikuttaminen ja rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen katkaiseminen. Myös etnisten vähemmistöjen yhteiskuntaan integroitumiseen kiinnitetään huomioita. Kehitys muissa Pohjoismaissa on ollut hyvin samansuuntaista.

Pätevät ja onnistuneet rikollisuuden ja päihteiden käytön preventiostrategiat ovat monitasoisia, holistisia ja useiden tahojen yhteistyötä (Turvallisuustalkoot 1999). Sama pätee paljolti muihinkin sosiaalisiin ongelmiin. Tämä on nähty keskeiseksi viranomaisyhteistyön suunnittelun ja toteutuksen pohjaksi. Pohjoismaiselle hyvinvointivaltiomallille on ollut tyypillistä valtion, kuntien, kirkon ja järjestöjen kiinteät keskinäiset suhteet.

Huumepolitiikkaa pyritään yhä useammin suunnittelemaan ja toteuttamaan sosiaali- ja terveysturvaviranomaisten sekä valvonta- ja oikeusviranomaisten yhteistyönä. Valtioneuvoston huumausainepoliittisessa periaatepäätöksessä (Huumausainestrategia 1997; Valtioneuvoston...1999; Valtioneuvoston...2000) ja eri viranomaisten strategioissa painotetaan entistä voimakkaammin yhteistyötä kontrolliviranomaisten ja sosiaali- ja terveydenhuollon välillä. Poliisin huumausainestrategia vuosille 2000–2003 sitoutuu valtioneuvoston hyväksymiin periaatteisiin. Poliisin vuonna 2000 julkaiseman huumausainestrategian mukaan ”poliisi rakentaa paikallistasolla yhteistyöverkostot nuorten kanssa toimivien viranomaisten ja muiden tahojen kanssa ja sopii käytännön menettelyistä varhaisen puuttumisen edellyttämän jatko-työskentelyn onnistumiseksi”. Strategiassa asetetaan lisäksi seuraava tavoite: ”[T]urvataan poliisin puuttumistilanteessa mahdollisuus asiantuntija-avun saamiseen hoidon tarpeen ja mahdollisuuksien arvioimiseksi sekä tuetaan hoitoonohjauksen järjestämiseen liittyviä kunnallisia hankkeita valtioneuvoston huumausainepoliittisen periaatepäätöksen mukaisesti”. (Poliisin... 2000.) Huumausaineiden käyttäjien hoitoonohjausta ja hoidon käyttämistä rangaistuksen sijasta korostetaan myös vuonna 2002 julkaistussa strategiassa (Poliisin...2002).

Poliisin ja paikallisten sosiaali- ja terveysviranomaisten tulisi yhteistyössä järjestää ympärivuorokautinen päivystys asiantuntija-avun saamiseksi poliisin puuttumistilanteissa. Alle 18-vuotiaiden ollessa kyseessä tehdään lain edellyttämä ilmoitus sosiaaliviranomaisille ja varataan sosiaalityöntekijälle mahdollisuus seurata kuulustelua (Lastensuojelulaki 683/1983; 15 §; Esitutkintalaki 449/1987; 33 §; Asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista 575/1988; 11 §, 14 §, 15 §). Poliisilaitoksella työskentelevällä sosiaalityöntekijällä on merkittävät mahdollisuudet puuttua havaittuihin epäkohtiin. Sosiaalitoimi tavoittaa uusia asiakkaita ja moniin ongelmiin voidaan puuttua määrätietoisemmin ja oikea-aikaisesti. Raja-aidat madaltuvat niin viranomaisten kuin asiakkaiden ja viranomaisten välillä. Työmuoto on selkeästi lisääntynyt viime vuosina ja yhä useamman kihlakunnan alueella työskentelee poliisilaitoksella sosiaalialan työntekijä tai sosiaali- ja kriisikeskus tekee säännöllistä yhteistyötä poliisin kanssa. (Ks. Haavisto ym. 2002; Heino ym. 2005.) Poliisin yhteistyö neulanvaihto-ohjelmien toimintojen kanssa käynnistysvaikeuksien jälkeen on ollut erittäin tärkeää tartuntatautien vähentämiseen pyrkivässä työssä (Salminen 2006).

Painotus yhteistyöhön on ilmaistu myös kaupunkitason strategioissa. Kunnallisia päihdestrategioita on noin 60 kunnassa, ja tekeillä niitä on lisäksi noin 100. Moniammatillisia yhteistyöryhmiä on kunnissa arviolta 50. Sosiaali- ja terveydenhuollon vuosia 2000–2003 koskevan tavoite- ja toimintasuunnitelman mukaan kuntien tulee nimetä ehkäisevän päihdetyön alueellinen vastuuhenkilö. (Kekki 1998; Sarvanti 2000.) Helsingin kaupungin huumestrategiassa (2000) korostetaan, että ”menestyksellistä huumestrategiaa voivat toteuttaa alueellisessa yhteistyössä toimivat sosiaali-, terveys-, nuoriso-, poliisi- ja muut viranomaiset yhdessä kansalaisjärjestöjen kanssa”.

Useisiin länsimaihin on perustettu erityinen elin koordinoimaan viranomaisten välistä yhteistyötä huumeuudessa. Suomessa ei tällaista elintä varsinaisesti ole ollut, vaikka valtioneuvoston asettama huumeuudessapolitiininen koordinaatioryhmä tämänkaltaisia tehtäviä hoitaakin. Vuorovaikutus- ja yhteistyötavat ovat syntyneet käytännön tarpeista.

Poliisin katutason huumevalvontaa käsitelleessä tutkimuksessa (*artikkeli 4*) kävi ilmi, ettei yhteistyö sosiaali- ja terveysviranomaisten kanssa saanut ansaitsemaansa huomioita huumevalvontaprojektin käytännön toteutuksessa. Huumevalvontaprojekteissa sosiaalityöntekijään oltiin joissain tapauksissa yhteydessä, mutta useimmissa tapauksissa ei. Sidosryhmäyhteistyötä ei juurikaan mainittu projektityöskentelyn seurantaan varten poliisimiesten itse täyttämässä seurantalomakkeissa. Useat projektin yhteydessä tavatut huumeiden käyttäjät ja kauppiat olivat mitä ilmeisimmin terveydellisen ja sosiaalisen tuen tarpeessa. Monet käyttäjät olivat silmin nähden

huonossa fyysisessä kunnossa ja käyttäjien sotkuiset ja rikutut asunnot kertoivat haltijansa puutteellisesta elämänhallinnasta. Keskustelut jatkotoimista sosiaali- ja terveystoimien kanssa olisivat olleet välttämättömiä. Silti projektin kulkua seurattaessa ja poliisimiehiä haastateltaessa kävi varsin selvästi ilmi, ettei hoidon tarvetta arvioitu eikä tavatuille huumeiden käyttäjille juurikaan neuvottu, miten olisi mahdollista saada sosiaalista tukea ja terveydenhoitoa.

Kiinniottotilanteiden jälkeen poliisien kanssa käydyissä keskusteluissa ilmeni, ettei ohjaaminen sosiaali- ja terveystoimien asiakkaiksi yksinkertaisesti ole ollut tapana. Monissa tapauksissa hoidon ja tuen tarjoamista ei edes koettu mielekkääksi. Vallalla oli eräänlainen hoitopessimismi. Suuri osa haastatelluista ja jututetuista poliiseista koki, etteivät huumeiden käyttäjät hyötyisi hoidosta. He olivat tavallaan ”menetettyjä tapauksia”. Näkemysten mukaan käyttäjät pyrkivät lähinnä hyötymään hoitojärjestelmästä erilaisten etuuksien muodossa, mutta aitoa hoitomotiivatiota heiltä ei löytyisi.

Osa poliiseista ymmärsi hoidon ja tuen tärkeyden, mutta näki esteenä ”systeemin kankeuden”. Työkulttuurien erilaisuus aiheutti kitkaa viranomaisyhteistyön kehittämissä. Ongelmaksi nähtiin myös se, että sosiaaliviranomaiset olivat työssä vain arkisin ja virka-aikaan. Useat haastatellut näkivätkin työajoissa joustamisen erittäin tärkeäksi. Hyvänä ratkaisuna nähtiin ympärivuorokautisen päivystyksen järjestämistä isoimmille poliisiasemille. Poliisilaitoksella työskentelevällä sosiaalityöntekijällä on merkittävät mahdollisuudet puuttua havaittuihin ongelmakohtiin.

Kaikki huumeprojektin yhteydessä haastatellut sosiaalityöntekijät pitivät viranomaisyhteistyön kehittämistä erittäin tärkeänä, mutta kaipasivat lisää resursseja omalle työsaralleen. Sosiaalityöntekijät olivat huolissaan alati kasvavasta, usein huumeisiin sotkeutuneesta asiakaskunnastaan, jonka riittävä huomioiminen koettiin nykyresursseilla mahdottomaksi. Pula pätevästä työntekijöistä, työntekijöiden vaihtuvuus, sosiaalialan matala palkkaus ja työn kuormittavuus nähtiin viranomaisyhteistyön kehittämistä jarruttavina tekijöinä. Kysymys on siis aika- ja resurssipulasta, sillä halua yhteistyön kehittämiseen löytyi niin poliisien kuin sosiaalityöntekijöidenkin parista.

Yhteistyön kehittäminen sosiaali- ja terveystoimien kanssa olisi vaatinut suunnitelmallisempaa otetta poliisin huumevalvontaprojektin valmisteluissa ja johtamisessa. Nyt tavoite kirjattiin painokkaasti projektin suunnitteluasiakirjoihin, mutta tavoitteen käytännön toteutus jätettiin yksittäisten tehoiskujen harteille. Yksittäisten iskujen tavoitteet ja toteutus foku-soituivat – perinteiseen tapaan – huumekauppiain ja käyttäjien kiinnisaamiseen ja huumeainetakarikkojen tekemiseen. Poliisityöskentelyn

perinteistä poisoppiminen olisi vaatinut selkeämpää ohjeistusta ja koulutusta. Myös projektiin osallistuvien sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden erilaiset taustat ja toimintatavat sekä niiden yhteensovittaminen poliisityöhön olisivat vaatineet näihin seikkoihin perehdyttämistä etukäteen. (Ks. *artikkeli 4.*)

Edellä kuvattu poliisin suhteellisen pessimistinen näkemys hoitotoimien vaikutuksista ja vähäinen yritys yhteistyöhön eri viranomaisten kanssa kuvaa tilannetta 2000-luvun alussa pääkaupunkiseudulla ja lähinnä huume-työhön tottumattomien järjestyspoliisien näkökulmasta. Todennäköisesti tähän kysymykseen on sittemmin kiinnitetty huomioita ja tilanne on muuttunut niin asennetasolla kuin käytännössäkin. Esimerkiksi huumeaineen käyttörikoslainsäädäntöön (RL 50 luvun 2a §) liittyen on kiinnitetty huomiota syyttäjien mahdollisuuksiin puhutella nuoria huumeiden kokeilijoita. Valtakunnansyyttäjän ohjeen (2002:3) mukaan puhuttelutilaisuuden pitämisellä tähdätään syyttämättä jättämiseen ja huomautuksen antamiseen. Lisäksi käyttörikosuudistuksessa korostettiin rikosoikeudellisen kontrollin kohteeksi joutuneiden huumeiden ongelmakäyttäjien saamista hoidon piiriin. Valtakunnansyyttäjä on ohjeissaan (2002:3) kannustanut syyttäjiä sopimaan omalla paikkakunnallaan eri viranomaisten kanssa hoitoon ohjaisesta. Näin edistettäisiin riskiryhmiin kuuluvien käyttäjien varhaista hoitoon tai tukipalveluihin hakeutumista ja vaikutettaisiin samalla rikosten uusimiseen. Mutta kuten edellä on todettu, syyttämättä jättämisellä on tehty varsin vähän hoitoon hakeutuneista käyttäjistä ja hoitotapausten määrä on kutistunut lähes olemattomiin (Kainulainen 2006).

Olen edellä viitannut siihen, kuinka huume politiikasta voidaan erottaa eri tasoja, kuten huume poliittinen retoriikka, formaali politiikka sekä politiikan jalkauttaminen, sen soveltaminen käytäntöön. Edellä kuvatut *artikkeliin 4* perustuvat havainnot kertovat konkreettisesti, kuinka toisistaan eriäviä nämä politiikan tasot voivat olla. Kuten edellä on todettu, terveydellisten ja sosiaalisten tukitoimien kytkeminen rikosoikeusjärjestelmään on todettu niin kansallisissa huume strategioissa, poliisin omissa strategioissa kuin lainsäädännössäkin (RL 50 luku 7 §). Käytännön poliisityössä (tutkimuksen kontekstissa) yhteistyö sosiaali- ja terveystoimien kanssa oli kuitenkin vähäistä eikä siihen ollut käytännön suunnittelutyössä kiinnitetty paljoa huomiota. Tässä suhteessa ollaan siten vielä retoriikan ja formaalin politiikan tasolla eikä politiikan soveltamisessa käytäntöön ollut edetty.

6.8 Hallinnollisten sääntelykeinojen mahdollisuudet huumekontrollissa

Yhteiskuntaelämää sääntelevät oikeusjärjestyksessä vahvistetut kiellot ja käskyt. Niiden noudattamisen tehosteena on laissa määriteltyjen virallisten sanktioiden kirjo. Lainsäädännön määrittelemiin perusteisiin kytkeytyvässä hallinnollisessa sääntelyssä viranomaisen päättää, mihin yksityinen henkilö tai yhteisö on oikeutettu tai velvoitettu. Hallinnollinen sääntely sisältää usein rajoituksia tai velvoituksia, mutta myös oikeuksia perustava tai vahvistava päätöksenteko on yleistä. Raskaimmat rikkeet, ne jotka loukkaavat kaikkein tärkeimpiä arvoja ja etuuksia, on koottu rikoslakiin. Lainvastaisesta menettelystä voidaan erityissäännöksen nojalla määrätä myös hallinnollinen seuraamus. Hallinnollisia maksuseuraamuksia on otettu käyttöön eritoten erilaisissa massarikkeissä (esimerkiksi pysäköintivirhemaksu, joukkoliikenteen tarkastusmaksu, taloudelliseen toimintaan liittyvät sanktiomaksut). Hallinnollinen sanktio ja rikosoikeudellinen maksu ovat määrättävissä myös toisiaan täydentävästi. (Ks. Lappi-Seppälä 2000; Mäenpää 2005.)

Kuten edellä olen todennut, Suomessa huumeekysymyksessä rikosoikeuden käyttöalaa on viety pitemmälle kuin monen muun ongelman sääntelyssä. Huumeongelman sääntelyssä on kuitenkin mahdollista käyttää ja käytetään rikoslain rinnalla tai siitä irrallaan olevia hallinnollisia kontrollimekanismeja (ks. *artikkeli 2*; Dorn 1999). Sääntelykeinoja voivat olla esimerkiksi kaupallisten yritysten (muun muassa rahoituslaitokset ja kemian teollisuuden yritykset) toiminnan valvominen, julkisen tilan käytön valvonta huumekaupan aiheuttamien häiriöiden poistamiseksi ja yksityiseen ihmiseen liittyvät kontrollimahdollisuudet (sosiaali- ja terveydenhuollon toimet, ajokortin myöntäminen tai uudistaminen, lupa ammatin harjoittamiseen jne.) Niissä Euroopan maissa, joissa rikosoikeuden alaa huumeongelmien käsittelyssä on kavennettu – esimerkiksi Italiassa, Espanjassa ja Hollannissa – on ilmennyt entistä suurempia tarpeita hallinnollisille sääntelykeinoille. Jos esimerkiksi huumeiden käytöstä ei rangaista, on kaupunkien ja kuntien intresseissä ehkäistä huumeisiin liittyviä häiriötä sekä julkista käyttöä ja kauppaa. (Dorn 1999.) Edellisessä jaksossa olen jo käsitellyt mahdollisuuksia hyödyntää rikosoikeusjärjestelmää käyttäjien ohjaamisessa hoito- ja auttamistoimien piiriin. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimet sisältävät jo itsessään mekanismeja, joiden avulla pyritään kontrolloimaan käyttäjiä ja motivoimaan heitä päihdekuntoutukseen (ks. esimerkiksi Kinnunen 1994; Kaukonen 2000). Päihdekuntoutus on laajentunut ja monipuolistunut 1990-luvun loppupuolelta alkaen Suomessa ja huumeiden käyttäjille suunnattujen hoitoyksiköiden tavoittaman asiakaskunnan määrä on lisääntynyt.

Se, että lähes kaikki huumausaineisiin liittyvät teot on rikoslaissa (RL 50 luku 1 ja 2a §) määritelty rikoksiksi luonnollisesti rajaa hallinnollisten sääntelykeinojen käyttömahdollisuuksia. Minkälaisia muita sääntelykeinoja sitten voisimme ajatella käytettävän? Tarkastelen seuraavassa kysymystä kolmessa eri tasossa: huumeongelman sääntely suhteessa huumeiden salakuljetukseen ja laajamittaiseen kauppaan ja niihin liittyviin ilmiöihin (trafficking), huumeista lähiyhteisölle aiheutuviin häiriöihin sekä huumeiden käyttöön (ks. Dorn 1999; *artikkeli 2*).

Salakuljetukseen ja laajamittaiseen kauppaan liittyen rahanpesun osalta Suomen lainsäädäntöä on kehitetty voimakkaasti viime vuosien aikana (RL 32 luku). Rahanpesulain (68/98) määrittelemät ilmoitusvelvolliset ovat keskeisessä asemassa rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämisessä. Niillä on velvollisuus pyrkiä ehkäisemään tällaista toimintaa. Ilmoitus epäilyttävästä tai poikkeavasta liiketoimesta tehdään rahanpesun selvittelykeskukselle. Pankkeja ja rahoituslaitoksia on velvoitettu tekemään ilmoitus Rahoitustarkastukseen merkittävistä rahansiirroista. Rahoitustarkastuksen tehtävänä on valvoa, että valvottavien menettelytavat, riskienhallinta ja sisäinen valvonta täyttävät lain asettamat vaatimukset. Rahanpesun ja terrorismin rahoituksen torjunta on kansainvälistä yhteistoimintaa. Tärkeässä roolissa siinä on rahanpesun ja terrorismin vastainen hallitusten välinen toimintaryhmä FATF (Financial Action Task Force). Sen antamat suositukset on tunnustettu laajalti maailmassa rahanpesun vastaisen järjestelmän ja lainsäädännön mallisääntöinä.

Myös huumeiden valmistuksessa käytettävien kemikaalien valvonta on tärkeä huumekauppaa ehkäisevä toimi. Lääkelaitos kontrolloi huumausainelain piiriin kuuluvien aineiden käyttöä ja kauppaa. Valvonta sisältää toimilupien myöntämisen ja kirjanpitovelvoitteita ja mahdollisuuden tarkastusten suorittamiseen. Lääkelaitos työskentelee läheisessä yhteistyössä poliisin ja tullin kanssa. Kemian alan yritykset, joilla on toimilupa tuottaa, tuoda maahan tai viedä maasta, jakaa, myydä tai pitää hallussaan huumeita ovat velvoitettuja pitämään kirjaa huumausaineista ja lähtöaineista ja tarvittaessa raportoimaan niistä. Lääkelaitokselle on suotu pääsy kirjanpitoon ja sillä on oikeus tehdä tarkastuksia tiloissa. Lääkelaisissa (395/1987) säädetään huumausaineita sisältävien lääkeaineiden jakelua. Lääkeaineita voidaan myydä yleisölle ainoastaan apteekkeista, jotka tarvitsevat toimiluvan lääkelaitokselta. Lainsäädäntöä on kehitetty kontrolloimaan lääkäreitä, eläinlääkäreitä, farmaseutteja ja muita keskeisiä ammattiryhmiä.

Eräs hallinnollinen tekijä, jonka avulla huumekauppaa voidaan säädellä, on ihmisten liikkumisen tai maahantulon rajoittaminen. Jos on oletettavaa, että maahan pyrkivä henkilö hankkii tuloja epärehellisin keinoin tai syyllistyy rikoksiin, hänen maahanpääsynsä voidaan estää. Suomessa ri-

koksiin syyllistyneen henkilön pysyvä oleskelulupa voidaan jättää myöntämättä tai hänet voidaan karkottaa maasta. Lisäksi on mahdollista kieltää lupa ammatinharjoittamiseen. Uusi ulkomaalaislaki tuli voimaan 1.5.2004. Huume politiikalla ja maahanmuuttokysymyksellä saattaa olla syvempikin yhteys keskenään. Maissa, joissa etniset vähemmistöt elävät yhteiskunnan marginaalissa, myös huumeongelmat kasaantuvat näille ryhmille. Yhteiskunnan yhtenäisyyden säilyttämiseksi nämä väestöryhmät saattavat olla ankarammin kontrolloituja kuin valtaväestö. Esimerkiksi mustaihoiset ovat yliedustettuina ainakin Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian vankiloissa juuri huumeuomioiden takia.

Toinen keskeinen alue, missä hallinnollisten ja siviilioikeudellisten sääntelykeinojen käyttömahdollisuudet ovat merkittäviä, on *huumeiden käytöstä aiheutuvien häiriöiden vähentäminen*.

Suomessa ei ole avoimia ”huume puistoja” tai käyttöpaikkoja, mutta huumeet ovat aiheuttaneet häiriöitä asuintaloissa, joissa käydään huume kauppaa (ks. *artikkeli 4*). Huumeista aiheutuvien häiriöiden sääntelykeinoja on useita. Esimerkiksi asuntopoliittisilla ratkaisuilla voidaan pyrkiä sääntelemään, ettei asuinalueille muodostu huono-osaisuuden keskittymiä. Tämä onkin ollut käytäntönä useimmissa Suomen kaupungeissa. *Artikkelissa 4* olen kuvannut, kuinka sellaisissa asuintaloissa, joissa on häiriöitä aiheuttava huume luokku, on koettu hankalaksi saada häiriötä aiheuttava asukas hädetyksi, vaikka sille olisikin perusteita. Laissa asuinhuoneiston vuokrauksesta (481/1995) on säädetty ehdoista, joiden perusteella vuokrasuhde voidaan purkaa²⁸. Käytännössä kuitenkin usein vasta maksamattomat vuokrat riittävät perusteeksi irtisanomiselle. Aasukkaat kokevat huumeongelmat pelottaviksi eivätkä ole halukkaita tekemään ilmoituksia häiriöistä, vaikka niitä kokisivatkin.

Ravintoloiden ja kahviloiden anniskelulupapolitiikalla voidaan säädellä sitä, ettei ravintoloissa käytetä eikä myydä huumeita. Anniskelulupien myöntäminen ja rikkomuksista annettavien seuraamusten päättäminen on 1.1.2005 alkaen ollut lääninhallitusten tehtävänä. Lääninhallitus voi peruut-

²⁸ Asuinhuoneiston vuokrauksesta annetun lain (481/1995) mukaan vuokranantajalla on oikeus purkaa vuokrasopimus:

- 1) jos vuokralainen laiminlyö suorittaa vuokran säädetyssä tai sovitussa ajassa;
- 2) jos vuokraoikeus siirretään taikka huoneisto tai sen osa muutoin luovutetaan toisen käytettäväksi vastoin lain säännöksiä;
- 3) jos huoneistoa käytetään muuhun tarkoitukseen tai muulla tavalla kuin vuokrasopimusta tehtäessä on edellytetty;
- 4) jos vuokralainen viettää tai sallii vietettävän huoneistossa häiritsevää elämää;
- 5) jos vuokralainen hoitaa huoneistoa huonosti; tai
- 6) jos vuokralainen huoneistossa rikkoo, mitä terveyden tai järjestyksen säilyttämiseksi on säädetty tai määrätty.

taa anniskeluluvan joko määräajaksi tai pysyvästi, jos anniskelupaikassa on ilmennyt järjestyshäiriötä tai muita väärinkäytöksiä (AlkoL 22 § 1 mom.).

Huumeiden käyttöpaikkojen syntyminen voidaan estää rajoittamalla mahdollisuuksia julkiseen kokoontumiseen. Poliisilain (1995/493) 20 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus poistaa paikalta henkilö, jos hänen uhkauksistaan tai muusta käyttäytymisestään voidaan päätellä, että hän todennäköisesti syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Henkilö saadaan poistaa paikalta myös, jos hän käyttäytymisellään aiheuttaa taikka hänen uhkaustensa tai muun käyttäytymisensä ja aiemman käyttäytymisensä perusteella vastavassa tilanteessa on todennäköistä, että hän aiheuttaa huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle. Vuonna 2003 voimaan tulleen järjestyslain (612/2003) mukaan päihdyttävän aineen nauttiminen on kiellettyä yleisellä paikalla asuinalueilla. Myös seksuaalipalvelujen ostaminen ja maksullinen tarjoaminen yleisellä paikalla on kielletty.

Erilaisia hallinnollisia sääntelykeinoja voidaan kohdistaa myös *huumeiden käyttäjiin*. Eräs viime vuosina yleistynyt hallinnollinen huumeidenkäyttäjiin kohdistuva sääntelykeino on mahdollisuus ajo-oikeuden peruuttamiseen. Vuonna 1996 Suomessa astui voimaan Euroopan neuvoston direktiivi (91/439/ETY), joka ei salli ajo-oikeuden myöntämistä tai uudistamista päihderiippuvaiselle henkilölle tai henkilölle, joka ei pysty olemaan ajamatta päihteen vaikutuksen alaisena. Poliisi ohjaa kuljettajan lääkärin arvioon, jos tämä on lyhytaikaisen ajo-oikeuden haltijana kerran syyllistynyt rattijuopumusrikokseen tai pysyvän ajo-oikeuden haltijana kolmen vuoden sisällä toistuvasti syyllistynyt rattijuopumusrikokseen. Rattijuoppojen lisäksi poliisi voi ohjata päihdearvioon myös henkilöitä, jotka ovat jääneet kiinni huumausainerikoksesta tai jotka on otettu toistuvasti säilöön päihtymyksen vuoksi (Sisäasiainministeriön ohje poliisille SM 2003-03220/Vi-3). Syyskuun 2004 alusta lääkärille tuli velvollisuus ilmoittaa ajokorttiasioita hoitavalle poliisille, jos ajokortin hakijan tai ajokortin haltijan terveydentila on muuten kuin tilapäisesti heikentynyt niin, ettei hän enää täytä ajokortin edellyttämiä terveystaakkoja. Poliisin epämielien ajolupien määrä on kasvanut selvästi. Kaikkiaan lääkärin ilmoituksen vuoksi kortin menetti ensimmäisen puolentoista vuoden aikana noin 1 300 autoilijaa (Sisäasiainministeriö; Ajoneuvohallintokeskus). Lääkärin ilmoitusvelvollisuuden on pelätty nostavan esimerkiksi päihdeongelmaisen kynnystä käydä lääkärillä tai potilaiden on arvioitu joissain tapauksissa salaavan ajokykyyn vaikuttavia sairauksia.

Huumeiden käyttöä kontrolloidaan yhä voimakkaammin myös työelämässä. Valtioneuvoston asetus 218/2005 huumausainetestien tekemisestä tuli voimaan 1.5.2005. Työelämän tietosuojalaissa (759/2004) säädetään

muun muassa työnantajan oikeudesta käsitellä huumausainetestiä koskevaan todistukseen merkittviä tietoja. Työnantajalla on oikeus pyytää tai vaatia henkilö esittämään huumausainetodistus työnhakijalta tai ”tarkkuutta, luotettavuutta, itsenäistä harkintakykyä ja hyvää reagoitukykyä edellyttävissä” työtehtävissä toimivilta. Työnantaja voi työhönottoharkinnassa jättää ottamatta huomioon työnhakijan, joka ei toimita todistusta työnantajalle. Työntekijän osalta todistuksen toimittamatta jättäminen voi johtaa työ- tai virkasuhteen päättämiseen tai varoitusmenettelyyn.

Vuonna 2003 tuli voimaan laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä (504/2002). Laki velvoittaa työnantajan selvittämään lasten kanssa työskentelevien henkilöiden rikostaustaa. Lain mukaan työnantajan tulee vaatia työhön valittua henkilöä ennen lopullista nimittämistä tai työsopimuksen tekemistä tai ehdotetun menettelyn piiriin kuuluvia tehtäviä ensi kertaa henkilölle annettaessa toimittamaan työnantajan nähtäväksi ote rikosrekisteristä. Velvollisuus koskisi tilanteita, joissa työ on luonteeltaan sellaista, että se laissa määritellyin tavoin mahdollistaa läheisen vuorovaikutuksen lapsen kanssa. Otteesta tulisi ilmetä, onko henkilö tuomittu rikoslain nojalla sukupuolisiveellisyttä loukkaavasta teosta, seksuaalirikoksesta, törkeästä henkeen tai terveyteen kohdistuneesta rikoksesta tai huumausainerikoksesta.

Kuten edellä selostetusta kehityksestä on käynyt ilmi, huumeiden kauppa ja käyttöä säädellään yhä voimakkaammin hallinnollisin keinoin rikosoikeudellisten keinojen lisäksi. Hallinnolliset sääntelykeinot ovat usein nopeita ja kustannustehokkaita. Rikosprosessissa ihmisten oikeusturvatakuut saattavat kuitenkin olla paremmin suojattuja kuin hallinnollisten sääntelykeinojen alueella.

6.9 Suomalaisen huumeongelman konstruointi

Hakkarainen (1992; 1994; 1998) on tiivistänyt suomalaisen huumeekysymyksen kehityksen vuosisadan alusta 1990-luvulle kolmeksi vaiheeksi sen mukaan, miten huumeongelma on kunakin aikana määritelty. Vuosisadan alusta 1960-luvulle saakka huumeiden käyttö ja siihen liittyvät ongelmat nähtiin lähinnä *lääketieteellisenä ilmiönä* ja lääketieteellisen ammattikunnan professionaalisuuteen kuuluvana asiana. Poliisilla ei ollut kovin keskeistä roolia ongelman sääntelyssä. Vielä ennen sota-aikoja 1920- ja 1930-luvulla huumeiden käyttö rajoittui hyvin suppeisiin piireihin. Käyttöä on luonnehdittu ”yläluokkaiseksi morfinismiksi” ja käyttäjäkuntaan kuului lähinnä terveydenhuollon työntekijöitä ja taiteilijoita (Jaakkola 1969). Sota-aajan poikkeusolosuhteissa alkunsa saanut heroiinin käytön leviäminen

1940-luvulla oli aikaisempaa selvemmin ryhmäilmiö, joka versoi lähinnä työväenluokan ja erityisesti rikollisen alakulttuurin piirissä.

Huumekysymyksen toinen määrittelyvaihe alkoi 1960-luvun loppupuolella, kun nuorten huumeiden käyttö lisääntyi nopeasti ja huumeet nousivat julkiseksi keskustelunaiheeksi. Huumekauppa siirtyi kohti salakuljetukseen perustuvia laittomia huumemarkkinoita. Keskeisimmäksi käyttäjäryhmäksi nousi koululais- ja opiskelijanuoriso ja osittain käyttö yhdistyi vasta- tai alakulttuureihin. Sen ohella huumeiden käyttöä todettiin rikollisen alakulttuurin, prostituution ja sosiaalisen deprivaaation yhteydessä. Julkinen huoli kohdistui erityisesti *nuorten huumeiden käyttöön*. Samalla huumeekysymyksen yhteiskunnallisen sääntelyn painopiste siirtyi terveydenhuollosta toisaalta kasvatuksellisiin kysymyksiin ja toisaalta rikosoikeudellisen kontrollin piiriin. Vuonna 1972 voimaan tulleen huumausainelain myötä syntyi kokonaiskieltopolitiikka, jossa huumausaineiden myynnin, salakuljetuksen ja välittämisen lisäksi huumausaineiden käyttö tuli rangaistavaksi. Huumeekysymyksen poliittinen status oli 1970- ja 1980-lukujen Suomessa kuitenkin vielä suhteellisen vaatimaton.

Huumeiden käytön yleistymiskehitys taittui 1970-luvun alun jälkeen eikä 1980-luvun kulttuurisessa tilanteessa huumeita suosivaa vasta- tai alakulttuurista liikehdintää juurikaan enää ollut. Salakuljetukseen perustuvien huumemarkkinoiden vakiintuminen ja pysyvän käyttäjäkunnan syntyminen merkitsi kuitenkin huumekuvioiden perustan lujittumista ja vakiintumista.

Hakkaraisen (1992; 1994) mukaan huumeekysymyksen kolmanteen määrittelyvaiheeseen siirryttiin 1990-luvun alussa. Vuoden 1994 lainuudistuksessa – jolloin huumausainerikoksia koskevat kriminalisoinnit siirrettiin rikoslain 50 lukuun – korostettiin huumausainerikollisuuden yhteyttä *järjestäytyneeseen rikollisuuteen*. (Ks. myös Tammi 2002.) Siihen, että vuoden 1994 lainsäädäntömuutoksen näkökulma oli voimakkaasti järjestäytyntä huumausainekauppaa ehkäisemään pyrkivä, vaikutti myös se, että Suomi oli allekirjoittanut Wienissä vuonna 1988 huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa vastaan tehdyn YK:n yleissopimuksen. Sopimuksen tavoitteena on tehostaa kansainvälistä yhteistyötä laittoman huumausainekaupan tukahduttamiseksi. Sopimus velvoitti säättämään eräät huumausainerikoksia edistävät ja huumetaloutta ylläpitävät teot rangaistaviksi laajemmin kuin tilanne oli vuoden 1994 lainsäädäntömuutosta edeltäneessä lainsäädännössä.

Medialla on ollut erityisen tärkeä rooli suomalaisen huume politiikan konstruoinnissa. Kyse on määrittelykamppailusta: kenen tulkintakehyksestä tulee hallitseva (Goffman 1974). *Kontrollipoliittinen ja rikosoikeudellinen puhetapa* oli vallitseva mediassa aina 1990-luvun puoliväliin asti. Tällöin poliisi vastasi suurelta osin huumeekysymyksen julkisesta raportoinnis-

ta. Huumeongelman kontrollipoliittisen konstruoinnin taustalla on ajatus siitä, että huumeiden käyttö on ensisijaisesti moraalisesti tuomittavaa ja vaarallista ja siksi perustellusti rangaistavaa. Huumeista tiedotusvälineissä luotu julkinen kuva on 1970-luvulta lähtien ollut kyllästetty vaarallisuudella ja kauheudella. Tätä näkemystä vastaan on ollut vaikeata argumentoida, koska vastakkaiset näkemykset on leimattu huumeliberaaleiksi tai jopa vastuuttomiksi (Träskman 2004, 238). Lehdistöanalyysissä on todettu, että yleensä huumeongelmista raportoidaan mediassa rikosoikeudellisissa kontekstissa (ks. esimerkiksi Järvinen 1997; Piispa 1999). Vuonna 1996 tehdyssä lehtikirjoitusanalyysissä (Kaukonen & Halmeaho 1998) todettiin, että poliisilla on voimakas asema keskustelun määrittelijänä. Tutkijoiden mukaan yli puolet kirjoituksista perustui yhden auktoriteettitahon näkemyksiin, useimmiten poliisiin. Huumeet kuvattiin erittelemättömänä kokonaisuutena ja ne yhdistettiin aina rikollisuuteen ja vaikeaan narkomaniaan. *Artikkelin 1* tutkimusaineistoa kerätessäni kiinnitin huomiota siihen, kuinka tiedotusvälineet ja lehdistö olivat miltei päivittäin yhteydessä huumerikosyksikön päällikköön tiedustellakseen, onko huumerikosrintamalla mahdollisesti tapahtunut jotakin uutta lukijoita kiinnostavaa. Samalla poliisi sai mahdollisuuden määrittellä kiinnostuksen kohteita ja olla äänessä julkisuudessa. Kyse olikin eräänlaisesta median ja poliisin välisestä molempia hyödyttävästä symbioosista.

Mediassa vallinneeseen kontrollivetoiseen puhevirtaan liittyivät 1980-luvulla perustetut huumeita vastaan työskentelevät ”vanhempainyhdistykset”. Näiden järjestöjen arviot huumeongelman laajuudesta ja luonteesta ylittivät synkkyudessaan poliisinkin estimoinnit ja järjestöt vaativat kontrollitoimien ohella ponnekkaasti hoitojärjestelyjen kehittämistä ja muun muassa nuorten huumeiden käyttäjien pakkohoitoa (Hakkarainen 1992, 114, 125). Sosiaali- ja terveyssektori jättäytyi tässä vaiheessa poliisivetoisen huume keskustelun varjoon, eivätkä sosiaali- ja terveyshallinnolle tärkeät argumentit päässeet pintaan. Sosiaali- ja terveysministeriön toimintastrategiana oli pitää varsin matalaa huume poliittista profiilia. Huumeongelmaa ei haluttu lietsoa korostamalla huumeiden käytön yleisyyttä ja raportoimalla riskeistä. Tärkeänä pidettiin huumeongelman suhteuttamista alkoholista ja tupakasta aiheutuneisiin huomattavasti merkittävämpiin haittoihin. Myös kriminologian ja oikeuspolitiikan alueilla on vierastettu näkyvää julkisuutta ja mediassa argumentointia. Näiden alojen asiantuntijat ovat pyrkineet luomaan suoria virallisia tai epävirallisia vaikutuskanavia julkisen – populistisena pidetyn – keskustelun sijasta (Törnudd 1996, 102).

Huumeiden käyttö ja huumeisiin liittyvä sairastavuus ja tartuntataudit sekä rikollisuus yleistyivät 1990-luvun puolivälissä. Sosiaali- ja terveysministeriö ja sen jälkeen muutkin ministeriöt muuttivat strategiaansa suhteel-

lisen passiivisesta tilanteen seuraamisesta aktiivisen toiminnan linjalle. Huume keskustelu virisi uudestaan. Huume kysymyksen uuteen määrittelytarpeeseen vaikutti se, että lyhyessä ajassa kannabiksen käyttö kaksinkertaistui ja juhlimiskulttuuriin kytkeytyvä huumeiden viihdekäyttö (ekstaasi, GHB, LSD ja amfetamiinit) saavutti suosiota nuorten yöelämässä (Salasuo & Rantala 2002; Salasuo 2004). Puhuttiin toisesta huumeaallost. Olen naisin muutos oli kuitenkin se, että heroisiin saatavuus yleistyi, sen laatu parani ja hinta laski. Merkittävimmät syyt heroisiin yleistymiseen Suomen huume markkinoilla löytynevät Afganistanista tulleesta runsaasta tarjonnasta ja Neuvostoliiton hajoamisen myötä syntyneestä markkinoiden uudelleen muotoutumisesta.

Huume markkinoilla ja huumeiden käyttötrendeissä tapahtuneiden muutosten jälkeen 1990-luvulla huume kysymys sai uutta painoarvoa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Hepatiitti B ja C tartunnat yleistyivät 1990-luvun puolivälin jälkeen, mikä antoi viitteitä siitä, että suonensisäisten käyttäjien keskuudessa käytetään yhteisiä pistovälineitä. Vaara HI-viruksen yleistymiseen suonensisäisten käyttäjien keskuudessa oli ilmeinen (Salmi nen 2006).

Tartuntatautien leviämisen uhka antoi viitteitä koko väestöä koskettavasta vaikeasti hallittavana olevasta ongelmasta. Ennen tätä aina 1990-luvun puoliväliin saakka suomalainen huume politiikka tukeutui repression ja huume vapaa-yhteiskunta -tyyppiseen argumentaatioon. Tämän jälkeen hallitsevan rikosoikeudellisen diskurssin rinnalle nostettiin *sosiaalisia ja terveydellisiä riskejä korostava näkökulma*. Kansainvälisesti paljon huomiota saanut haittojen vähentämiseen liittyvä keskustelu levisi Suomeen (Tammi 2003). Huume usainepoliittisen keskustelun avartamisessa keskeisessä asemassa oli Huume usainepoliittisen toimikunnan mietintö, jossa legitimoitiin huume haittojen vähentäminen tärkeäksi menetelmäksi kasvatuksellisten, hoidollisten ja kontrollitoimien ohella (Huume usainestrategia 1997). Strategiassa painotettiin pragmaattista lähestymistapaa ongelmien voittamiseksi. Huume ongelman käsittelyssä tuli tukeutua tutkit tuun tietoon sekä kotimaisiin ja ulkomaisiin hyväksi osoittautuneisiin käytäntöihin. Huume usainestrategiaa seurasi valtioneuvoston periaate päätös huume usainepoliitikasta vuosina 1988 ja 2000 sekä valtioneuvoston toim enpideohjelma 2004–2007.

Konkreettinen avaus haittojen vähentämisen strategialle oli neulanvaihto-ohjelmien²⁹ käynnistäminen vuoden 1997 keväällä. Aluksi vastustusta

²⁹ Neulanvaihtopisteistä käytetään nimitystä *terveysneuvontapiste* kuvaamaan sitä, että palvelun tarjonta on laajemmin käyttäjää tukevaa kuin vain mekaanista neulojenvaihtoa. Samalla vältetään huomion kiinnittymistä arkaluontoiseksi koettuun neulojenvaihtotoimintaan.

kokeneet neulanvaihtoprojektit³⁰ saavuttivat yleisen hyväksynnän ja legitimaation vasta vuosina 1998–2000 voimakkaasti yleistyneiden HIV-tartuntojen myötä (Tammi 2005, 189). Lopulta myös kontrolliviranomaiset hyväksyivät huumeista aiheutuvien haittojen vähentämiseen pyrkivien argumenttien oikeutuksen. Myöhemmin terveysneuvontapisteet ovat saavuttaneet yleisen hyväksynnän väestössä (Hakkarainen & Metso 2004), vaikka asuinalueilla toimintojen käynnistämistä yleensä vastustetaankin. Hyväksyntää on edesauttanut HI-viruksen sekä B- ja C-hepatiittitartuntojen selkeä vähentyminen huumeiden käyttäjien keskuudessa (Salminen 2006).

Huumeongelmaisten hoitoa koskevissa strategioissa on asteittain hyväksytty haittojen vähentämisajattelun mukaiset korvaus- ja ylläpitohoidot osaksi legitimoitua huumehoitojärjestelmää (Huumausaineiden ongelmakäyttäjien...2001; Opioidiriippuvaisten...2001; Sosiaali- ja terveysministeriön...2000). Uudet lääkkeelliset hoitomallit ovat haastaneet perinteiset psykososiaaliseen tukeen ja hoitoon perustuvat hoitomallit (Murto 2002). Korvaus- ja ylläpitohoito on ollut kiistanalainen kysymys läpi 1990-luvun. Hoitotoimien nopeaa käyttöönottoa ovat arvostelleet kontrolliviranomaisten edustajien lisäksi monet päihdehuollon ammattilaiset ja eräät tutkijat (Mäkelä & Poikolainen 2001). Hoidon tarjoaminen ei ole vastannut nopeasti laajentunutta kysyntää ja hoitoa on haettu ymmärtäväsiltä yksityislääkäreiltä tai ulkomailta. Näin huumeongelmaisen tarvitsema terapeutti- ja kuntouttava hoito jää usein kokonaan toteutumatta ja huumeongelmaisten sosiaaliset pulmat ovat alkaneet määrittyä lääketieteellisten käsitteiden avulla (Murto 2002, 172).

Huumeiden käytön kasvu on lisännyt lääkäreihin ja lääketieteellisiin hoitomalleihin kohdistuvia odotuksia. Neulojenvaihto-ohjelmien läpimurron ja samaan aikaan tapahtuneen korvaushoidon tarpeen lisääntymisen voidaan arvioida johtaneen huume politiikan uudelleen *medikalisoitumiseen* (ks. esim. Kinnunen 1998; Tammi 2007). Medikalisaatiokehitystä vahvasti myös 1990-luvun lama, jolloin sosiaaliturvaetuuksia kavennettiin ja sosiaali- ja terveyspalveluja leikattiin (Murto 2002, 175). Huumehoidossa näyttöön perustuvan lääketieteen vaatimukset ovat kasvaneet. Huipennuksena näyttöön perustuvien hoitomallien etsinnässä voidaan pitää Lääkäriseura Duodecimin ja Suomen Akatemian organisoimaa vuoden 1999 konsensuskokousta (Huumeriippuvuuden...1999). Tartuntatautien leviämisen uhan myötä *kansanterveydellinen* näkökulma on 2000-luvulla muodostunut yhä tärkeämmäksi huume poliittisen argumentaation osatekijäksi ja terveydenhuollon professiot yhä tärkeämmiksi toimijoiksi alalla (Tammi 2005).

³⁰ Neulanvaihtoprojekteja vastustettiin toisaalta sen vuoksi, että niiden ajateltiin välittävän vääriä (sallivia) viestejä yhteiskunnassa (lähinnä nuorille), ja toisaalta ajateltiin, että samalla tullaan jakaneeksi käyttäjälle rikoksentekevälaine (Tammi 2005, 192).

Uuden ulottuvuuden huumeongelman konstruointiin tuo keskustelu huumeiden ”normalisaatiosta” (Hakkarainen & Tigerstedt 2002). Englantilaisien tutkijoiden (Parker ym. 1998) mukaan huumeiden viihdekäyttö Iso-Britanniassa on saavuttanut sellaiset mittasuhteet, että voidaan jo puhua huumeiden käytön normalisoitumisesta tai tavanomaistumisesta. Pekka Hakkarainen ja Christoffer Tigerstedt (2002) ovat tiivistäneet normalisoitumisen kriteerit kahteen seikkaan: kysynnän ja tarjonnan kasvuun sekä huumeiden käytön sosiaalisen ja kulttuurisen hyväksyttävyyden lisääntymiseen. Näiden aspektien lisäksi kirjoittajat näkevät normalisaation tilanteena, jossa huume-politiikan yhteiskunnalliset toimijat tunnustavat huumeilmiön yhteiskunnallisena tosiasiana, jota ei voi edes ideaalisesti poistaa, ja toisaalta muovaavat tavoitteitaan, työmenetelmiään ja keskinäisiä yhteistyösuhteitaan tämän tosiasian mukaisesti. Kirjoittajien mukaan huumeiden käytön yleisyys ja huumeongelmien mittakaava Suomessa on vielä niin pieni, ettei perustellusti voida puhua huumeiden käytön normalisaatiosta merkityksessä ”yleinen” tai ”hyväksytty”. Sen sijaan normalisoitumisen piirteitä sisältyy huumeisiin liittyvän yhteiskunnallisen huolen leviämiseen, huumeekysymyksen arkipäiväistymiseen sekä huumeongelman uudelleenmäärittelyyn ja huume-politiikassa tapahtuneisiin strategisiin siirtymiin. Huumeidenkäytön tuottamiin ongelmiin varaudutaan nyt eri hallinnonaloilla selvästi aiempaa realistisemmin ja toimintalinjaukset ovat aikaisempaa rationaalisempia.

Edellä kuvatun huumeongelman määrittelyprosessin seurauksena on ollut, että huumeekysymys on medikalisoitunut ja kansanterveydellinen näkökulma on saanut yhä tärkeämmän aseman suomalaisessa huumeapolitiikassa 1990- ja 2000-luvuilla. Käyttäjien hoitojärjestelmiä on kehitetty, neulanvaihto-ohjelmia käynnistetty ja vaikeasti riippuvaisille on järjestetty mahdollisuus korvaushoitoon. Moralistinen ja rikosoikeuskeskeinen suhtautuminen huumeisiin on kuitenkin jarruttanut ja viivästyttänyt haittojen vähentämiseen pyrkivien toimien – kuten korvaushoidon ja neulanvaihto-ohjelmien käyttöönottoa Suomessa. Normalisaatioprosessista huolimatta rikosoikeuspolitiikka on säilyttänyt keskeisen aseman huumeongelmien ratkaisemisessa. Lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä huumeusainerikoksista annettuja rangaistuksia on määrätietoisesti kovennettu, kuten muissakin Pohjoismaissa. Samalla on avattu mahdollisuuksia uusien tutkintamenetelmien ja pakkokeinojen – kuten teleliikenteen seurannan, puhelinkuuntelun ja huumeiden valeoston – käyttöön. Tärkeänä osana kontrollipolitiikkaa on käyttäjiin kohdistettu poliisivalvonta, jota olen kuvannut *artikkelissa 4*. Myös hallinnollisten sääntelykeinojen alaa on laajennettu (*artikkeli 2*).

7 KESKUSTELUA

Tämän yhteenvetoartikkelin alussa olen esitellyt väitöskirjaani liittämäni neljän artikkelin keskeiset kysymyksenasettelut, tutkimusaineistot, metodit ja tulokset sekä pyrkinyt sijoittamaan tutkimustyöni suomalaisen huumaus-ainerikollisuuden ja huumekontrollin tutkimuskentälle. Lisäksi olen riskin käsitteen avulla tarkastellut niitä uhkia, joita huumeet yhteiskunnassa aiheuttavat ja avannut teoreettisia näkökulmia siihen, miten huumeongelmia ja niistä aiheutuvia riskejä yhteiskunnassamme voidaan säädellä. Olen myös analysoinut huumeongelman sosiaali- ja terveystieteellisen sekä rikosoikeudellisen kontrollin suhdetta ja kuvannut huumekontrollin kehitystä 1990-luvun puolivälin jälkeen Suomessa. Olen läpi yhteenvetoartikkelin tekstin hyödyntänyt hallinnollisten dokumenttien ja tutkimuskirjallisuuden lisäksi väitöskirjaan liittämieni tutkimusartikkelien tuloksia. Tässä keskusteluluvussa tiivistän väitöskirjan keskeiset tulokset ja pohdin huumeongelman ja sen sääntelyn tulevaa kehitystä.

Suomen huumeepoliittiset linjaukset ovat sidoksissa yhteiskunnallisiin perusratkaisuihin. Ennen muuta ne tukeutuvat *hyvinvointi- ja sosiaalipoliitiikkaan*. Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiomallissa toteutetaan turvallisuuden ja tasa-arvon ihanteita erilaisilla politiikan lohkoilla. Pääasiallinen vastuu huumeongelman käsittelystä kuuluu sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan piiriin. Suomen virallisissa huume-strategioissa (Huumausainestrategia 1997; Valtioneuvoston... 1999; Valtioneuvoston... 2000; Valtioneuvoston... 2004) painotetaan sosiaali- ja hyvinvointipoliittisten toimien ja syrjäytymisen ehkäisemisen tärkeyttä rajoittavan huumeepoliitiikan rinnalla. Sosiaali- ja terveystieteellinen näkökulma korostaa huumeekäytöstä muiden päihteiden tavoin sosiaalisena, kansanterveydellisenä ja lääketieteellisenä ongelmana. Käyttäjille tarjotaan hoitoa ja tukea ja tällä tavoin pyritään takaamaan, että yhteiskunta toimii, vaikka osa väestöstä ajautuu huumeiden käyttäjiksi. Päihteiden käyttö nähdään yksilöllisenä valintana, johon vaikuttavat henkilökohtaiset ja sosiaaliset syyt. Väestöä pyritään valistamaan huumeisiin liittyvistä vaaroista ja haittavaikutuksista. Kuitenkin se, että huumausaineisiin liittyvät teot tieteellisiä ja tutkimuksellisia käyttötarkoituksia lukuun ottamatta ovat rikoslaisissa (RL 50 luku) määritelty rikoksiksi, luonnollisesti ohjaa sääntelykeinoja rikoslain määrittelyjen piiriin. Näiden eri näkökulmien yhdistäminen konsistenssiin *käytännön* huumausainepoliitiikkaan ei ole mutkatonta. Modernista sosiaali- ja terveystieteellisten sekä kriminaalipoliittisten keinovalikoimien yhdistämispyrkimyksestä huolimatta suomalainen huumeepoliitiikka on aina ollut perustaltaan kaksijakoista. Huumeepoliitiikka samanaikaisesti sekä työntää

käyttäjiä ulos yhteiskunnasta (exclusion) että yrittää integroida heitä keskuuteensa (inclusion).

Sosiaali- ja terveystieteistä painotuksista huolimatta huumeaine-kontrollin voimakkain elementti onkin *rikosoikeusjärjestelmän* hyödyntäminen: poliisin esitutkinta, syyttäjälaitoksen toiminta ja tuomioistuineläytöksen langettamat tuomiot. Rikosoikeudellista kontrollia on lisätty voimakkaasti 1990-luvun puolivälin jälkeen. Rangaistuksia on kovennettu, rikoshyödyn jäljittämistä on tehostettu, mahdollisuuksia rahanpesuun on ehkäisty ja poliisi on saanut runsaasti uusia tutkintavaltuuksia. Huumeiden käyttäjiin on kohdistettu uusia hallinnollisia sääntelykeinoja, kuten huume-testien käyttöönotto työelämässä, rikosrekisterimerkintöjen tarkistus tiettyjen työpaikkojen hakumenettelyssä ja ajo-oikeuden menetysuhka tapauksissa, joissa lääkäri on todennut päihderiippuvuuden. Suomessa huume-torjunta nousi 1990-luvulla poliisin ja tullin toimintastrategian kärkikohteiksi. Huumerikollisuuden ehkäisy ja paljastaminen otettiin osaksi poliisin valvontatoimintaa koko maassa. Tämä näkyi selvänä rikostilastojen kasvuna.

Rikosoikeusjärjestelmä on muutenkin ankaroitunut vuosituhaten vaihteen molemmin puolin. Erityisesti suhtautuminen väkivaltaan ja seksuaalirikoksiin on jyrkentynyt. Rangaistuksia näistä rikoksista on kovennettu ja kehitys on näkynyt myös siinä, että väkivalta- ja seksuaalirikoksista tuomittujen määrä vankiloissa on kasvanut. Myös suhtautuminen organisoituun rikollisuuteen – esimerkiksi moottoripyöräjengeihin – on koventunut.

Suomalaisen ja pohjoismaisen *kriminaalipolitiikan* päätavoitteiksi on jo 1970-luvulta lähtien asetettu rikollisuuteen ja sen kontrolliin liittyvien haittojen minimointi ja kustannusten oikeudenmukainen jakaminen yhteiskunnan, rikosentekijän ja uhrin välillä. Rikollisuudesta aiheutuvien haittojen säätelystä pyritään aina samanaikaisesti toteuttamaan lukuisia eri tavoitteita eikä minkään yksittäisen tavoitteen toteuttamiseen pyritä ”hinnalla millä hyvänsä” (Anttila & Törnudd 1983, 124). Rikosoikeudellisessa ajattelussa on pidetty tärkeänä asettaa inhimillisesti tärkeitä arvoja etusijalle, vaikka se merkitsisikin, ettei kaikkia rikoksia saada selville ja tekijöitä rangaista.

Yhteenvedoartikkelin keskeiseksi kysymykseksi ja väitöskirjaan liitettyjen artikkeleiden implisiittiseksi taustajännitteeksi onkin muodostunut *huumeongelman poikkeava käsittely yleisistä kriminaalipoliittisista tavoitteenasetteluista*. Vaikka huumehoitopalvelujen nopeasta kehityksestä johtuen hyvinvointivaltio tavoittaa yhä suuremman osan ongelmakäyttäjistä (Partanen ym. 2004; Päihdehuollon...2005), *rikosoikeudellisia sääntelykeinoja pidetään edelleen keskeisinä*. Yhteenvedoartikkelin otsikon mukaisesti olen kuvannut tilannetta *kriminaalipolitiikan paradoksiksi*. Huumeongelman käsittely on rasittanut siihen liitetty moraalinen ulottuvuus.

Huumeongelman käsittelyn erityisasema on näkynyt muun muassa huumehoitojärjestelmän kehittämisessä. Ammattihenkilökunnan henkilökohdalliset asenteet ja arvomaailmat ovat näytelleet huomattavaa osaa huumeriippuvuuden hoidossa (Knuuti 2007, 30). Esimerkiksi heroinin käytön yleistyttyä ja HIV-tartuntojen lisääntyttyä 1990-luvun loppupuolella Suomessa syntyi äkillistä tarvetta hoitojärjestelmän kehittämiseksi neulanvaihto-ohjelmiseen ja korvaushoitoinen, mutta silloisesta asenneilmastosta ja huonosta valmiudesta johtuen hoitojärjestelmän kehittäminen viivästyi vuosilla. Nykyisinkin opioidiriippuvaisille tarkoitettuun hoitoon voi joutua jonottamaan eri kaupungeissa kuukausia, pisimmillään jopa useita vuosia. Hoidon tarve on edelleen huomattavasti hoitopaikkoja suurempi. Tältä osin huumeasiakkaan oikeus hoitoon ja kuntoutukseen ei näytä toteutuneen. Arvioiden (Hermansson 2007) mukaan tämä tarkoittaa sitä, että osa hoitoa tarvitsevista jää hakeutumatta hoitoon ja että koska korvaushoitolääkitykseen käytettävää buprenorfiinia joudutaan hakemaan omatoimisesti Ranskasta tai Virossa, lisää tämä väärinkäyttöön ja katukauppaan päätyvien lääkkeiden määrää. Ulkomailta tuodun buprenorfiinin väärinkäyttö on Suomessa yleistä ja 2000-luvulla buprenorfiini on syrjäyttänyt heroinin lähes kokonaan. Tämä on kansainvälisesti verraten ainutlaatuinen tilanne. Väärinkäyttöön liittyy suonensisäisen käytön aiheuttamia tartuntatauteja, yliannostuksia ja rikollisuutta.

Huumeongelman erityisasema näkyy myös poliisin toiminnassa. *Artikkelin 4* havaintojen mukaan poliisin huumekontrolliin liittyy nöyryyttäviä elementtejä, joiden karsiminen olisi kaikkien osapuolten etu. Samalla huumeongelmaa on käytetty perusteluna muun muassa poliisin pakkokeinojen laajentamiselle ja epäkonventionaalisten tutkintakeinojen käyttöönotolle. Huumeongelma on siten osaltaan vaikuttanut kriminaalipoliittisen ajattelun ankaroitumiseen. Kehityssuunta on ollut samansuuntaista monessa muusakin maassa.

Miksi sitten huumeekysymystä on käsitelty erityyppisenä yhteiskunnallisena ongelmana kuin muita sääntelyä edellyttäviä ilmiöitä? Miksi huumeusainerikollisuus muodostaa poikkeuksen yleisille kriminaalipoliittisille periaatteille? Onko huumeista muodostunut aidosti niin suuri uhka, että sen torjuminen käy perusteeksi kriminaalipoliittikan koventamiselle ja poliisin pakkokeino-oikeuksien laajentamiselle?

Nils Christien ja Kettil Bruunin (1986) mukaan huumeekysymys on ”hyvä vihollinen”, koska se on sopiva yhteiskunnallinen ongelma, jota kuukaan ei nouse puolustamaan. Huumeiden vastainen taistelu näyttäytyy aina arvokkaana yhteiskunnallisena työnä, vaikka vakavammat yhteiskunnalliset ongelmat jäisivätkin huomioitta. Rikosoikeudellisiin keinoihin tukeutuva politiikka painottaa huumeiden laittomuutta ja korostaa huumeiden ole-

van yhteydessä monenlaiseen rikolliseen toimintaan. Lisäksi huumeiden käyttöä hahmotetaan pahimpien tapausten kautta. Mediassa puhutaan narkomaaneista, huumeriippuvuudesta, huumekuolemista ja kannabispysykooseista. Uhkakuvilla ja käytön rangaistuksen uhalla osoitetun paheksunnan avulla vahvistetaan väestön kielteistä suhtautumista huumeisiin. Pyrkimys on siis huumeista ”puhtaaseen” yhteiskuntaan. Näkökulma on ennen kaikkea moraalinen³¹. Partasen (2002) käyttämä termi *narkofobia* on osuva ilmaus kuvaamaan länsimaalaista suhtautumista huumeisiin. Partasen mukaan huumepelko rakentuu asenteiden, joukkoviestinnän ja erilaisten yhteiskunnallisten toimien yhteisvaikutuksesta. Sen olennaiset ainekset ovat pelko huumeiden käytön seurauksista ja torjuva suhtautuminen niiden kokeiluun ja käyttöön. Huumepelkoon liittyy myös näkemys huumeista yleistä moraalii-ilmastoa rappeuttavana ja siten yhteiskuntarauhaa uhkaavana tekijänä. Huumeiden vastainen työ näyttäytyy aina kunniakkaana ja huumeiden vastaisessa taistelussa ovat kaikki keinot käytettävissä. Kansainväliset sopimusapparaatit antavat tukea kansallisen lainsäädännön kehittämiseksi. Rankaisullisesta orientaatiosta luopuminen huumeekysymyksessä aiheuttaisi kummeksuntaa ja tämäntyypiset ehdotuksetkin tulkitaan aina ”vääräksi viestiksi” väestölle.

Huumausainerikoskontrolli on ollut edelläkävijä kriminaalipolitiikan yleiselle kiristymiselle. Kuten Per Ole Träskman (1995; 2004) on todennut, huumeisiin liittyvä rikoskontrolli – joka Träskmanin ilmaisun mukaan on kuin lohikäärmeen muna – on aiheuttanut myös muun rikoskontrollin kiristymisen ja pohjoismaisista humaaneista ja oikeusvaltiollisista periaatteista luopumisen. Pohjoismaat ja monet muutkin maat ovat seuranneet Yhdysvaltojen ääriesimerkkiä War on Drugs -politiikasta ja sen seurauksena tapahtuneesta vankiluvun kasvusta. Yhdysvalloissa politiikka on johtanut vankiluvun moninkertaistumiseen ja erityisesti mustien nuorten miesten

³¹ Huumeiden käyttöä voimakkaasti paheksuva moraalinen viitekehys tulee usein esiin poliittisessa keskustelussa. Vuoden 2003 eduskuntavaali oli tässä mielessä valaiseva. Vihreiden eduskuntaehdokkaas julistautui avoimesti kannabiksen dekriminialisoinnin puolustajaksi ja vahvasti sanomaansa polttamalla kannabista vihreiden vaalikojun läheisyydessä. Vihreiden johto joutui välittömästi tulilinjalle puolueen huumeepoliittisista linjauksista. Kaikki muut puolueet julistautuivat välittömästi restriktiivisen huumeepolitiikan tai jopa nollatoleranssin kannattajiksi ja kiillottivat julkista kuvaansa moralistisella huumausaineiden käytön paheksunnalla. Myös Vihreät ottivat etäisyyttä kannabiksen laillistamista ajaneeseen jäsenensä ja ilmoittivat vastustavansa minkään huumausaineen dekriminialisointia. Yhteensä noin 60 % kaikista eduskuntaehdokkaista ilmoitti kannattavansa tiukempaa lainsäädäntöä ja lisäresurssien ohjaamista poliisille ja tullille (HS 22.2.2003; 4.3.2003). Poliittisten puolueiden kannanotoista oli selvästi nähtävissä, että ottamalla moraalisesti tiukka linja huumausaineisiin saavutetaan laajan väestönsuosio. Myös media osallistui moraalikampanjointiin. Esimerkiksi Helsingin Sanomat kiellettyi julkaisemasta mitään liberaaliksi tulkittavaa kirjoittelua sivuillaan ennen vaaleja. (Kinnunen 2003.)

syryntymiseen yhteiskuntaelämästä. Vuosien 1975 ja 2004 välillä Yhdysvaltojen vankipopulaatio lisääntyi 320 %. Kontrollipolitiikka on kiristynyt monessa muussakin maassa. Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana vankiluku on kuusinkertaistunut Hollannissa ja kolminkertaistunut Espanjassa.

Ulkomaisessa tutkimuksessa (esimerkiksi Garland 1996; 2001; Young 1999) on arvioitu yhteiskunnallisen ilmapiirin koventuneen ja useiden valtioiden on todettu käyttävän entistä yleisemmin pitkiä vankeusrangaistuksia rikoskontrollin tärkeänä keinona (ks. myös Christie 2004). Myös suomalaiset tutkijat ovat raportoineet samantyyppisestä kehityksestä (Lappi-Seppälä 2003; 2006; Kekkonen 2003).

Rikosoikeudelliseen kontrolliin perustuvaa huume-politiikkaa on kritisoitu siitä, että huumeiden käyttöä ei ole saatu vähenemään, vaan käyttö ja sen kriminalisoinnista käyttäjille aiheutuva kärsimys ovat pikemminkin lisääntyneet. Huumeiden käytön kriminalisoinnin on nähty olevan esteenä käyttäjien hoidolle ja tuelle, ja sen on nähty velvoittavan lainvalvontaviranomaiset toimintaan, jossa on mahdotonta onnistua. Huumerikoksista tuomittujen on arvioitu joutuneen ankaran kontrollin kohteiksi verrattuna muista rikoksista tuomittuihin (Träskman 1995). Edellä on todettu, että esimerkiksi törkeästä huumausainerikoksesta langetetaan samaa luokkaa olevia tai jopa ankarampia rangaistuksia kuin törkeästä raiskauksesta tai törkeästä ryöstöstä. Törkeästä pahoinpitelystä, törkeästä omaisuusrikoksesta tai törkeästä rattijuopumuksesta saa keskimäärin jo selvästi lievemmän rangaistuksen. Huumeiden käytön kriminalisointi ja sakotuskäytännön kiristyminen osoittavat selvästi, että huumeiden käyttöön suhtaudutaan moralistisemmin ja kielteisemmin kuin muiden päihteiden käyttöön tai muuhun henkilökohtaiseen riskikäyttäytymiseen. Lisäksi, kuten *artikkelissa 3* on todettu, rikoskontrolli kohdistuu huonossa sosioekonomisessa asemassa oleviin henkilöihin. Huumeiden käyttäjät pitävät usein itseään huume-politiikan uhreina. Tuomio huumausainerikoksesta saattaa panna alulle syrjäytymisprosessin, jota on vaikea katkaista. (Ks. Kainulainen 2002.) Huumausainekontrolli on siten valikoivaa ja tuottaa repressiivisiä käytäntöjä.

Teollistuneissa maissa huumeongelma on koko yhteiskunnan läpileikkaava ja se koskettelee monia elämänaloja. Huumekysymyksen moniulotteisuus heijastuu ongelman sääntelypyrkimyksiin. Vertailtaessa eri maiden huume-strategioita ja huume-tilannetta mitään selviä syy-seuraussuhteita näiden välille ei ole voitu osoittaa. Valittu strategia joudutaan aina jalkauttamaan erityyppiseen huume-tilanteeseen ja kulttuurihistorialliseen maapeerään. Maan sosiaalinen ja taloudellinen tilanne ja väestön asennoituminen huumeisiin saattavat olla jopa merkittävämpiä tekijöitä kuin valittu virallinen politiikka. (Reuband 1998.) Ääriesimerkkeinä sekä Hollanti että Ruotsi

ovat markkinoineet omia, vastakkaisiin ääripäihin sijoittuneita ratkaisujaan menestystarinaoina. Erilaiset yhteiskunnalliset olosuhteet huomioon ottaen saattaa olla mahdollista, että väitteet pitävät molemmissa maissa paikkansa. Keinot on valittu tilanteen mukaan.

Suomalaisessa julkisessa hallinnossa vaikuttaa olevan vallalla trendi rationaaliseen pragmaattiseen ajatteluun, tehokkuuteen, ”parhaan ratkaisun” löytämiseen ja jopa suhteellisen joustavaan eri ajatusmallien yhdistämiseen, jos se katsotaan tarkoituksenmukaiseksi. Peruslähtökohta tämänkaltaiselle päätöksenteolle on, että päätösten kohteena olevista asioista voidaan keskustella avoimesti ja argumentoida eri lähtökohdista käsin. Huumeepoliittista keskustelua on haitannut asetelmien lukkiutuneisuus, jolloin tärkeitäkään asioita ei ole tuotu esiin huumeliberaaliksi leimaantumisen pelossa. Havaintojeni mukaan suomalaisessa virkamieskunnassa, tutkijoiden piirissä, hoitohenkilöstön ja sosiaalityöntekijöiden parissa, ihmisoikeuksista kiinnostuneiden joukossa ja monissa muissa ammattikunnissa ja elämänaalueilla on elänyt ”piilotettu agenda” virallisen huumeepoliittisen retoriikan rinnalla. Tämä ”piiloagenda” on pyrkinyt välttämään moralistista ja alarmistista suhtautumista huumeongelmiin. Huumeiden käyttöä on tarkasteltu sen omista lähtökohdista käsin ja osana muuta päihdekäyttäytymistä. Päämääränä on ollut väestön valistaminen ja avun tarjoaminen siten, että huumeista koituvat haitat yksilölle ja yhteiskunnalle jäisivät pieniksi. Toimenpiteiden fokus on ollut konkreettisissa asioissa, esimerkiksi HIV-tartuntojen leviämisen ehkäisemisessä.

Edellä mainitusta ”virallinen agenda” ja ”piiloagenda” -tilanteesta huolimatta suomalainen huumeepoliittinen keskustelu on avautunut huomattavasti viimeisen kymmenen vuoden aikana, minkä johdosta merkittäviä edistysaskelia on tapahtunut muun muassa hoitojärjestelmien kehittämisessä. Huumeiden käytön eri piirteiden ja käyttäjien näkökulmia ongelmiin on pystytty avaamaan ja demystifioimaan. Tämä kehitys ei ole vähentänyt tukea repressiiviseltä politiikalta, jolla edelleen on vankka kannatus väestön keskuudessa. Suomen väestön asenteet ovat samankaltaisia ruotsalaisten ja norjalaisten kanssa, mutta eräänlainen poikkeus eurooppalaisessa mittakaavassa, jossa ajatus käyttäjien rankaisemisesta ei saa niin voimakasta kannatusta. Silti huumeekysymys ei Suomessa ole suuresti politisoitunut tai saanut siinä määrin ideologisia painolasteja kuin monissa muissa Euroopan maissa ja Yhdysvalloissa. Ylipäätään Suomessa valtiokoneistolla ja virkamiehillä on ollut keskeinen sija sosiaalisen tiedon ja suunnittelukapasiteetin haltijoina (Julkunen 2006, 35). Suomessa julkilausuttu ja toteutettu huumausainepolitiikka ovat vastanneet melko hyvin toisiaan. Huumausainetilanteen vaikeutuminen on tosin nostanut huumausainekysymyksen entistä voimakkaammin poliittiseen keskusteluun ja ongelmamäärittelyyn.

Tätä edistää vilkas mediakeskustelu. Huumeiden käytön haittojen ehkäisy alkaa olla tärkeä tekijä esimerkiksi yhteiskunnallisessa rahanjaossa.

Minkälaisia haasteita nykyinen huumeidenkäyttö ja mahdolliset muutokset tulevaisuudessa aiheuttavat huumeongelman sääntelylle ja rikollisuuskontrollille? Eräs mahdollinen skenaario on, että suomalainen huumeongelma ja sen yhteiskunnallinen sääntely noudattavat tiettyä yleiseurooppalaista kehityslinjaa, jossa huumeiden käyttö ”normalisoituu” ja ”neutralisoituu” yhdeksi yhteiskunnallisista ongelmista muiden ongelmien ohella. Vielä 20 vuotta sitten useimpien Euroopan maiden huumeepolitiikka tähtäsi ensisijaisesti huumeiden käytön lopettamiseen. Tämän päivän huumeepolitiikassa käyttäjällä on mahdollisuuksia saada apua ja tukea huumeiden käytön aktiivivaiheessa. Perinteisen ajattelutavan muuttuminen on seurausta uudesta suhtautumisesta huumeiden käyttöön ja käyttäjään. Useissa Euroopan maissa huumeiden ongelmakäyttöä ei enää koeta ensisijaisesti rikollisena ja asosiaalisena käyttäytymisenä, vaan psyykkisen ja sosiaalisen ”sairauden” oireena, jonka paraneminen vaatii aikaa. Ajattelutavan keskiössä on autonominen käyttäjä, joka todennäköisesti selviää elämänhallinnan ongelmistaan, kunhan häntä siinä riittävästi tuetaan eikä häntä häiritä esimerkiksi rikosoikeudellisin sanktioin. Kokemus on osoittanut, että vuosien kuluessa suuri osa huumeiden käyttäjiä lopettaa huumeiden käytön tai ainakin vähentää sitä. Yhteiskunnallisten toimien tarkoituksena on auttaa huumeiden käyttäjiä selviämään destruktiivisesta käyttövaiheesta mahdollisimman vähin vaurioin.

Tulevaisuutta on luonnollisesti mahdotonta ennustaa. Tulevaisuudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa tapahtuvat muutokset voivat vaikuttaa huumeidenkäyttöön. Syrjäytymiskehitys voi kärjistyä tai maahamme saattaa syntyä uusia rikollisia tai päihdekeskeisiä alakulttuureja. Alueellinen eriarvoisuus voi kasvaa ja tietyt asuinalueet kurjistua. Yhteiskunnan palvelujärjestelmä saattaa ontua. Huumehoitojärjestelmä voi kangistua ja muodostua entistä kykenemättömäksi vastaamaan uusiin haasteisiin. Tilannetta pahentaa se, jos etnisten ryhmien ongelmat jätetään hoitamatta. Huumeidenkäyttö saattaa tulevaisuudessa kohdentua nykyistä voimakkaammin maahanmuuttajiin yhteiskunnan koherenssin säilyttämiseksi.

Erityyppiset päihdeongelmat saavuttavat eri aikoina erilaisia hyvinvointivaltioluokituksen asteita (Kinnunen & Lehto 1998). Onko huumeongelman käsittely suomalaisessa yhteiskunnassa muuttumassa? Ovatko sosiaali- ja terveysviranomaiset ottamassa entistä suurempaa vastuuta huumeongelman käsittelyssä? Mäkelä ja Säilä (1986) kuvasivat juoppojen kontrollin siirtymistä poliisi- ja vankilaviranomaisilta sosiaali- ja terveydenhuollon vastuulle 1960-luvulta 1980-luvulle. Takala ja Lehto (1988) arvioivat saman kehityksen jatkuneen 1980-luvun aikana. Nähtäväksi jää, tuleeko

huumeongelman käsittelylle käymään samoin kuin juoppojen käsittelylle kävi. Pystymmekö vieraannuttavan kontrollikäsittelyn sijaan integroimaan huumeongelmaisia yhteiskuntaan? Opimmeko sietämään erilaisuutta ja poikkeavuutta sen sijaan, että pakottaisimme kaikki sopeutumaan valtaväestön arvomaailmaan? Pystymmekö välttämään huumeiden käyttäjien luokittelemista rikollisiksi tai sairaiksi, vaan luottamaan heidän kykenevän ratkaisemaan elämänhallintansa ongelmia ja tukemaan heitä näissä pyrkimyksissä? Rationaalista huumeepolitiikkaa suunniteltaessa on tunnistettava huumeiden erilaisia käyttötapoja ja kyettävä arvioimaan niihin liittyviä yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia riskejä. Oleellista on tukea yksilöitä heidän omissa valinnoissaan ja nojautua lähiympäristön – ystävien, perheen sekä koulu- tai työyhteisön – luomaan epäviralliseen kontrolliin.

Kriminaalipolitiikan paradoksi on edelleen ratkaisematta Suomessa ja useimmissa muissakin maissa. Miksi huumeekysymyksessä ei noudateta samoja rationaalisuuden ja humanisuuden periaatteita kuin rikollisuuden ja poikkeavan käyttäytymisen sääntelyssä yleensäkin? Miksi huumeiden käyttöä pyritään hillitsemään rikosoikeudellisin keinoin, kun esimerkiksi alkoholin käytön ja seksuaalisen itsemääräämisoikeuden suojelemisen keskiössä on itselle tai toisille aiheutuvat riskit (esimerkiksi lasten suojeleminen, väkivallan ehkäisy, tartuntatautien leviämisen ehkäisy) eikä laissa vahvistetun normin mukainen käyttäytyminen. Onko rationaalista, että huumeiden luoma uhka kiristää kriminaalipoliittista ilmapiiriä, vaikka huumeongelma on helpottunut? Tarvitaan vielä runsaasti oikeus- ja sosiaalitieteellistä tutkimusta sen arvioimiseksi, ovatko yhteiskunnan huumeiden tarjonnan ja kysynnän vähentämiseen ohjaamat voimavarat oikeassa suhteessa ongelman luonteeseen nähden (toimien tarpeellisuuden, soveltuvuuden ja suhteellisuusperiaatteiden toteutuminen). Tarvitsemme empiiristä tutkimusta eri strategioiden kustannus-tehokkuudesta oikeudenmukaisuus- ja ihmisoikeuskysymykset huomioon ottaen. Keskeinen haaste rationaalisen ja pragmaattisen huumeepolitiikan muodostamiselle on avoimen keskustelun virittäminen ja ylläpitäminen.

KIRJALLISUUS

- Agar Michael (1973). *Ripping and running*. Seminar Press. New York.
- Ahlström Salme, Haavisto Kari, Metso Leena & Tuovinen Eeva-Liisa (1996). Päihteiden käyttö ja saatavuus 15-vuotiaiden keskuudessa. *Alkoholipoliitikka* 61:1.
- Ahlström Salme, Haavisto Kari, Metso Leena & Tuovinen Eeva-Liisa (1999). Miten nuorten päihteiden käyttö on muuttunut vuodesta 1995 vuoteen 1999. *Yhteiskuntapolitiikka* 5–6/1999.
- Ahtee Liisa (1998). *Opioidit ja kannabinoidit*. Teoksessa Salaspuro Mikko, Kiiänmaa Kalervo & Seppä Kaija (toim.): *Päihdelääketiede*. Kustannus Oy Duodecim, Helsinki.
- Albrecht Hans-Jörg & van Kalmthout Anton (1989). *European Perspectives on Drug Policies*. Teoksessa Albrecht Hans-Jörg & van Kalmthout Anton: *Drug Policies in Western Europe*. *Criminological Research Reports by the Max Planck Institute for Foreign and International Penal Law*. Volume 41. Freiburg i. Br.
- Alvesalo Anne (2003). *The Dynamics of Economic Crime Control*. The Police College of Finland. *Research Reports* 14.
- Annual report 2004. *The State of the Drugs Problem in the European Union and Norway*. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. Lisbon.
- Anttila Inkeri & Törnudd Patrik (1983). *Kriminologia ja kriminaalipoliitikka*. WSOY. Porvoo-Helsinki-Juva.
- Arjen turvaa (2004). *Sisäisen turvallisuuden ohjelma*. Sisäasiainministeriön julkaisu 44/2004.
- Barker Judith C (1998). *Thunder and Silence in Drug Treatment*. Four Nations in Moral Concert. Teoksessa Harald Klingemann & Geoffrey Hunt (toim.): *Drug Treatment Systems in an International Perspective*. *Drugs, Demons, and Delinquents*. Sage Publications. Thousand Oaks.
- Bauman Zygmunt (1993). *Postmodern Ethics*. Polity Press. Oxford and Cambridge.
- Beck Ulrich (1992). *Risk Society. Towards a New Modernity*. Sage. London.
- Becker Howard S. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. Free Press New York.
- Best David, Strang John, Beswick Tracy & Gossop Michael (2001). Assessment of a Concentrated, High-profile Police Operation. No Discernible Impact on Drug Availability, Price or Purity. *British Journal of Criminology* 41, 738–745.
- Boekhout van Solinge Tim (2004). *Dealing with Drugs in Europe. An Investigation of European Drug Control Experiences: France, the Netherlands and Sweden*. Willem Pompe Institute for Criminal Law and Criminology in co-operation with BJU Publishers. The Hague.
- Bottoms Anthony E. (2001). Disadvantage to the Disadvantaged? Offenders as Victims of Property Crime. *Esitelmä European Society of Criminology konferenssissa Lausannassa* 6.–8.9.2001.
- Bourgois Philippe (1995). *In Search of Respect. Selling Crack in El Barrio*. Cambridge University Press.

- Bruun Kettil, Edwards Griffith, Lumio Martti, Mäkelä Klaus, Pan Lynn, Pophan Robert, Room Robin, Schmidt Wolfgang, Sulkunen Pekka & Österberg Esa (1975). Alkoholipolitiikka – kansanterveydellinen näkökulma. Alkoholitutkimussäätiön julkaisu No. 26. Helsinki.
- Bushway Shawn & Reuter Peter (2002). Labor Markets and Crime. Teoksessa Wilson James Q. & Petersilia Joan (toim.): Crime. Public Policies for Crime Control. ICS Press. Oakland. California.
- Bäckman Johan (2006). Itämafia. Uhkakuvapolitiikka, rikosilmiöt ja kulttuuriset merkitykset. Poliisiammattikorkeakoulu. Tutkimuksia 2006. Espoo.
- Bødal Kåre (1982). 350 Narkoselgere. Universitetsforlaget. Drammen.
- Chaiken Jan M. & Chaiken Marcia R. (1990). Drugs and Predatory Crime: Teoksessa Tonry Michael & Wilson James Q. (toim.): Drugs and Crime. The University of Chicago Press. Chicago.
- Christie Nils (1993). Kohti vankileirien saaristoa? Rikollisuuden kontrolli teollisuutena länsimaissa. Hanki ja jää. Helsinki.
- Christie Nils (2004). A Suitable Amount of Crime. Routledge. London.
- Christie Nils & Bruun Kettil (1986). Hyvä vihollinen. Huumausainepolitiikkaa Pohjolassa. Weiling & Göös. Espoo.
- Clarke Ronald V. (1997). Situational Crime Prevention. Succesful Case Studies. Second Edition. Harrow and Heston Publishers. Guilderland, New York.
- Cloward, Richard & Ohlin Lloyd (1960). Delinquency and Opportunity. New York. Free Press.
- Clutterbuck Richard (1990). Terrorism, Drugs & Crime in Europe after 1992. Routledge. London.
- Cohen Stanley (1985). Visions of Social Control. Cambridge Polity Press.
- Collison Mike (1995). Police, drugs and community. Free Association Books. London 1995.
- Dorn Nicholas (toim.) (1999). Regulating European Drug Problems. Administrative Measures and Civil Law in the Control of Drug Trafficking, Nuisance and Use. Kluwer Law International.
- Dorn Nicholas & South Nigel (1990). Drug Markets and Law Enforcement. British Journal of Criminology. Vol. 30 N:o 2 Spring.
- Dorn Nicholas, Murji Karim & South Nigel (1992). Traffickers. Drug markets and Law Enforcement. Routledge. London.
- Drugs Policy in the Netherlands. Continuity and change (1995). Ministry of Foreign Affairs. Rijswijk.
- Edwards Griffith ym. (toim.) (1996). Alkoholipolitiikka ja yhteinen hyvä. Oy Edita Ab. Helsinki.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2006. Helsinki 2007.
- EMCDDA Scientific Report (2000). Pilot Project to Describe and Analyse Local drug Markets. First Phase Final Report: Illegal Drug Markets in Frankfurt and Milan. EMCDDA / EPI / CT.99.EP.06 / 2000.
- Erickson Patricia G., Riley Diane M., Cheung Yuet W. & O'Hare Patrick (toim.) (1997). Harm reduction: a New Direction for Drug Policies and Programs. University of Toronto Press.
- Ericson Richard V. & Haggerty Kevin D. (1997). Policing the Risk Society. Clarendon Press. Oxford.
- Eskola Jarkko (2000). Huume-epidemioiden hallintaan monin toimin. Kansanterveys. Kansanterveyslaitoksen tiedotuslehti 4/2000.

- Fabritius Carola & Salaspuro Mikko (1998). Kannabis päihtenä. Teoksessa Salaspuro Mikko, Kiiänmaa Kalervo & Seppä Kaija: Päihdelääketiede. Kustannus Oy Duodecim. Helsinki.
- Fagan Jeffrey (1990). Intoxication and Aggression. Teoksessa Tonry Michael & Wilson James Q.: Drugs and Crime. Crime and Justice. A Review of Research. Volume 13. The University of Chicago Press.
- Fagan Jeffrey (1994). Do Criminal Sanctions Deter Drug Crimes? Teoksessa MacKenzie Doris Layton & Uchida Craig D.: Drugs and Crime. Evaluating Public Policy Initiatives. Sage Publications. Thousand Oaks.
- Farrington David (1992). Criminal Career Research: Lessons for Crime Prevention. *Studies on Crime and Crime Prevention* 1, 7–29.
- Feeley M. & Simon J. (1994). Actuarial Justice: The Emerging New Criminal Law. Teoksessa Nelkin David (toim.): The Futures of Criminology. Sage Publications.
- Finstad Liv (2000). Politiblikket. Pax Forlag A/S. Oslo.
- Foucault Michel (1980). Tarkkailla ja rangaista. Otava. Helsinki.
- Frankfurt Resolution (1990). www.ukcia/web/politics/frank.html
- Garland David (1996). The Limits of the Sovereign State. *The British Journal of Criminology*. Vol. 36, Autumn no. 4., 445–471.
- Garland David (2001). The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society. Oxford University Press, Oxford.
- van Gemert Frank & Verbraeck Hans (1994). Snacks, sex and smack – the ecology of the drug trade in the inner city of Amsterdam. Teoksessa Leuw Ed. & Marshall I. Haen (toim.): Between Prohibition and Legalization. The Dutch Experiment in Drug Policy. Kugler Publications. Amsterdam.
- Giddens Anthony (1991). Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity.
- Goldstein Paul J. (1985). The drug/violence nexus. A tripartite conceptual framework. *Journal of Drug Issues*, 15(4): 493–506.
- Goffman Erving (1974). Frame Analysis. An Essey on the Organization of Experience. Harvard University Press. Cambridge. Massachusetts
- Gottfredson Michael R. & Hirschi Travis (1990). A General Theory of Crime. Stanford University Press. Stanford, California.
- Granfelt Riitta (2003). Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. *Suomen ympäristö* 613. Ympäristöministeriö. Asunto- ja rakennusosasto.
- Grapendaal Martin, Leuw Ed & Nelen Hans (1994). Legalization, decriminalization and the reduction of crime. Teoksessa Leuw Ed., Marshall I. Haen: Between prohibition and legalization. The Dutch Experiment in Drug Policy. *Studies on crime and justice. A series from the research and documentation centre*. Kugler Publications. Amsterdam.
- Green L. (1996). Policing Places with Drug Problems. Sage Publications.
- Grönfors Martti (1982). Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. WSOY. Helsinki.
- Haavisto Kari, Laine Terhi & Leino Liisa (2002). Sosiaalityöntekijät poliisilaitoksilla. Kartoitus keväällä 2002 poliisilaitoksilla työskennelleistä sosiaalityöntekijöistä. *Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. D Työpapereita* 6. Yliopistopaino. Helsinki.
- Hakkarainen Pekka (1987). Huumausainekulttuuri ja käyttötavat Suomessa. Sosiologian lisensiaattitutkielma. Turun yliopisto.

- Hakkarainen Pekka (1992). Suomalainen huumeekysymys. Huumausaineiden yhteiskunnallinen paikka Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Alkoholitutkimussäätiön julkaisu No. 42. Helsinki.
- Hakkarainen Pekka (1994). Construction of the drug problem in Finland. Paper presented at a COST A 6 workshop in Warsaw, 9 December 1994.
- Hakkarainen Pekka (1998). Sosiaalisten ongelmien määrittely. Teoksessa Koskinen Keijo (toim.): Sosiologisia karttalehtiä. Matkaopas yhteiskunnan tutkimiseen. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.
- Hakkarainen Pekka (2002). Huumeekulttuurin muutos ja huumekuolemat. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.): Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Gaudeamus. Helsinki.
- Hakkarainen Pekka, Hübner Lena, Laursen Lau & Ødegård Einar (1996). Drug use and Public attitudes in the Nordic countries. Teoksessa Hakkarainen Pekka, Laursen Lau & Tigerstedt Christoffer (toim.): Discussing drugs and control policy. NAD publication 31. Helsinki.
- Hakkarainen Pekka, Kekki Tuula, Mustalampi Saini, Muuri Anu, Nuorvala Yrjö, Partanen Airi, Virtanen Ari & Virtanen Päivi (2000). Huumehoidon nykyiset tarpeet ja edellytykset. Stakes. Aiheita 31. Helsinki.
- Hakkarainen Pekka & Metso Leena (2001). Onko huumeiden käytön yleistymisen taittumassa? Vuoden 2000 huumeekyselyn tulokset. Yhteiskuntapolitiikka 66: 3.
- Hakkarainen Pekka & Metso Leena (2003). Huumeiden käytön uusi sukupolvi. Yhteiskuntapolitiikka 69:3, 244–256.
- Hakkarainen Pekka & Metso Leena (2004). Suomalaisten suhtautuminen huumeisiin ja huumepolitiikkaan. Mielipiteet ja asenteet väestössä 2002. Yhteiskuntapolitiikka 70(1): 40–46.
- Hakkarainen Pekka & Metso Leena (2005). Märkä pilvi ja vuosi 2004. Yhteiskuntapolitiikka 70:3, 252–265.
- Hakkarainen Pekka & Tigerstedt Christoffer (2002). Ristiriitojen huumepolitiikka – huumeongelman normalisaatio Suomessa. Teoksessa Heikkilä Matti & Kautto Mikko (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2002. Stakes, Helsinki.
- Hakkarainen Pekka & Törrönen Jukka (2002). Huumeet ja hyvinvointivaltiollisen kehyksen muutos lehtien pääkirjoituksissa. Yhteiskuntapolitiikka 6/2002, 539–551.
- Hall W. (1996). Methadone Maintenance Treatment as a Crime Control Measure. Crime and Justice Bulletin no. 29. Sydney: NSW Bureau of Crime Statistics and Research.
- Hall W. & Solowij N. (1998). Adverse effects of cannabis. Lancet 352: 1611–1616.
- Heino Petteri, Randell Mari & Virolainen Sanna (2005). Sosiaalityötä poliisilaitoksella. Paikallisista innovaatioista valtakunnalliseksi käytännöksi. Sosiaalitalo Oy – Socialkompetens Ab.
- Heinonen Markku (1989). Käyttäjä kohtaa kontrollin. Hoito ja kontrolli huumeuortien kokemina. Helsinki: Sosiaalihuollituksen julkaisu 7/1989.
- Heinonen Risto & Hannula Ilari (1999). Valvonta tietoyhteiskunnassa. Edita, Helsinki.
- Heinälä Pekka (1998). Kannabis ja sen terveysvaikutukset. Kustannus Oy Duodecim 114: 2115–2120.

- Heiskala Risto & Luhtakallio Eeva (2006). Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta. Gaudeamus, Helsinki.
- Helsingin huumestrategia (2000). Helsingin kaupunginkanslia.
- Hermanson Terhi (2007). Muistio: Opioidiriippuvaisten vieroitus-, korvaus- ja ylläpito-hoidosta eräillä lääkkeillä annetun sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen (289/2002) muuttaminen. Sosiaali- ja terveysministeriö 27.9.2007.
- Hirschi Travis (1986). On the Compatibility of Rational Choice and Social Control Theories of Crime. Teoksessa Cornish D. & Clarke R (toim.): Reasoning Criminal. Springer-Verlag, New York.
- Hoikkala Tommi & Hakkarainen Pekka (2000). Päihde-etnografian tarve. Nuorisotutkimus 18:2, 56–59.
- Holmberg Lars (1999). Politiets skøn i retssociologisk belysning. Ph.d.-afhandling. Københavns universitet. Det Juridiske Fakultet. Det retsvidenskabelige Institut D.
- Holopainen Antti (1998). Sekakäyttö. Teoksessa Teoksessa Salaspuro Mikko, Kiiänmaa Kalervo, Seppä Kaija (toim.): Päihdelääketiede. Kustannus Oy Duodecim, Helsinki
- Hough Michael (1996). Drug Misuse and the Criminal Justice System. A review of the literature. Drug Prevention Initiative Paper No. 15. London.
- Hough Michael & Edmunds Mark (1999). Tackling Drug Markets, Research and Policy. Teoksessa Tackling Drug Markets: An Eclectic Approach. Studies on Crime and Crime Prevention. Vol. 8 No.1.
- Hough Michael & Natarajan Mangai (2000). Introduction: Illegal Drug Markets, Research and Policy. Teoksessa Natarajan Mangai and Hough Mike (toim.): Illegal Drug Markets: From Research to Prevention Policy, Crime Prevention Studies, Vol. 11.
- Hurme Toivo (2002). Rikollinen, potilas vai anonyymi asiakas? Huumausaineiden ongelmakäyttäjän ristiriitainen identifiointi. Sosiologia (39)4: 296–308.
- Huumausaine- ja dopingrikollisuus (2007). Keskusrikospoliisin muistio 22.3.2007.
- Huumausaineen käyttörikostyöryhmän väliraportti 29.8.2001.
- Huumausaineiden ongelmakäyttäjien hoitoa kehittäneen työryhmän muistio (2001). Sosiaali- ja terveysministeriö. Työryhmämuistioita 8. Helsinki.
- Huumausainekomitean mietintö 1969: B 53.
- Huumausaineneuvottelukunnan mietintö No. 1. Ehdotus huumaus- ja lääkeaineiden väärinkäyttäjien hoito-organisaation kehittämiseksi 1971: B 53.
- Huumausainerikokset (1991). Rikoslakiprojektin ehdotus. Oikeusministeriön lainvalmisteluosasto.
- Huumausainestrategia 1997. Komiteamietintö 1997:10. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Huumausainetilanne Suomessa vuonna 2003. EMCDDA-seurantareportti. Suomen huumausaineiden seurantakeskus, REITOX. Stakes.
- Huumeriippuvuuden hoito Suomessa. Konsensuslausuma (1999). Suomalainen Lääkäriseura Duodecim ja Suomen Akatemia.
- Hser Yih-Ing, Longshore Douglas & Anglin M. Douglas (1994). Prevalence of Drug Use Among Criminal Offender Populations: Implications for Control, Treatment, and Policy. Teoksessa Layton MacKenzie Doris &

- Uchida Craig D. (toim.): *Drugs and Crime. Evaluating Public Policy Initiatives*. Sage Publications. California.
- Hyvinvointivaltion kriminaalipolitiikka (2007). *Kriminaalipoliittinen toimintaohjelma vuosille 2007–2011*. Oikeusministeriön toiminta ja hallinto 2007:13.
- Inciardi James A. (toim.) (1999). *The Drug Legalization Debate*. Sage Publications Inc.
- Jaakkola, Risto (1965). Sosiaalinen tausta ja rikollisuus. *Sosiologia* 2:2, 90–100.
- Jaakkola Risto (1969). Huumausaineiden käytön laajuus ja esiintymismuodot. Teoksessa Huumausainekomitean mietintö 1969: B 53, 31–86.
- Jallinoja Piia, Helakorpi Satu & Uutela Antti (2003). Huumekontaktit, huume-mielipiteet ja valtakunnallisen huumeviestikampanjan havaittavuus. Tutkimus aikuisista suomalaisista 2002. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B1. Helsinki.
- Jareborg Nils (1995). What Kind of Criminal Law Do We Want? Teoksessa Snare Annika (toim.): *Beware of Punishment. On the Utility and Futility of Criminal Law*. Scandinavian Studies in Criminology, Vol. 14. Pax Forlag A/S, Oslo.
- Johnson Bruce D., Williams Terry, Dei Kojo A. & Sanabria Harry (1990). Drug Abuse in the Inner City: Impact on the Hard Drug Users and the Community. Teoksessa Tonry Michael & Wilson James Q (toim.): *Drugs and Crime. Crime and Justice. A Review of Research*. Vol. 13. The University of Chicago Press. Chicago.
- Julkunen Raija (2006). *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Stakes, Helsinki 2006.
- Junninen Mika (2006). *Adventurers and Risk-Takers: Finnish professional criminals and their organisations in the 1990s cross-border criminality*. Helsinki. HEUNI.
- Junninen Mika & Aromaa Kauko (1999). *Crime Across the Border. Finnish Professional Criminals and Estonian Crime Opportunities*. National Research Institute of Legal Policy. Research Communications 45. Helsinki 1999.
- Järvinen Margaretha & Skretting Astrid (toim.) (1994). *Missbruk och tvångsvård*. NAD-publikation Nr. 27. Helsingfors.
- Järvinen Saija (1997). Rhetorics of drug issue in a Finnish afternoon tabloid. Constructing the drug problem. *Alcologia. European Journal of Alcohol Studies*. Vol. IV, No. 3, 195–205.
- Kainulainen Heini (1999). Toimenpiteistä luopuminen huumausainerikoksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 164. Helsinki.
- Kainulainen Heini (2002). Pitääkö huumeiden käyttäjää rangaista? Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Gaudeamus. Helsinki.
- Kainulainen Heini (2005). Päihderikokset. teoksessa *Rikollisuustilanne 2004*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 215. Helsinki.
- Kainulainen Heini (2006). Seuraamusikäytäntö huumausaineen käyttöririkoksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 219. Helsinki.
- Kainulainen Heini (toim.) (2007). Rangaistuskäytäntö törkeissä huumausainerikoksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 79. Helsinki.

- Kandel Denise B. (1993). The Social Demography of Drug Use. In: Bayer R. & Oppenheimer G.M. (toim.): *Confronting Drug Policy. Illicit Drugs in Free Society*. Cambridge University Press.
- Kansallinen ohjelma väkivallan vähentämiseksi (2006). Oikeusministeriö. Helsinki.
- Kaplan Howard B. (toim.) (1995). *Drugs, Crime, and other Deviant Adaptations. Longitudinal Studies*. Plenum Press. New York.
- Kassman Anders (1998). Polisen och narkotikaproblemet. Från nationella aktioner mot narkotikaprofitörer till lokala insatser för att störa missbruket. *Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Sociology*. N. S. 6. Almqvist & Wiksell International. Stockholm.
- Kaukonen Olavi (2000). Päihdepalvelut jakautuneessa hyvinvointivaltiossa. *Stakes. Tutkimuksia* 107/2000.
- Kaukonen Olavi & Halmetaho Matti (1998). Yhteisellä asialla? Lehtien huumausainkirjoittelu syksyllä 1996. Teoksessa *Huumeet ja kouluyhteisö. Konstruktionistinen tapaustutkimus*. Stakes. Tutkimuksia 91. Helsinki.
- Kautto Mikko (toim.) (2006). *Suomalaisten hyvinvointi 2006*. Stakes. Helsinki.
- Kekki Tuula (1998). Kuntien päihdestrategiat vuosina 1994–1998. Selvitys kuntien kirjallisista päihdetoimintaohjelmista. *Stakes. Aiheita* 42/1998.
- Kekkonen Jukka (2003). ”Sosiaalipolitiikka on parasta kriminaalipolitiikkaa.” Teoksessa *Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII. Pekka Koskiselle 1.1.2003 omistettu*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 237. Helsinki.
- Kelling G. & Coles C (1997). *Fixing Broken Windows*. Free Press. New York.
- Kiianmaa Kalervo & Hyytiä Petri (1998). Päihteiden vaikutusten neurobiologinen perusta. Teoksessa *Salaspuro Mikko, Kiianmaa Kalervo, Seppä Kaija (toim.): Päihdelääketiede*. Kustannus Oy Duodecim. Helsinki.
- Kinnunen Aarne (1990). Hedonistinen huumeen käyttö ja sen hallinta. Tapaustutkimus helsinkiläistä pilvenpolttajista. *Sosiologian pro gradu -työ*. Helsingin yliopisto.
- Kinnunen Aarne (1994). Den bristande motivationen. En litteraturstudie över tvångsvård av rusmedelmissbrukare i de nordiska länderna. Teoksessa *Margaretha Järvinen & Astrid Skretting (toim.): Missbruk och tvångsvård*. NAD-publikation Nr. 27. Helsinki.
- Kinnunen Aarne (1995). Statistics, the Police and the Media in the Finnish Drug Policy. Paper presented at COST A6 workshop on ”Evaluation of the impact of interaction between national and international drug policy” and ”The use and misuse of statistics in making drug policy” in Helsinki, 8–10 December 1995.
- Kinnunen Aarne (1996). Isännät, rengit ja pokat. Huumemarkkinat ja oheisrikollisuus Helsingissä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja no. 133. Helsinki 1996.
- Kinnunen Aarne (1997). Narkotikapolitikens byggklossar. Rapport fra NSfK's 18. kontaktseminar og 39. forskerseminar, Hirtshals, Danmark. Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi.
- Kinnunen Aarne (1998). Finland's changing drug treatment system. Drug treatment systems in an international perspective. Esitelmä Isdruts closing meeting. Lisbon, 7–9 October 1998.

- Kinnunen Aarne (1999a). Finland: Regulating Drug Trafficking, Nuisance and Use. Teoksessa Nicholas Dorn (toim.): Regulating European Drug Problems. Administrative Measures and Civil Law in the Control of Drug Trafficking, Nuisance and Use. Kluwer Law International.
- Kinnunen Aarne (1999b). Valtakunnallinen huumausaineohjelma. Uusi Kriminaalihuolto 1/1999.
- Kinnunen Aarne (2000). Päihderikokset. Teoksessa Rikollisuustilanne 1999. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 175. Helsinki.
- Kinnunen Aarne (2001). Huumausainerikoksiin syyllistyneiden rikosura ja sosio-ekonominen asema. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 182. Helsinki.
- Kinnunen Aarne (2002). Poliisin tehostettu huumevalvonta. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.): Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Gaudeamus. Helsinki.
- Kinnunen Aarne (2003). The Role of Penal Responses to Drug Problems in Finland. Esitelmä European Society for Criminology:n seminaarissa Helsingissä 29.8.2003.
- Kinnunen Aarne & Lehto Juhani (1998). Finland: Drug Treatment at the Margins. Teoksessa Harald Klingemann & Geoffrey Hunt (toim.): Drug Treatment Systems in an International Perspective. Drugs, Demons, and Delinquents. Sage Publications. Thousand Oaks.
- Kinnunen Aarne & Nilson Margareta (1999). Recent Trends in Drug Treatment in Europe. European Addiction Research 1999;5: 145–152.
- Kinnunen Aarne & Kainulainen Heini (2002). Finland. A Country Report in Prosecution of Drug Users in Europe. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. Insight Series 5.
- Kinnunen Aarne, Perälä Riikka & Telkkä Tarja (2005). Poliisin huumevalvontaprojekti pääkaupunkiseudulla – seurantatutkimus. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 20. Espoo.
- Kivivuori Janne (1999). Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995–1998. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 161. Helsinki.
- Kivivuori Janne (2006). Oikeudellistuva yhteiskunta – esimerkkinä koulujen alttius ilmoittaa oppilaiden tekoja poliisille. Oikeus 35(2): 157–177.
- Kivivuori Janne, Kemppe Sari & Smolej Mirka (2002). Etusivujen väkivalta. Väkivalta iltapäivälehtien etusivuilla, todellisuudessa ja ihmisten peloissa 1980–2000. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 196. Helsinki.
- Knuuti Ulla (2007). Matkalla marginaalista valtavirtaan? Huumeiden käytön lopettaneiden elämäntapa ja toipuminen. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Kontula Osmo (1986). Huumausainerikokset ja niiden kontrolli: Tilanne Suomessa 1960-luvulta 1980-luvulle. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 76. Helsinki.
- Kontula Osmo (1988). Huumeet Suomessa. Otava. Helsinki.
- Kontula Osmo (1997a). Huumeet Suomessa 1990-luvulla. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä. Helsinki.
- Kontula Osmo (1997b). Huumeepoliittikan sovellutuksia – Eurooppalainen perspektiivi. Teoksessa Huumausainestrategia 1997. Taustamateriaalia huumausainepoliittisen toimikunnan mietintöön. Komiteamietintö 1997:11. Sosiaali- ja terveysministeriö.

- Kontula Osmo & Koskela Kaj (1992). Huumeiden käyttö ja mielipiteet huumeista. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8. Helsinki.
- Korander Timo (1998). Katujen nollatoleranssi, tilastojen kelvottomuus ja ongelmien poliisisointi. *Oikeus* 27(4):358–382.
- Korander Timo (1999). Turvallisuus- ja lähipoliisistrategioiden sudenkuoppia kriminologian kartoilla. Teoksessa Kiehelä Hannu & Virta Sirpa (toim.): *Lähipoliisi lähestymistapana. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 4. Poliisiammattikorkeakoulu.*
- Korander, Timo (2004). Poliisikulttuuri: Poliisiammatin ja -tutkimuksen väline. *Oikeus*. 34(1):4–24.
- Korf Dirk J. (1994). Drug tourists and drug refugees. Teoksessa Leuw Ed. & Marshall I. Haen (toim.): *Between Prohibition and Legalization. The Dutch Experiment in Drug Policy.* Kugler Publications. Amsterdam, New York.
- Korf Dirk J. (2004). Introduction. Teoksessa *Drugs and alcohol: violence and insecurity?* Council of Europe. Pompidou Group.
- Korf Dirk J., Bless Ruud & Nottelman Nienke (1998). Urban Drug Problems, Policymakers and the General Public. *European Journal on Criminal Policy and Research* 6: 337–356.
- Kortteinen Matti & Vaattovaara Mari (1999). Huono-osaisuus pääkaupunkiseudulla 1980-luvuilla ja 1990-luvuilla – käännekohta kaupunkiseudun kehityksessä. *Terra* 111:3; 133–145.
- Kriminaalipolitiikasta ja rikoslainsäädännöstä 9.4.1999. Oikeusministeriö. Helsinki 1999.
- Kriminalisering av narkotikabruk. En utvärdering av rättsväsendets insatser. BRÅ-rapport 2000:21. Stockholm.
- Kusch Martin (1993). Tiedon kentät ja kerrostumat – Michel Foucault'n tieteen-tutkimuksen lähtökohdat. Kustannus Pohjoinen. Oulu.
- Kuussaari Kristiina (2006). Näkemysten kirjo, sirpaloitunut tieto – Terveystuhoon, sosiaalitoimen ja nuorisotoimen työntekijöiden käsityksiä huumeiden käyttäjien hoitopalvelujärjestelmästä. *Stakes. Tutkimuksia* 155. Helsinki.
- Kyvsgaard Britta (1998). Den kriminelle karriere. Jurist- og Økonomforbundets Forlag. København.
- Kääriäinen Juha (1994). Seikkailijasta pummiksi. Tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/1994. Painatuskeskus. Helsinki.
- Kääriäinen Juha (1998). Monikertaisesti vangittujen rangaistusura. *Sosiologia*, Vol. 35:1.
- Laapio Marja-Liisa (2000). Kalkkers – Kallion paras mesta? Evaluaatio Vailla vakinaista asuntoa (Vva) ry:n yökahvilatoiminnasta. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 10. Espoo.
- Lalander Philip (2001). *Hela Världen Är Din: En Bok om Unga Heroinister.* Studentlitteratur AB. Lund.
- Lappi-Seppälä Tapio (1995). General Prevention – Hypothesis and empirical evidence. Rapport fra NSfK's 37. forskerseminar Rusthållargården, Aril, Sverige.

- Lappi-Seppälä Tapio (1998). *Regulating the Prison Population. Experiences from Long-Term Policy in Finland*. National Research Institute of Legal Policy. Research Communications 38. Helsinki.
- Lappi-Seppälä Tapio (2000). *Rikosten seuraamukset*. Werner Söderström Lakitieto Oy. Helsinki.
- Lappi-Seppälä Tapio (2001). *Sentencing and Punishment in Finland: The Decline of the Repressive Ideal*. Teoksessa Tony Michael & Frase Richard S. (toim.): *Sentencing and Sanctions in Western Countries*. Oxford University Press. New York.
- Lappi-Seppälä Tapio (2003). *Muuttuuko kriminaalipolitiikka – ja mihin suuntaan?* Teoksessa *Rikosoikeudellisia kirjoituksia VII*. Pekka Koskiselälle 1.1.2003 omistettu. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 237. Helsinki.
- Lappi-Seppälä Tapio (2006). *Rangaistuskäytännön hinta*. Teoksessa *Rikosoikeudellisia kirjoituksia VIII*. Raimo Lahdelle omistettu (toim. Pekka Koskinen & Martti Majanen). Vammala.
- Lappi-Seppälä Tapio (2008). *Trust, Welfare and Political Culture. Explaining Differences in Penal Policies*. *Crime and Justice Vol 37* (toim. Michael Tonry). Chicago University Press. (Painossa.)
- Lernestedt Claes (2003). *Kriminalisering. Problem och principer*. Iustus Förlag AB. Uppsala.
- Leskinen Jari (2001). *Miten Baltia vaikuttaa suomalaisen ammattimaisen rikollisuuden kuvaan*. KRP:n juhlaseminaarissa pidetty esitelmä 29.3.2001.
- Leuw Ed. & Marshall I. Haen (toim.) (1994). *Between Prohibition and Legalization. The Dutch Experiment in Drug Policy*. Kugler Publications. Amsterdam.
- Lind Bronwyn, Shuling Chen, Weatherburn Don & Mattick Richard (2005). *The Effectiveness of Methadone Maintenance Treatment in Controlling Crime. An Australian Aggregate-Level Analysis*. *British Journal of Criminology* 45(2), 201–211.
- Luopa Pauliina, Rimpelä Matti & Jokela Jukka (2000). *Huumeet ja koululaiset. Tuloksia kouluterveyskyselystä 1996–2000*. Stakes. Aiheita 25. Helsinki.
- Lång K.J. (2004). *Hyvinvointivaltio järjestyksen kourissa (1993)*. Teoksessa Klaus Mäkelä ja Ilkka Taipale (toim.): *K.J. Lång. Rikos ja rangaistus, oikeus ja kohtuus*. Vankeinhoidon koulutuskeskus. *Acta Poenologica* 1/2004. Vantaa.
- McArdle Andrea & Erzen Tanya (toim.) (2001). *Zero Tolerance: Quality of Life and the New Police Brutality in New York City*. New York: New York University Press, 2001.
- McFarlane Gavin (1999). *United Kingdom*. Teoksessa Dorn Nicholas (toim.): *Regulating European Drug Problems. Administrative Measures and Civil Law in the Control of Drug Trafficking, Nuisance and Use*. Kluwer Law International, 243–260.
- Melander Sakari (2002). *Kriminalisointiperiaatteet ja perusoikeuksien rajoitusedellytykset*. *Lakimies* 6/2002, 938–961.
- Miczek Klaus A., DeBold Joseph F., Haney Margaret, Tidey Jennifer, Vivian Jeffrey & Weerts Elise M. (1994). *Alcohol, Drugs of Abuse, Aggression, and Violence*. Teoksessa Reiss Albert J. Jr. & Roth Jeffrey A. (toim.):

- Understanding and Preventing Violence. Volume 3. Social Influences. National Academy Press.
- Murji Karim (1998). *Policing Drugs*. Ashgate Publishing Company.
- Murto Lasse (2002). Päihdehuollon suomalainen malli kansainvälistyvässä ympäristössä. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Gaudeamus. Helsinki.
- Mäenpää Olli (2005). *Hallinto-oikeus*. Werner Söderström Lakitieto Oy.
- Mäkelä Klaus & Säilä Sirkka-Liisa (1987). The distribution of alcohol-related overnight stays among different authorities in Finland, 1960–1980. *Contemporary Drug Problems* 14:1:125–36.
- Mäkelä Klaus & Poikolainen Kari (2001). Näkökohtia huumausaineiden ongelmakäyttäjien hoitoa kehittäneen työryhmän muistioon. *Yhteiskuntapolitiikka* 66:4, 360–365.
- Määttä Paula (1976). Images of a young drug user. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 32.
- Nadelmann Ethan A. (1998). Commonsense Drug Policy. *Foreign Affairs*. Volume 77 No. 1. January/February.
- Narkotikabrottslighetens organisationsmönster (2005). *Brå rapport 2005:11*. Stockholm.
- Narkotikadistributörer (2007). *En studie av grossisterna*. Brå rapport 2007:7. Stockholm.
- The National Drug Control Strategy (2000). *Annual Report*. Office of National Drug Control Policy.
- Norris Clive (1993). Some Ethical Considerations on Field-Work with the Police. Teoksessa Hobbs Dick & May Tim (toim.): *Interpreting the Field. Accounts of Ethnography*. Oxford University Press. Oxford.
- Nuorten huumeiden käytön ehkäisytöimikunnan mietintö. *Sosiaali- ja terveysministeriö. Komiteamietintö 2000:3*.
- Nuorvala Yrjö, Metso Leena, Kaukonen Olavi & Haavisto Kari (2000). Päihdeehtoinen asiointi sosiaali- ja terveydenhuollossa. Vuosien 1995 ja 1999 päihdetapauslaskentojen vertailu. *Yhteiskuntapolitiikka* 65:3. 246–254.
- Opioidiriippuvaisten lääkkeellisiä hoitoja kehittäneen työryhmän muistio (2001). *Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2001:21*. Helsinki.
- Parker Howard, Bakx Keith & Newcombe Russell (1988). *Living with Heroin. The impact of a drugs "epidemic" on an English community*. Open University Press. Milton Keynes. Philadelphia.
- Parker Howard, Aldridge Judith & Measham Fiona (1998). *Illegal Leisure – The Normalization of Adolescent Recreational Drug Use*. Adolescence and Society Series. Routledge. London.
- Partanen Juha (1994). Märkä pilvi. *Alkoholipolitiikka* 59: 6, 397–411.
- Partanen Juha (1997). Kauppias, pappi ja nöyrä insinööri. Havainnot Rotterdamin huumeäyttämöiltä. *Alkoholipolitiikka* 62: 3.
- Partanen Juha (2002). Huumeet maailmalla ja Suomessa. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Gaudeamus. Helsinki.
- Partanen Juha (2005). Demokraattisen yhteiskunnan antropologia. *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (2005): 4.
- Partanen Juha & Metso Leena (1997). Kannabis Suomessa 1990-luvulla. *Alkoholipolitiikka* 62:5, 350–355.

- Partanen Juha & Metso Leena (1999). Suomen toinen huumeaalto. *Yhteiskuntapolitiikka* 64:2, 143–149.
- Partanen Päivi, Hakkarainen Pekka, Holmström Pekka, Kinnunen Aarne, Leinikki, Pauli, Partanen Airi, Seppälä Timo, Virtanen Ari & Vätkki Jouni (2004). Amfetamiinien ja opiaattien ongelmakäyttö Suomessa 2002. *Yhteiskuntapolitiikka* 69 (3).
- Perälä Jussi (2002). *Hidasta ja nopeeta. Sosiologian pro gradu -työ.* Helsingin yliopisto.
- Piispa Matti (1999). Alkoholi, huumeet ja media. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja 9/1999.
- Piispa Matti, Jallinoja Piia, Helakorpi Satu & Uutela Antti (2005). Huumekontaktit, huumemielipiteet, huumeet ja huumeet. Tutkimus aikuisista suomalaisista vuonna 2004. *Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 1/2005.*
- Piispa Matti, Helakorpi Satu, Uutela Antti & Jallinoja Piia (2007). Huumekontaktit vähentyneet, huumehuoli ennallaan. *Kansanterveyslaitoksen kyselyjen tuloksia. Yhteiskuntapolitiikka* 72 (2007): 2.
- Pirkola Sami & Wahlbeck Kristian (2004). Huumeaineisiin liittyvien ja samanaikaisten muiden mielenterveyshäiriöiden takia toteutuneet sairaalahoidot 1987–2002. *Suomen Lääkärilehti* 15–16/2004.
- Poikolainen Kari (1998). Päihteet ja kansanterveys. Teoksessa Salaspuro Mikko, Kiianmaa Kalervo & Seppä Kaija: *Päihdelääketiede.* Duodecim. Helsinki.
- Poliisi vuonna 1999. Sisäasiainministeriö. Poliisiosasto 2000.
- Poliisin huumeaineiden strategia 2000–2003. Sisäasiainministeriö. Poliisiosasto 2000.
- Poliisin huumeaineiden vastainen strategia vuosille 2003–2006. Sisäasiainministeriö. Poliisiosasto 2002.
- Preble Edward & Casey John, Jr. (1969). Taking Care of Business – The Heroin User's Life on the Street. *International Journal of Addictions*, 4: 7.
- Prosecution of drug users in Europe. Varying pathways to similar objectives (2002). European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. *Insights series* 5.
- Päihdehuollon huumeasiakkaat 2004. *Tilastotiedote* 12/2005. Stakes.
- Reuband Karl-Heinz (1998). Drug Policies and Drug Prevalence: The Role of Demand and Supply. *European Journal on Criminal Policy and Research* 6: 321–336.
- Reuter Peter (2001). Comparing US and European Drug Policy. Esitelmä European Society of Criminology konferenssissa Lausannessa 6–8.9.2001.
- Rigakos George S. & Hadden Richard W (2001). Crime, capitalism and the "risk society". *Towards the same old modernity? Theoretical Criminology*, Vol. 5(1): 61–84.
- Rosenqvist Pia (1970). Cannabis och dess bruk i Helsingfors hösten 1968 – våren 1969. Pro-gradu avhandling i sociologi. Helsingfors universitet.
- Rytterbro Lise-Lotte (1996). Narkotikamissbruk upptäckt genom urinprov. Stockholms Universitet. Kriminologiska institutionen. Rapport 1996:1.
- Rönkä Sanna (2006). Nuorten huumeiden käyttäjien puhuttelu. Huomioita käytännöstä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 69. Helsinki.

- Sahlin Ingrid (2000). Exkludering och disciplin – strategier för kontroll och förändring. Seminarium om kontroll och behandling av narkotikamissbrukare i Norden. Köpenhamn den 14–15.12.2000.
- Salasuo Mikko (2004). Huumeet ajankuvana. Huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa. Stakes. Tutkimuksia 149. Helsinki.
- Salasuo Mikko & Rantala Kati (2002). Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.): Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Gaudeamus. Helsinki.
- Salminen Mika (2006). HIV and Hepatitis epidemics among IDU – inevitable? No! – prevention works. Esitelmä konferenssissa Moving Forward Together: EU Conference on Partnerships between Stakeholders at Frontline Level Responding to Drug Problems. 6–7. 9. 2006. Turku.
- Sampson Robert J. (2001). Concentrated Disadvantage and Violent Crime: Cross-National Comparison of Social Processes in Stockholm and Chicago Neighbourhoods. Esitelmä European Society of Criminologyn konferenssissa Lausannessa 6–8.9.2001.
- Sarvanti Tapani (1997). Huumepolitiikka ja oikeudenmukaisuus. Stakes. Tutkimuksia 83/1997. Helsinki.
- Sarvanti Tapani (2000). Huumausainetorjunnassa panostettava kysynnän vähentämiseen. Muistio 10.1.2000.
- Seppälä Pauliina (1999). Kielletyt aineet ja niiden merkitys teknokulttuurissa. Yhteiskuntapolitiikka 64 (4).
- Seppälä Pauliina (2001). Ravekulttuuri ja laittomat päihteet: yhteisöllisyyttä, etiikkaa ja identiteettiä. A-klinikkasäätien raporttisarja. Helsinki.
- Seppälä Pauliina & Salasuo Mikko (2001). Aaltoja vai vedenpinnan pysyvää nousua. Yhteiskuntapolitiikka 66 (1).
- Sherman Lawrence W. (1997). Preventing Crime: What Works, What Doesn't, What's Promising. www.ncjrs.org/works. University of Maryland.
- Sherman Lawrence W. (1990). Police Crackdowns: Initial and Residual Deterrence. Teoksessa Tonry Michael & Morris Norval (toim.): Crime and Justice. A Review of Research. Vol. 12. The University of Chicago Press. Chicago.
- Skolnick Jerome H. (1966). Justice Without Trial: Law enforcement in a democratic society. John Wiley. New York.
- Skorpen Ann-Mari & Tigerstedt Christoffer (1997). Kuuden Euroopan maan huumeepolitiikka – strategioita, tavoitteita ja painopisteitä. Teoksessa Huumausainestrategia 1997. Taustamateriaalia huumausainepoliittisen toimikunnan mietintöön. Komiteamietintö 1997:11. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Helsinki.
- Spannow Karen Ellen (1997). Narkotikamiljøer i Århus, en etnografisk analyse. Centre for Alcohol and Drug Research. Århus universitet.
- Svensson Bengt (1996). Pundare, jonkare och andra. Stockholm: Carlssons.
- Svensson Bengt (2005). Heroinmissbruk. Studentlitteratur i Lund.
- Svensson Bengt, Svensson Johanna & Tops Dolf (1998). Att komma för sent så tidigt som möjligt. Om prevention, ungdomskultur och droger. NAD publikation nr. 34. Helsingfors.
- Svensson Robert (2002). Strategic Offences in the Criminal Career Context. British Journal of Criminology 42, 395–411.

- Sviridoff Michele & Hillsman Sally T (1994). Assessing the Community Effects of Tactical Narcotics Teams. Teoksessa Layton MacKenzie Doris & Uchida Craig D. (toim.): *Drugs and Crime. Evaluating Public Policy Initiatives*. Sage Publications. California
- Tackling Drugs together. Tackling Drugs to Build a Better Britain (1998). The Government's Ten-Year Strategy for Tackling Drugs Misuse. Presented to Parliament by the President of the Council by Command of Her Majesty, April 1998.
- Takala Hannu (1995). Något om risker och straffrätt. Teoksessa: Dag Victor (toim.): *Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten*. Norstedts. Stockholm.
- Takala Jukka-Pekka & Lehto Juhani (1988). Suomen alkoholihoiton kehitys ja ei-mediisininen malli. *Sosiaalipoliitikka. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisu*: 105–125.
- Tammi Tuukka (2002). Onko Suomen huume politiikka muuttunut? Teoksessa Kaukonen Olavi & Hakkarainen Pekka (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Tammi Tuukka (2003). 'Huume kuri vai haittamaltti'? Haittojen vähentämisen käsite ja huume politiikan vastakkainasettelut vuoden 1997 huumeaine poliittisessa toimikunnassa. *Yhteiskuntapoliitikka* 68(5): 465–477.
- Tammi Tuukka (2004). Harm reduction school of thought: three fractions. *Contemporary Drug Problems*. Vol. 31, no 3, 381–399.
- Tammi Tuukka (2005). Diffusion of public health views on drug policy: The case on needle exchange in Finland. Teoksessa Hoikkala Tommi, Hakkarainen Pekka & Laine Sofia (toim.): *Beyond Health Literacy. Youth Cultures, Prevention and Policy*. Finnish Youth Research Society. Publications 52. Helsinki.
- Tammi Tuukka (2007). Medicalising Prohibition. Harm Reduction in Finnish and International Drug Policy. *Stakes. Tutkimuksia* 161. Helsinki.
- Tartuntataudit Suomessa 1995–2004. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja KTL B 12/2005.
- Tonry Michael & Wilson James Q (toim.) (1990). *Drugs and Crime. Crime and Justice. A Review of Research*. Vol. 13. The University of Chicago Press. Chicago.
- Träskman Per Ole (1995). Dragens ägg – Den narkotikarelaterade brottskontrollen. Teoksessa Victor, Dag (toim.): *Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten*. Stockholm: Nordstedts Juridik, 137–162.
- Träskman Per Ole (2004). Drug Control and Drug Offences in the Nordic Countries: A Criminal Political Failure too often Interpreted as a Success. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. Vol 5, 236–256.
- Törnudd Patrik (1993). Fifteen Years of Decreasing Prisoner Rates in Finland. A Report Presented to a Study Group from Western Australia in 1991, with Postscript 5 November 1993. National Research Institute of Legal Policy. Research Communications 8. Helsinki.
- Törnudd Patrik (1996). Facts, Values and Visions. *Essays in Criminology and Crime Policy*. National Research Institute of Legal Policy. Publications 138. Helsinki.

- Turvallisuustalkoot (1999). Kansallinen rikoksantorjuntaohjelma. Oikeusministeriö. Yleisen osaston julkaisu 2/1999.
- Uchida Craig D. & Forst Brian (1994). Controlling Street-Level Drug Trafficking: Professional and Community Policing Approaches. Teoksessa Layton MacKenzie Doris & Uchida Craig D. (toim.): *Drugs and Crime. Evaluating Public Policy Initiatives*. Sage Publications. California.
- Valtioneuvoston periaatepäätös huumausainepolitiikasta. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Julkaisu 1999:4.
- Valtioneuvoston päätös huumausainepolitiikan tehostamisesta. Valtioneuvoston yleisistunto 5.10.2000.
- Valtioneuvoston periaatepäätös huumausainepoliittisesta toimenpideohjelmasta vuosille 2004–2007. Helsinki 2004.
- Valtioneuvoston periaatepäätös väkivallan vähentämishajelmasta. 14.12.2006.
- Virokannas Elina (2004). Normaalin rajan molemmilla puolilla. Stakes, tutkimuksia 144. Helsinki.
- Virtanen Ari (2005). Huumetilanne Suomessa 2004. Uusin tieto, uusimmat kehityssuunnaukset ja erityisteemat huumeista. Stakes. Tilatoraportteja 1/2005.
- Vuori Erkki (2004). Tilastotietoja oikeuskemiallisista huumausainelöydöksistä kuolemantapauksissa. Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen laitos.
- Waal Helge (2000). Risk reduction as a component of a comprehensive, multidisciplinary approach to drug abuse problems Discussion paper Strasbourg, 29 September 2000P-PG/MIN/CONF (2000).
- White H.R. (1991). Marijuana use and delinquency: A test of the "independent cause" hypothesis. *Journal of Drug Issues*, 21, 231–256.
- Wilson James Q. (1985). *Thinking about Crime*. Vintage Books. New York.
- Wilson James Q. (1990). *Drugs and Crime*: Teoksessa Tonry Michael & Wilson James Q (toim.): *Drugs and Crime*. Chicago.
- Winsløw Jacob Hilden (1984). Narreskibet – en rejse i stofmisbrugerens selskab fra centrum til periferi af det danske samfund. SocPol. København.
- Worden Robert E., Bynum Timothy S. & Frank James (1994). Police Crackdowns on Drug Abuse and Trafficking. Teoksessa Layton MacKenzie Doris & Uchida Craig D. (toim.): *Drugs and Crime. Evaluating Public Policy Initiatives*. Sage Publications. California.
- Zammit Stanley, Allebeck Peter, Andreasson Sven, Lundberg Ingvar & Glyn Lewis (2002). Self reported cannabis use as a risk factor for schizophrenia in Swedish conscripts of 1969: historical cohort study. *British Medical Journal*. November 23; 325(7374): 1199.
- Zinberg Norman (1984). *Drug, Set, and Setting. The Basis for Controlled Intoxicant Use*. Yale University Press.
- Young Jock (1999). *The Exclusive Society. Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity*. Sage Publications.
- Ødegård Einar (1995). Legality and Legitimacy. On Attitudes to Drugs and Social Sanctions. *British Journal of Criminology* 35 (4): 525–541.

Aarne Kinnunen
Ministry of Justice
Department of Criminal Policy

SUMMARY

National Research Institute
of Legal Policy

Publication no. 233
Helsinki 2008

THE PARADOX OF CRIMINAL POLICY

Studies of Drug Crime and its Control in Finland

This doctoral thesis explores the development of drug markets and drug related crime in Finland since the mid 1990s, as well as public control measures aimed at solving problems related to drug crime. The research further examines the criminal career of persons having committed drug crime, as well as their socio-economic background.

The period since the mid 1990s is, on the one hand, characterized by increasing use of drugs and increasingly severe drug problems –“the second drug wave”, as it is called. On the other hand, this period is also characterized by intensified drug control. Also criminality associated with drugs has increased and become more severe. During this period the prevention of drug problems became a focal issue for authorities, and resources were increased for activities geared towards fighting drugs. Along with this development, Finnish drug policy has been balancing between therapeutic activities and control.

A focal point in this thesis is the question how society addresses drug problems, as well as how this differs from efforts to solve other problems. Why are criminal means so readily used when dealing with drug problems; why have the police received an extended mandate to use coercive force; and why has the field for imposing administrative sanctions been extended? How has the extension of drug control affected general thinking in criminal policy? In foreign research literature it has been noted that criminal policy, during past years, has changed in an increasingly stringent and conservative direction, making a rational and human approach a matter of the past. Domestic literature indicates that this is also about to happen in Finland.

The subject matter in this doctoral thesis is approached in a criminological and criminal policy perspective. The thesis is made up of the following articles:

- **Article 1.** Aarne Kinnunen: Masters, Servants and Clients. Drug Markets and Drug Related Crime in Helsinki. (Isännät, rengit ja pokat. Huumemarkkinat ja oheisrikollisuus Helsingissä.) National Research Institute of Legal Policy. Publication no. 133. Helsinki 1996.
- **Article 2.** Aarne Kinnunen: Finland: Regulating Drug Trafficking, Nuisance and Use. In Nicholas Dorn (Ed.): Regulating European Drug Problems. Administrative Measures and Civil Law in the Control of Drug Trafficking, Nuisance and Use. Kluwer Law International 1999.
- **Article 3.** Aarne Kinnunen: The Criminal Career and Socio-Economic Status of Drug Offenders (Huumausainerikoksiin syyllistyneiden rikosura ja sosioekonominen asema) National Research Institute of Legal Policy. Publication no. 182. Helsinki 2001.
- **Article 4.** Aarne Kinnunen: Intensified Drug Control by the Police. (Poliisin tehostettu huumekontrolli) in Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (Eds.): Drug User in the Welfare State (Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa). Gaudeamus. Helsinki 2002.

The Findings of the Research Articles

In the mid 1990s, when the study “Masters, Servants and Clients. Drug Markets and Drug Related Crime in Helsinki” (article 1) was carried out, it was generally seen that the drug markets in Helsinki could not be considered organized, at least not in their entirety. The markets were disorderly and in a state of constant flux. In this region, there were no solid organizations sharing settled segments of the markets among themselves. Drug trafficking was then still firmly in the hands of Finns. One decade later the situation has changed. Serious drug crime occurring in Finland has become internationalized and organized. Despite of this, the retail trade of drugs is still fairly unorganized. The markets are still open and unregulated, whereby singular groupings face difficulties in maintaining a monopoly position and steer supply and prices.

The study revealed that the investigation of drug offences was perceived to be of a noticeably high quality. In the mid 1990s the investigation of drug offences did, nonetheless, appear to be “backward looking”: in investigations much resources were spent on inquiring into earlier incidents, whereas much less attention was paid to finding out where to make big seizures or catch persons in the act.

The article “Finland: Regulating Drug Trafficking, Nuisance and Use” (article 2), explores the possibility of using civil and administrative means

of regulation alongside means offered by the criminal justice system, or in its stead. The article is based on an examination of legislation, earlier research literature and administrative documents. The article was written as part of an international research project, allowing a comparison with other countries.

The article reveals that in Finland – as well as in the other Nordic countries –there are well developed administrative practices and also a legalistic tradition that places strong emphasis on the rights of the individual vis-à-vis the public administration, while, at the same time, the activities of the individual are strictly regulated. The international comparison showed that, compared to other European countries, the regulation of drug problems is more firmly placed under the control of the criminal justice system. There has, though, been an increase in the use of administrative means to control drugs in Finland.

The study “The Criminal Career and Socio-Economic Status of Drug Offenders ” (article 3) is based on a statistical survey of how the criminal career of recidivists has advanced, as well as of their socio-economic status. Statistical data reveal that persons convicted of drug offences have been guilty of many other crimes, particularly thefts, fencing and illicit use of vehicles. The criminal career of persons convicted of drug offences start at a fairly young age. A major part of them have received their first criminal verdict already at the age of 15–16. The share of theft verdicts is particularly large, indicating that theft crime is obviously started before the age of 15, which is the age limit for criminal liability in Finland. For those who had been convicted of drug offences, property offences continued until a higher age than for those, who had been convicted of other crimes than drug offences.

The study revealed that 86 percent of persons born in 1962, who had been convicted of a drug offence, where in the years 1977–1996 convicted of only one or at the most two offences. Drug control had thus reached a great number of casual users. The general tendency of accumulation of crimes was also brought to the fore in the study, whereby 1–2 percent of the offenders stand for roughly one third of all the crimes that had come to the attention of the authorities. Here it is partly a question of a concentration of crime and partly also a question of control being focussed on already known drug users and criminal offenders. Particularly for young users, drugs and the criminal world mingle into a enthralling whole. Joining this world tends to advance social marginalization and also to make drug users more exposed to control measures.

The study aimed at capturing a cross section of the life situation of persons that during the years 1977–96 had received a drug verdict. The

average age of the sample group was then 30 years. Close to half the persons, who during the years 1977–96 had been convicted of a drug offence, were outside the labour market. Out of the sample, 11 percent were registered as unemployed whereas 24 percent were not active in their professions. Those convicted of drug offences had a low level of education and lesser so that the average persons convicted of crimes.

The article “Intensified Drug Control by the Police” (article 4) examines police control of drug users and retail sale in the capital area in the early 2000s. The police’s control project had as a central goal to prevent meetings between drug buyers and sellers and to increase the risk of being caught. It was assumed that if they were successful on this score, the criminal justice system would install fear, and thereby act as a deterrent. The main target group of the police’s control project was disadvantaged drug users with multiple problems hampering the control of their life, and also petty sellers. Increased police control appears to have had a restraining effect on the drug markets. Due to this increased control, sellers and users avoided contacts with one another, or their contacts were organized in new ways.

The drug control project also had its adverse side-effects. Crackdowns were often too massive and there were humiliating aspects associated with the ways the police were operating, that appear problematic. One central goal associated with the drug control project was to strengthen cooperation with municipal social and health authorities. In the implementation of the project little attention was, however, paid to guiding people to treatment. Police officers participating in the drug control project held negative attitudes towards the achievements of social and health authorities.

Summary Article

In the Summary Article the above accounted studies were placed into the Finnish research context of drug criminality and drug control as well as criminal policy. Furthermore, the author assessed his own research location as a drug control researcher. Applying the notion of risk, an analysis was made of threats posed by drugs to society. Theoretical perspectives were also brought to the fore on how society may regulate drug problems and threats associated with them. Based on research literature and administrative documents, an analysis was made of the relation between drug related social and health policy and criminal justice control. An

account was also made of the development of drug control in Finland since the mid 1990s.

The guiding principles of Finnish drug policy are rooted in fundamental decisions about how to structure society. Above all, these lean on welfare and social policy. However, scientific and research purposes apart, actions associated with drugs are at a practical level labelled as crimes, according to the criminal code, (Chapter 50). This evidently steers regulatory measures into the ambit and definitions of the criminal code. To combine these different perspectives in a consistent way at a practical level of criminal policy is not without problems. Despite attempts to blend the choice of means offered by modern social and health policy with criminal policy, Finnish drug policy has always, at its core, been of a dual nature. Drug policy pushes the users out of society (exclusion) while, at the same time, attempting to integrate them in its midst (inclusion).

There has been a strong increase in control by the criminal justice system since the mid 1990s. Penalties have been made more stringent, more efficient means have been developed to trace the financial gain from the offence, opportunities for money laundering have been prevented and the police has obtained ample new powers of inquiry. New administrative measures have been directed towards drug users, such as introducing drug tests in working life, checking the applicants' criminal record for certain jobs, as well as the threat of losing one's driving licence in cases where a physician has established drug addiction. In the 1990s drug prevention became a major strategic target for the Finnish police and customs. The prevention of drug crimes and their disclosure were made part of the police's control activities nationwide. This could clearly be seen in increased criminal statistics.

For aggravated drug offences, penalties are given on a par with aggravated rape or aggravated robbery, or penalties might even be more stringent. Criminalization of the use of drugs and more severe fining practices are clear indications that the attitudes towards drugs are more moralistic and negative than is the case with other intoxication practises, or other practices involving personal risk. Furthermore, the criminal control is directed towards persons in a weak socio-economic position. A drug verdict may set off a marginalization process that may be very difficult to halt. Drug control is thereby selective and generates repressive practises.

The main goal of Finnish and Nordic criminal policy has all along, since the 1970s, been to minimize the drawbacks of criminality and its control, as well as to achieve a fair distribution of costs among the community, the offender and the victim. Several goals are thereby aspired to simultaneously in the regulation of the negative effects of crime. There

is, thus, no singular goal that should be achieved “at any cost”. A guiding principle in criminal thinking has been to place humanly important values at the forefront, even if this would mean that all crimes cannot be solved and that not all offenders are punished.

One central question that emerged in the Summary Article and that also underpins the articles making up this thesis, is a tension between the way in which drug problems are treated, that differs from generally established criminal policy goals. The moral dimension associated with drug problems has hampered its handling.

The special status accorded drug problems is revealed, among others, in the way in which the treatment of drug addicts has developed. The professional staff’s personal attitudes and values have played a central role in the treatment of drug addiction. The increased use of heroine and the increase in HIV infections in the latter part of the 1990s generated an urgent need to develop a system for treatment along with a program for needle exchange and substitute treatment, but due to attitudes current at the time, as well as lacking sensitivity for the problem, the development of a system for treatment was delayed for years. Even at present, persons dependent on opioids may have to queue for their treatment for months in different towns, and at its extreme, even for several years.

There are humiliating elements associated with the police’s drug control that should be eliminated for the benefit of everybody. At the same time, drug problems have been used as an argument, among others, for extended use of coercive measures by the police, and also for the introduction of unconventional investigatory methods. Drug problems have for their part steered criminal policy thinking in a more stringent direction. Similar trends can be seen in many other countries. The Nordic countries, along with many other countries, have followed the extreme example of the United States’ War on Drugs policy, which has lead to an increasing number of prisoners.

The paradox of criminal policy is still unsolved. Much more research is needed in the fields of law and social sciences to assess whether the social resources allocated for reducing supply and demand of drugs are in right proportion to the problem (how necessary are the measures, how appropriate, and how well do they adhere to the principle of proportionality). Empirical research is needed into the cost-effectiveness of different strategies, taking into account questions of fairness and human rights. One central challenge for achieving a rational drug policy is to launch and sustain an open debate.